

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ

Studijní program: Anglický jazyk, občanská výchova
(kombinace)

POSTOJE 14LETÝCH ŽÁKŮ K SEXUALITĚ

14-YEAR-OLD STUDENTS' ATTITUDE TOWARDS SEXUALITY

Diplomová práce: 09-FP-KPP-26

Autor:

Eva Štubňová

Podpis:

.....

Adresa:

Za Zahrady 8

281 44 Zásmuky

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	grafů	pramenů	příloh
98	26 358	3	4	16	28	2+1 CD

CD obsahuje celé znění diplomové práce.

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Studentská 2 Tel.: 48535 2515

Fax: 48535 2332

Katedra: KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Eva Štubňová

adresa: Za Zahrady 8, 281 44 Zámuky

studijní obor (kombinace): Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, AJ-OV

Název DP: POSTOJE 14LETÝCH ŽÁKŮ K SEXUALITĚ

Název DP v angličtině: 14-YEAR-OLD STUDENTS' ATTITUDE TOWARDS SEXUALITY

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková

Konzultant:

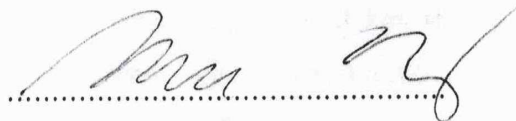
Termín odevzdání: květen 2010

Pozn: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 10.12.2008

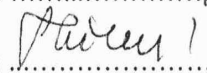
děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): EVA ŠTUBŇOVÁ

Datum: 12.3.2009

Podpis:

Název DP: **Postoje 14letých žáků k sexualitě**

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková

Cíl:

Cílem diplomové práce je zmapovat současný stav zkoumání v oblasti postojů dospívajících k sexualitě a pomocí výzkumu zjistit, popsat a vyhodnotit postoje 14letých žáků.

Požadavky:

Studentka získá teoretické znalosti z oblasti sexuální výchovy a psychologie a prostuduje náležitou odbornou literaturu. Stanoví si metodu výzkumu. Zpracuje teoretickou a praktickou část práce. Během tohoto procesu bude aktivně a se zájmem spolupracovat s vedoucí své diplomové práce.

Metody:

Zvolenou metodou je kvantitativní výzkum. Studentka uskuteční sběr dat pomocí dotazníků předložených žákům 8. a 9. tříd základní školy

Literatura:

Antonov, V., Bělousová, L.: *Sexuologie: vývoj a regulace pohlavního systému*. Brno: Brněnská Oaza. 1993.

Hajnová, R.: *Průvodce sexuální výchovou pro základní a střední školy*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví. 2002.

Langmeier, J., Krejčířová, D.: *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing. 2000

Zemková, P.: *Nástin sexuologie*, Praha: Manus. 2001

Weiss, P., Zvěřina, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál. 2001

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne:

Eva Štubňová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí své diplomové práce PhDr. Jitce Josífkové za veškeré její cenné rady a podnětné konzultace, na jejichž základě vznikly následující řádky. Slova díky patří rovněž mým rodičům, kteří mi v náročném čase, kdy byl tento dokument vypracováván, byli pevnou oporou. V neposlední řadě oceňuji nikdy nekončící snahu své přítelkyně Terezy Jirkovské o to, abych si udržela dobrou náladu a optimistický přístup.

Anotace

Diplomová práce se zabývá postoji 14letých žáků k sexualitě, a to zejména z hlediska jejich plánovaného, nebo prožitého koitálního debutu. Teoretická část práce uceluje systém poznatků týkajících se sexuality a jejího vývoje v průběhu lidského života. Soustřeďuje se také na principy sexuální výchovy, která probíhá v rodině a ve škole. Na základě výše uvedeného předkládá hypotetické postoje dospívajících k zahájení pohlavního života, jenž jsou dále buďto potvrzeny, nebo vyvráceny výzkumem tvořícím podstatu části praktické.

Klíčové pojmy

sexualita, postoje k sexualitě, sexuální chování, koitální debut, sexuální výchova

Summary

The diploma thesis deals with the 14-year-old students' attitude towards sexuality, particularly from the viewpoint of their planned or experienced coital debut. The theoretical part of the thesis integrates whole system of the knowledge concerning sexuality and its development through human life. It also focuses on the principles of sex education performed by a family and school. On the basis of the aforementioned it introduces hypotetic adolescents' attitude towards the initiation of sex life which are either validated or disproved by the research which is comprised in the practical part.

Keywords

sexuality, attitude towards sexuality, sexual behaviour, coital debut, sex education

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Stellungen der 14-jährigen Schüler zur Sexualität, vor allem aus dem Gesichtspunkt des geplanten oder schon erlebten Koitusdebüts. Das theoretische Teil der Arbeit ausarbeitet das System der Erkenntnisse über die Sexualität und über ihre Entwicklung im Laufe des menschlichen Lebens. Die Arbeit konzentriert sich auch auf die Prinzipien der Sexualerziehung, die in der Schule und in der Familie verläuft. Auf Grund des oben erwähnten werden die hypothetischen Stellungen der heranwachsende Jugend zum Beginn des Geschlechtslebens aufgeführt, die noch weiter entweder bestätigt oder mithilfe der Forschung, die die Substanz des praktischen Teils bildet, entkräftigt werden.

Schlüsselwörter

die Sexualität, die Stellungen zur Sexualität, das Sexualverhalten, das Koitusdebüt, die Sexualerziehung.

Anotace.....	6
Úvod	8
1 Vymezení základních pojmů	10
2 Lidská sexualita	12
2.1 Sexuální psychologie	12
2.2 Sexuologie.....	16
2.3 Funkce sexuality.....	17
2.4 Projevy lidské sexuality	18
2.4.1 Sexuální identita	18
2.4.2 Sexuální role	20
2.4.3 Sexuální preference.....	21
2.4.3.1 <i>Sexuální orientace</i>	21
2.4.3.2 <i>Sexuální deviace</i>	23
2.4.4 Sexuální chování	25
2.4.4.1 <i>Zamilovanost</i>	26
2.5 Vývoj lidské sexuality	27
2.5.1 Sexualita v předškolním věku	28
2.5.2 Sexualita období prepubescence	29
2.5.3 Sexualita období pubescence.....	30
2.5.4 Sexualita období postpubescence.....	31
3 Sexuální výchova	32
3.1 Sexuální výchova v rodině	34
3.1.1 Principy sexuální výchovy v rodině.....	35
3.1.2 Specifika sexuální výchovy v rodině	37
3.2 Sexuální výchova ve škole.....	39
3.2.1 Principy sexuální výchovy ve škole	41
3.2.2 Obsah sexuální výchovy.....	44
3.2.2.1 <i>Způsob realizace obsahu sexuální výchovy</i>	45
3.2.3 Metody sexuální výchovy.....	46
3.2.3.1 <i>Dialogické metody</i>	47
3.2.3.2 <i>Problémové metody</i>	49
3.2.3.3 <i>Inscenační metody</i>	51
3.2.3.4 <i>Metoda her</i>	53
3.2.4 Didaktické pomůcky při realizaci sexuální výchovy	54
3.2.4.1 <i>Dvojměrné názorné pomůcky</i>	56
3.2.4.2 <i>Trojměrné názorné pomůcky</i>	57
3.2.5 Oprávněnost sexuální výchovy realizované ve škole	58
3.2.5.1 <i>Sexuální výchova v kontextu legislativy a mezinárodních úmluv</i>	59
4 Koitální debut.....	62
4.1 Okolnosti determinující koitální debut	63
4.1.1 Věk a jeho souvislost s koitálním debutem.....	63
4.1.2 Hranice stanovená zákonem	65
4.1.2.1 <i>Návrh na změnu zákona</i>	66
5 Vlastní šetření	69
5.1 Cíle a předpoklady výzkumu	69
5.2 Použitá metoda	71
5.3 Výsledky šetření	72
5.4 Potvrzení a popření předpokladů	87
5.5 Závěry šetření	88
Závěr.....	91
Seznam zdrojů	92
Seznam obrázků, tabulek a grafů.....	94
Seznam příloh	95
Příloha A: Dotazník.....	I
Příloha B: Přídavné grafy	III

Úvod

Tématem diplomové práce jsou Postoje 14letých žáků k sexualitě. Výběr tématu byl podmíněn především tím, že mám ve své učitelské aprobaci občanskou výchovu. Na několika školách, kde jsem vykonávala pedagogickou praxi předepsanou studijním programem, jsem musela témata spadající do širokého okruhu sexuální výchovy v rámci tohoto předmětu učit. Ač nebylo lehké uchopit je hned ve svých profesních začátcích, vděčím zkušenostem nabytým během nelehkého období praxe za to, že mě přiměly zajímat se o danou oblast více do hloubky.

Mimoto mou pozornost upoutala společensko-politická diskuze o tom, zda přijmout návrh na změnu zákona, který se týkal posunutí věkové hranice způsobilosti k pohlavnímu styku z 15 na 14 let. Považuji za stěžejní zabývat se postoji 14letých žáků k sexualitě, abychom mohli dojít k závěrům, které podpoří – či naopak zavrhnou danou transformaci zákona. Z postojů k sexualitě vyplývá sexuální chování zmíněné věkové skupiny, které pak tvoří realitu našeho života. A co jiného než realitu by měla legislativa reflektovat? Stěžejní pro nás v této práci budou tedy postoje k zahájení sexuálního života. Prozkoumáme je například z hlediska věku, použití antikoncepce či výběru partnera.

Nezbytné se ukazuje tázání po „přítomnosti“ sexuální výchovy, neboť ta ovlivňuje utváření a vývoj různých postojů. Zajímá nás, kdy a kde se objevuje, kdo na ní participuje a proč. Je třeba položit si otázku o dostatečnosti této výchovy, ať už ze strany rodiny či školy. Budeme se tu zabývat tím, jak sexuální výchovu upravuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání a co je vlastně jejím obsahem. Zároveň zmíníme didaktické metody a pomůcky využívané pedagogy při realizaci této výchovy.

Ještě něco málo slov o samotné struktuře práce - je rozdělena do několika částí. Hned v úvodu uvádíme zásadní pojmy, se kterými budeme pracovat, abychom se ubránili pozdějším nepřesnostem a nedorozuměním. Lze tu nalézt vysvětlení těchto pojmů a zároveň jejich uvedení do vzájemných souvislostí. Navazující kapitoly obsahují utříděné poznatky o daném tématu, citují teoretické zdroje a nabízejí dílčí náhledy na problematiku sexuality. Pokusili jsme se zde rovněž zmapovat současný stav zkoumání oblasti postojů dospívajících k sexualitě.

Praktická část přináší stanovení cílů a metody výzkumu; v neposlední řadě pak formuluje předpoklady. Uveřejňujeme také výsledky zkoumání a sdělujeme, zda došlo k popření či potvrzení předpokladů. V konečném dílu stanovujeme závěry diplomové práce; tedy k čemu jsme dospěli a kam nás daná zjištění mohou zavést.

1 Vymezení základních pojmů

Jak vyplývá z názvu, neklíčovějším pojmem celé práce je sexualita. Abychom s ním mohli pracovat, je třeba vymezit ho co nejvíce do detailu. Sexualita, ve své nejobecnější definici „*souhrn jevů sexuálního života*“ (SILLAMY, 2001, s. 192), je něčím, co prostupuje každým lidským životem; to je neoddiskutovatelný fakt. V odborné literatuře se můžeme setkat s popisem jakési separace lidské sexuality od rozmnožování, jak to činí například Weiss se Zvěřinou ve své společné publikaci *Sexuální chování v ČR - situace a trendy*. (2001, s. 13). Tito dva významní autoři vidí lidskou sexualitu jako naprosto specifickou, tvrdí, že se odlišuje od sexuálního chování ostatních živočišných druhů. Tuto absolutní výjimečnost má dokazovat především fakt, že žena je schopná prožít orgasmus. Dále oba poukazují na to, že člověk není ve svém sexuálním chování omezen říjí, tudíž je „*sexualizován po celý rok*“. (WEISS, ZVĚŘINA, 2001, s. 13) Říje je naopak ukázkou periodicity sexuálního života, kdy je zvíře k sexuální aktivitě puze svými hormony pouze v určitém období roku. Toto období je pak determinováno časem, v němž je u daného živočišného druhu největší pravděpodobnost oplodnění. Antropologický význam lidské sexuality nás přivádí do stádia, kdy vzdálením se od funkce pouhého rozmnožování se ze sexuality stala „*samostatná oblast prožívání s významnými duševně-osobními a sociálními rysy*“. (FELDMANN, 1995, s. 157)

Vzájemnou provázanost sexuality a plození u lidí popřít nelze a ani to není žádoucí, neboť právě ní je podmíněna existence veškerého lidstva. „*Spojení sexuality a rozmnožování pak přináší se sexuálním zdravím také zdraví reprodukční, tedy stav zaručující jeden z nejdůležitějších předpokladů rozvoje lidské společnosti – zdravé potomstvo*.“ (UZEL, 2006, s.5) Je v zájmu celé společnosti věnovat náležitou pozornost oblasti sexuality člověka a dělit se stejnou měrou jak o data získaná zkoumáním, tak o závěry z nich vyvozované.

Při skloňování pojmu sexualita musíme mít vždy na paměti její závislost na biologickém vývoji jedince; je ovlivněna i sociokulturním prostředím. „*V naší společnosti podléhá určitým omezením na základně vlivů náboženských nebo prostě morálních*.“ (SILLAMY, 2001, s. 192)

Podrobněji se těmito faktory zabýváme v kapitole o vývojových stádiích člověka a pro ně typických projevech sexuality, proto se přesuneme k dalšímu termínu, bez něhož by tento výčet nejdůležitějších pojmů ztrácel smysl.

Je jím postoj; zkoumáme postoje jasně definované skupiny jedinců k dané osobě, skupině nebo situaci. Obecný výklad termínu – „*způsob bytí v situaci*“ (SILLAMY, 2001, s. 155) nám toho nemusí mnoho napovědět, proto jej rozvineme dál. Budou nás zajímat osobní postoje, což „*označuje orientaci myšlení, naše hluboké sklony a vztah k určitým hodnotám. ... Charakteristické je, že jde vždy o souhrn osobních reakcí na určitý předmět.*“ (tamtéž, str. 155)

U postojů bývají uváděny tři složky. „*Emotivní složka – postoj je u člověka spojen s určitými emocemi a silou těchto emocí.*“ (SAK, 2000, s. 41) Následuje složka konativní, to znamená, že jedinec na základě svého postoje koná, jedná. Tzv. kognitivní složka potom zaručuje, že člověk zná obsah svého postoje a rozumí mu. Sak dále tvrdí: „*Některé typy osobností zaujímají postoje především na základě emocí, u jiného typu osobností má větší význam proces poznávání. Způsob utváření a změny postojů jsou závislé na vzdělání, inteligenci, emocionalitě osobnosti a na dalších faktorech.*“ (tamtéž, s. 41)

Weiss a Zvěřina vidí ve zjišťování postojů obyvatelstva k sexuálním otázkám nedílnou součást výzkumů sexuálního chování; oni sami se při svém zkoumání zaměřují například na postoje k interrupci, předmanželským pohlavním stykům, pornografii a mnoha dalším. (2001, s. 103) V pomyslném hledáčku našeho zájmu bude nejen vliv chování na změnu postojů a naopak, ale i vztah mezi utvářením postojů a sexuální výchovou. Jak tato relace funguje, nalezneme v příslušné kapitole; pro navození tématu zmíníme pouze Uzlovu výzvu, podle níž by nemělo být naším zájmem zprostředkovávat sexuální výchovu bez toho, aby přitom docházelo k utváření cílevědomých postojů u daného jedince. (2006, s. 21)

2 Lidská sexualita

2.1 Sexuální psychologie

Jestliže chápeme psychologii jako vědu, která se zabývá lidským chováním, psychickými procesy a fyzickým prožíváním, pak užitím přívlastka „sexuální“ a následným zúžením se nám předmět této podoblasti, či složky chcete-li, nikterak neskryje, ba spíše naopak. Stále zkoumáme lidské chování, nicméně nyní samozřejmě z hlediska sexuality. Z níže uvedeného popisu toho, co danou oblast vědy zajímá, může vyplynout, že *„předmět sexuální psychologie se překrývá s některými zájmovými oblastmi tradičních psychologických disciplín: klinické, sociální, vývojové, diferenční a pedagogické.“* (MOHAPL, 1975, s. 24)

Podle Mohapla rozlišujeme následující jednotlivé oblasti, kterými se sexuální psychologie zabývá: zjišťováním diferencí v oblasti psychické v závislosti na pohlaví, vzájemnými vztahy mezi osobností a sexualitou, mechanismem přejímání sexuálních rolí. Dále zkoumá psychologickou dynamiku partnerského vztahu, psychické aspekty sbližovacích pochodů a aspekty vývoje sexuálního chování a citění od dětství do stáří. Přiřazujeme k nim rovněž pojetí sexuální výchovy a osvěty.

Do této oblasti spadá i sexuální patologie, v rámci níž se sexuální psychologie snaží zjišťovat psychické zvláštnosti u jedinců s poruchovým somatosexuálním vývojem. Stejnou měrou objasňuje mechanismy vedoucí k aberantnímu sexuálnímu chování. V oblasti terapeutické se odborníci podílí na vypracování psychoterapeutických postupů u jedinců s funkčními poruchami sexuálního života. (tamtéž, s. 24) Mohapl dále uvádí: *„Výzkum sexuálně psychologický je bezprostředně spjat s výzkumem lidské sexuality vůbec. Řada výzkumných prací prováděných sexuology, biology, fyziology, psychiatri, sociology nebo jinými odborníky má svůj přímý dosah psychologický.“* (1975, s. 25)

V následujících odstavcích se několika důležitých výzkumů alespoň letmo dotkneme, neboť je považujeme za zásadní pro nynější stav zkoumání v dané oblasti. Za prvními významnými autory se vydáváme do relativně dávné historie, proto je třeba dívat se na ně v perspektivě tehdejší doby a pro ni typického myšlení.

Psychiatr baron Richard von Krafft – Ebing je považován za jednoho ze zakladatelů moderní sexuologie. Takřka celý jeho život se odehrál v devatenáctém století; působil převážně ve Vídni, zavítal však i do Prahy a do Berlína. Ve svém stěžejním díle *Psychopathia sexualis*, které vyšlo v roce 1886 a bylo později mnohokrát přepracováváno a překládáno, zavádí nové termíny, jako je například sadismus či fetišismus. „*S velkou precizností popisuje dvě stě případů perverzních jedinců, kasuistický materiál je přehledně klasifikován za použití nomenklatury v podstatě dodnes platné.*“ (MOHAPL, 1975, s. 25)

Jak vyplývá z výše uvedeného, autor se zabýval výzkumem patologického terénu, rozeznal a pojmenoval zcela zásadní množství patologických jevů. Někdy byl za vyslovené hypotézy napadán, neboť se na tyto jevy v chování jedince díval jako na vrozené dispozice. To bylo mnohými lidmi chápáno jako nemístné ospravedlňování (tehdy) nemorálního chování. Jeho přínos a pokrokovost tkví také v tom, že se postavil za naprostou beztrestnost homosexuality; tvrdil totiž, že sám homosexuální jedinec není za svou orientaci odpovědný. (tamtéž, s. 25)

Další význačnou historickou osobností, která publikovala své výzkumy v oboru, je lékař Magnus Hirschfeld. Byl původu německého; ve svém odkazu zanechal mnoho nových pojmů, za všechny jmenujme například transvestitismus. Taktéž razil zrušení trestnosti homosexuality, v této oblasti byl činný dokonce jeho výbor. Zasadil se o poznání homosexuální orientace jako cesty k její toleranci; vysvětlení vzniku homosexuality převzal od Krafft - Ebinga. Společnosti přispěl vydáváním vůbec prvního sexuologického časopisu – *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen* a založením prvního výzkumného sexuologického ústavu. Přičinil se o vznik Světové ligy pro sexuální reformu, datovaný do roku 1928. Mohapl říká: „*Program této ligy obsahoval řadu na tehdejší dobu pokrokových požadavků: politické, hospodářské a sexuální zrovnoprávnění muže a ženy, osvobození manželství od deformujícího vlivu církve a státu, kontrola porodnosti, podpora neprovdaných matek a nemanželských dětí, rozumný postoj vůči sexuálně abnormním osobám, zejména homosexuálům, prevence prostituce a venerických onemocnění, systematická sexuální výchova a osvěta atd.*“ (1975, s. 26) Hirschfeld byl tedy postavou nadmíru

pokrokovou, za svou progresivitu bohužel rovněž zaplatil pronásledováním své osoby, mimo jiné přívrženci nacistického režimu.

Významně ke stavu zkoumání v oblasti sexuality přispěla psychoanalýza. „*Psychoanalytičtí autoři se většinou zaměřovali na kasuistický rozbor jednotlivých případů. Podařilo se tak shromáždit velké množství materiálů, řada kasuistik je skutečně brilantně sepsaných ...*“ (MOHAPL, 1975, s. 26) Sigmund Freud se z psychoanalytického hlediska zabýval sexuálními deviacemi, kdy je chápe jako náhradu „normálního“ uspokojování. Dítě zcela přirozeně prochází vývojem, ve kterém má sklony k „*polymorfní sexuální perverzitě*“ (tamtéž, s. 16). Perverzní chování v dospělosti potom vysvětluje jako fixaci této dětské perverzity. Dětskou sexualitou vůbec a vytvářením sexuální identity se Freud zabýval velmi podrobně; my tento přístup blíže rozebereme v podkapitole o sexuální identitě. Odborníci považují některá hlediska psychoanalýzy za velmi podnětná a blízká současnému způsobu uvažování. Přesto se ozývá řada kritiků, kteří psychoanalýzu v její ortodoxní podobě odmítají.

Do období empiricko-sociologických průzkumů sexuality spadá činnost amerického psychologa Alfreda Charlese Kinseye. Jeho přičiněním vznikl v roce 1947 Ústav pro výzkum pohlaví a reprodukce na univerzitě v Indianě. Prováděl výzkumy, jejichž hlavní metodou bylo interview, tyto výsledky dále statisticky analyzoval. Jeho dílo *Sexuální chování muže* a *Sexuální chování ženy* z přelomu čtyřicátých a padesátých let se stalo světoznámým; tyto práce jsou označovány jako Report No 1 a Report No 2. (tamtéž, s. 27) Weiss a Zvěřina uvádějí, že výsledky těchto „Reportů“ byly pro tehdejší společnost překvapivé. Doslova šokovali tehdejší americkou veřejnost tím, jak rozšířený je například předmanželský sex – a to navzdory domněnkám o dodržování norem křesťanské morálky. (2001, s. 20) Tito sexuologové však nezapomínají na metodologické nedostatky výzkumu: „*Soubory sestávaly z dobrovolníků získaných z různých zdrojů bez přesně formalizovaných výběrových pravidel, která se používají v moderním výzkumu. ... Jelikož soubor nebyl reprezentativní pro americké obyvatelstvo, jeho výsledky nemohou být zobecněny pro širší populaci.*“ (WEISS, ZVĚŘINA, 2001, s. 21) Navzdory těmto výtkám se ale Kinseyeho „Reporty“ (viz obr. č.1) staly bestsellerem.

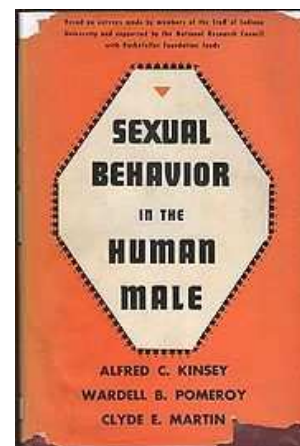
Byly velmi populární mezi laickou veřejností; pro ni byly vydány nejvyšším nákladem, jaký do té doby vědecká publikace v USA měla. Opět se nevyhnuly útokům z nemorálnosti, neboť práce postrádá jakákoliv doporučení a moralizování.

Obr. č.1: Přebal knihy prvního vydání Kinseyho „Reportů“

Zdroj: *Nationmaster.com* [online]. 2008 [cit. 2010-04-11].

Kinsey reports. Dostupné z WWW:

<<http://www.statemaster.com/encyclopedia/Kinsey-Reports>>.

Rovněž v USA byly v průběhu sedmdesátých, osmdesátých a devadesátých let provedeny studie sexuálního chování obyvatelstva, které Weiss se Zvěřinou považují za zásadní a obecné celé lidské populaci. (2001, s. 25) Jejich výsledky potvrzují, že „se postupně sbližuje mužská a ženská sexuální role, a zatímco mužské sexuální chování se příliš nemění, ženské se vlivem sociálních změn výrazně změnilo a vykazuje velké mezigenerační rozdíly“. (WEISS, ZVĚŘINA, 2001, s. 25) Prvním podobným průzkumem v Evropě přispělo Švédsko, postupně se připojily ostatní vyspělé země. WHO pak iniciovala reprezentativní výzkumy i v rozvojových zemích jako je Senegal, Pobřeží slonoviny, Thajsko; hnací silou byla především snaha zamezit explozivnímu šíření nevyléčitelné choroby AIDS. Tato organizace na základě studií uveřejnila závěr, ze kterého se dodnes vychází, totiž že zpravidla „sexuální výchova vede v sexuálních aktivitách mladých lidí k přijetí bezpečnějších sexuálních praktik, k odkladu zahájení sexuálního života a ke snížení celkové sexuální aktivity“. (tamtéž, s. 26)

Co se týče situace v České republice, zde tyto výzkumy poměrně dlouho chyběly. Můžeme jen hádat, zdali tomu tak bylo z důvodu vlády komunistického režimu. Nicméně k absolutnímu nezájmu situaci přirovnat nemůžeme, přeci jen byl v roce 1988 Ústavem pro filosofii a sociologii ČSAV proveden průzkum zahrnující otázky na sexuální chování a zkušenosti obyvatelstva. Ten byl opakován ještě v roce 1993. Studiemi se dále zabývali Leontjevičová, Petrová, Čermáková či právě Weiss se Zvěřinou. Vyplývá z nich, že chování mladších věkových skupin obyvatel ČR je stále rizikové, kupříkladu používání kondomů je poloviční v porovnání s ostatními vyspělými zeměmi.

2.2 Sexuologie

Pokud stavíme sexuální psychologii a sexuologii vedle sebe, musíme konstatovat, že jejich záběr se značně překrývá. Snad jen sexuologie je dnes pojmem hojněji používaným v souvislosti s jakousi „praktičtější“ sexualitou. Definice pojmu zní následovně. Sexuologie je věda zabývající se pohlavním životem a jeho poruchami, analyzuje jeho jevy a tendence. Zabývá se také vznikem, diagnostikou a léčením problémů souvisejících s pohlavním životem. Zajímá se o pohlavní orientaci a identifikaci člověka, o jeho pohlavní uspokojování a úchytky, souvisí s rozmnožováním a studuje poruchy plodnosti. (URL 1)

Jinými slovy jde v podstatě o sexuální hygienu. Ta zahrnuje sexuální vztahy, celý sexuální život, jeho prožívání celou osobností a všechny jeho důsledky. Jak uvádí Sexuologická společnost, lékařská sexuologie se snaží o prosazování principů Světové zdravotnické organizace (WHO) ve vztahu k sexuálnímu zdraví a Deklarace sexuálních práv podle Světové sexuologické asociace (WAS) z roku 1999. (URL 2) V této deklaraci nalezneme formulaci: *„Sexuální práva jsou univerzálními lidskými právy, založenými na svobodě, důstojnosti a rovnosti všech lidských bytostí. Dostupná sexuologická zdravotní péče pro prevenci a terapii sexuálních poruch a problémů napomáhá naplnění uvedených práv.“* (URL 3)

Sexuologie využívá diagnostické postupy biologické, psychologické, sociální a rehabilitační. Aplikuje je tak, že musí být dodržena lidská práva a důstojnost vyšetřovaných subjektů. Požaduje se, aby veškeré rozhodování v diagnostice a terapii bylo činěno v souladu s platnými zákony a etickými normami. (tamtéž)

Česká republika se může pyšnit jedním z nejdříve ustavených sexuologických ústavů. Sexuologický ústav při Lékařské fakultě Karlovy univerzity v Praze byl totiž zřízen již v roce 1921, což se událo zhruba dva roky poté, kdy v Německu takové zařízení jako první na světě otevřel v předchozí kapitole jmenovaný Magnus Hirschfeld. Podnět k tomuto zřízení podal Josef Šamberg, přednosta české dermatovenerologické kliniky, a Ferdinand Pečírka. Později dali československé sexuologii jasnou koncepci například lékaři Josef Hynie či Jan Raboch.

2.3 Funkce sexuality

Jevy tvořící sexualitu mají své funkce, které v ideálním případě plní. Zmiňujeme je proto, že nám pomáhají pochopit význam sexuality pro spokojený a vyrovnaný život. Odpovídají na otázku, proč se vlastně zabýváme fungováním něčeho tak intimního a soukromého. Je velmi důležité vědět, že tyto funkce nepůsobí izolovaně. Jsou naopak neoddělitelně provázány a závisí nejen samy na sobě, ale i na vnějším okolí, za všechno jmenujme například morálku. Následuje jejich výčet. (PONDĚLÍČKOVÁ, 1990, s. 38)

- První funkce je reprodukční; o ní jsme již něco málo zmiňovali v kapitole, kde jsme vymezovali pojem sexualita jako takový. Svě výsadní postavení mezi funkcemi má proto, že bývá považována za jakousi „prafunkci“, nejstarší ze všech funkcí sexuality. Pomyslná účta jí patří proto, že zajistila přežití lidského rodu po dlouhé období, kdy se člověk na planetě Zemi vyskytuje. V dnešní době již pohlavní styk sloužící této funkci zabírá zanedbatelný zlomek z počtu všech uskutečněných styků, uvádí se pouhopouhé 1 procento. (tamtéž, s. 37) Pondělíčková argumentuje, že *„kdyby sexualita v našem životě neměla jiné funkce, nemohli bychom si 99 procent sexuálních styků vůbec vysvětlit“*. (tamtéž, s. 37)
- Následuje tzv. funkce slasti. Pondělíčková ji dnes považuje za nejhlavnější. Důležitou podmínkou přitom je, že *„při sexuálním dráždění a sexuálním uspokojení jedinec prožívá intenzivní pocit slasti a štěstí“*. (tamtéž, s.37) Tento fakt vede k tomu opakovat prožitky a platí zde pravidlo, že čím kvalitnějšího a intenzivnějšího prožívání je člověk v rámci pohlavního styku schopen, tím vyšší potřebu má potom tuto slast opakovat.
- Funkce oblažující souvisí s jedinečným rysem lidské sexuality. A sice, že sexuální styk probíhá především v rámci děletrvajícího partnerského vztahu, kdy naším *„podstatným motivem k uskutečnění pohlavního styku je touha oblažit milovaného partnera, touha udělat ho šťastným a podílet se s ním o toto blaho“*. (tamtéž, s. 37) Neleží nám na srdci pouze naše soukromá slast, ale máme potřebu sdílet ji se svým protějškem. Cílem je dosažení orgasmu na obou stranách.

- Neméně důležitá je funkce, jež označujeme jako komunikační. I sexuální styk je svým způsobem komunikací osob. Tato komunikace je charakteristická svou intimností a splynutím těl. „*Pevný, milostný a sexuální vztah prohlubuje porozumění, důvěru, připravenost k pomoci a spolupráci s partnerem.*“ (PONĎELÍČKOVÁ, 1990, s. 38) Tímto způsobem vyjadřujeme naši oddanost partnerovi, spokojenost a souhru v partnerském vztahu.
- Výčet zakončíme zdůrazněním faktu, že sexuální uspokojení působí příznivě na psychické napětí. Funkce sexuality zvaná redukce napětí má zásadní roli při zbavování se nahromaděného stresu způsobeným jinými faktory, například nesnázemi v zaměstnání či nadměrným spěchem. Důsledkem je pak uvolnění a znovunalezené sebevědomí a psychická rovnováha. (tamtéž, s. 38)

2.4 Projevy lidské sexuality

2.4.1 Sexuální identita

Sexuální nebo také pohlavní identita je jedním ze základních projevů lidské sexuality. Pojem bychom vysvětlili jako pocit příslušnosti k ženskému nebo mužskému pohlaví. Podle Janošové existují čtyři teorie o jejím vzniku. (2008, s. 110) Při jejich posuzování je třeba brát v úvahu, že jsou vždy z větší či menší části poplatné době a společenské situaci, za které vznikaly.

První z nich je takzvaná identifikační teorie. Janošová říká: „*Tato teorie je založena na myšlence identifikace se stejnopohlavním rodičem a je spjata s autorem psychoanalýzy, Sigmundem Freudem. ... v psychice dítěte dochází na několika rovinách k zásadním změnám. .... patrně nejvýznamnější rovinou je úroveň prožívání, zjištěním zásadní odlišnosti mužů a žen u nich (dětí, pozn. aut.) dojde k emoční krizi, která se odehrává ve vztahu k oběma rodičům.*“ (2008, s. 110)

Freud, jenž ve svém pojetí identifikace pracuje s nevědomím, přichází s myšlenkou tzv. Oidipovského komplexu u chlapců. Ten, pokud zůstane nevyřešen, může vést k velkým psychickým problémům v dospělosti. Na základě konfliktu

způsobeným tímto komplexem dojde k tomu, že chlapec přijme jako svůj identifikační vzor otce a stane se připraveným navázat sexuální vztah se ženou, tedy s člověkem podobným jeho matce. Co se týče děvčat, ta ve svém vývoji prochází častými pocity méněcennosti, které pramení z absence penisu; dívky podle Freuda významně touží po mužském genitálu. Tento pocit je postupně nahrazen touhou po dítěti, čímž u dívky nakonec dochází k přijetí ženské role. (JANOŠOVÁ, 2008, s. 112)

Freudovi je dnes mnohé vytýkáno, on sám však svou teorii nikdy nepovažoval za úplně dopracovanou. Nespokojen byl hlavně s tím, že se mu nepodařilo zcela obsáhnout vznik pohlavní identity u dívek. (tamtéž, s. 114) Co mu upřít nelze je to, že svým bádáním rozdmýchal obří diskuzi o dětské sexualitě, která byla v minulosti velmi přísně tabuizována. S jeho pomocí byly také odhaleny důležité poznatky o psychosexuálním vývoji jako takovém.

Druhou teorií pokoušející se vnést světlo do oblasti sexuální identity je ta, jež „vychází z předpokladu, že pohlavní identita dítěte a genderová role se vytvářejí na základě výchovných zásahů jeho rodičů a vychovatelů.“ (tamtéž, s. 114) Výchovnými zásahy se v tomto případě rozumí odměna či trest za to, zda jedinec následuje stereotypy a chová se dle očekávání. Žádoucí je, aby dítě bylo těmito odměnami motivováno k výběru daného chování. Janošová teorii sociálního učení hodnotí následovně: „Uvedená teorie vznikla na základě behaviorismu, jehož předmětem výzkumu byly především vnější vlivy a kvalita prostředí, ale do značné míry zde byly opominuty interindividuální vrozené dispozice.“ (tamtéž, s. 115)

Kognitivně vývojová teorie se velmi podobá původní koncepci Piageta. A sice v tom, že tvrdí, že člověk je schopen reagovat na působení zvnějšku jen podle toho, zda mu rozumí, čili zdali se nachází rozumově na dané úrovni. Jedinec de facto prochází několika stádii. Tuto koncepci upravuje Kohlberg, když říká, že vývoj pohlavní identity má tři úrovně. V první úrovni dítě dochází ke zjištění, že lidé mohou být rozdělení do dvou (rodových) skupin. Následuje uvědomění, že příslušnost k pohlaví není možné měnit. Stále však ještě věří, že tato příslušnost byla otázkou volby. V poslední fázi si je dítě už definitivně jisto, že ke změně pohlaví nemůže dojít, ani když se lidé budou chovat v určitém smyslu nepřijatelně. (JANOŠOVÁ, 2008, s. 116)

Na kognitivně vývojovou koncepci navazuje teorie genderového schématu. Genderová schémata tu Janošová definuje jako „*teorie či organizované znalostní struktury o mužích a ženách.*“ (tamtéž, s. 117) S pomocí těchto teorií dítě zpracovává jakékoliv další podněty a na základě nich také přemýšlí a vyvozuje závěry. To, že jsou děti „rozhodnuté“ přijmout svou rodovou roli, závisí především na jejich genderové identitě. Pro lepší pochopení toto dokládáme větou: „*Jsem chlapec, chtěl bych vědět, co a jak dělají chlapi.*“ (tamtéž, s. 119)

Jak vyplývá z výše uvedeného, na problematiku sexuální identity můžeme nahlížet z více úhlů. Důležité je však, abychom pochopili, že i když její získání zásadně ovlivňuje výchova a společnost, vždy je jistou měrou determinována již od početí; je tedy vrozená. Bez procesu „utvrzování“ této identity se člověk ve svém životě nemůže obejít, neboť příslušnost k pohlaví je vůbec jeho nejzákladnějším prvkem. Dle našeho názoru má tento projev lidské sexuality naprosto nedožitelný vliv na pocit životního naplnění a štěstí.

2.4.2 Sexuální role

Ke správnému pojetí sousloví sexuální role se musíme dopracovat přes obecnou definici role jako takové. K pochopení nám může pomoci skutečnost, že se mnohdy neubráníme asociacím: role – scéna – hra – divadlo, kdy tento pojem dostává nádech něčeho, co jaksí nemá (a často to ani není žádoucí) reálný a autentický základ. A toto je právě ten detail, kterým se sexuální role liší. Tím, že jí buďto přijmeme, či odmítneme, potvrzujeme její reálnou existenci. Je to něco, s čím se musíme vypořádat ve skutečnosti, na daném místě a v určitém čase. Na základě této role pak s námi společnost jedná; okolí k nám přistupuje s vědomím naší role. Stává se tedy součástí reality každodenního života. Na druhé straně - co mají obě tato pojetí společné, je to, že i přes autentičnost naší role se někdy neubráníme jejímu odstupu od naší osobnosti. To je dané nekonečnou variabilitou osobnosti; každý člověk je v určitém smyslu originálem.

Sillamy definuje roli jako „*očekávané chování osoby*“ (2001, s. 183), z čehož vyplývá, že z role člověka můžeme více či méně odhadnout a předvídat, jak se bude chovat. Opět tu ale narážíme na paradox originality jedince, jako nepředvídatelné lze vidět „uchopení“ dané role různými individui. Zužujeme-li pojetí role do oblasti sexuality, tedy zabýváme-li se sexuální rolí, chápeme jí jako penzum očekávaného chování osoby v pohlavní sféře. Velmi důležité je, že ve vztahu k sexuální identitě je sexuální role jejím konkrétním vyjádřením, z čehož plyne neschopnost jejího zaujetí bez předchozí pohlavní identifikace.

Fakt, že „*společenský život je síť rolí*“ (SILLAMY, 2001, s. 183) vyžaduje nějaké nakládání se systémem či souborem rolí. Ve svém důsledku totiž „*respektování rolí udržuje společenskou kohezi a rovnováhu*“. (tamtéž, s. 183) Orientace v rolích spolu s přijetím dané role tím pádem zvyšuje adaptabilitu jedince ve společnosti, čímž opět docházíme k vyšší pravděpodobnosti prožití spokojeného a naplněného života za předpokladu splnění výše uvedeného.

2.4.3 Sexuální preference

V češtině používáme pro slovo preference překlad přednost, což nám dává poměrně jasně nahlédnout do tohoto projevu lidské sexuality. Máme-li možnost volby, pak většinou naprosto jasně uplatňujeme tento přístup - dáváme dané věci přednost, preferujeme jí před ostatními. Sexuální preference se týkají objektů, které nás sexuálně přitahují a díky nimž jsme schopni dosáhnout sexuálního uspokojení. Tento pojem je do velké míry spojený se sexuální orientací. Do sexuální preference spadá i sexuální deviace, kterou se zabýváme v jednom z následujících pododdílů.

2.4.3.1 Sexuální orientace

Toto sousloví je hojně skloňováno a diskutováno širokou veřejností, proto nebude problém jej vymezit. Je to erotické zaměření jedince, které determinuje veškeré jeho sexuální chování. Rozlišujeme dva, v některých teoriích tři typy sexuální orientace. Prvním a nejrozšířenějším typem je heterosexuální orientace, jež označuje

náklonnost k osobám odlišného pohlaví. Následuje homosexualita, člověk takto orientovaný si hledá partnera mezi jedinci stejného rodu. Třetím a často diskutovaným typem preference je tzv. bisexualita, jinými slovy zaměření na obě pohlaví. Proč diskutovaným – nepříliš ojediněle se najdou hlasy, které tvrdí, že bisexualita je do jisté míry vrozena každému z nás.

Homosexualita je výrazně menšinovou orientací, proto její přijetí ze strany jedince i společnosti může znamenat (a často znamená) závažný problém. Je tomu tak zejména z důvodu neinformovanosti veřejnosti o vzniku homosexuality. Mezi odborníky se jako o nejpravděpodobnější příčině hovoří v souvislosti s vrozeností a genetickou podmíněností. (JANOŠOVÁ, 2006, s. 70) Trochu konkrétněji – psychosexuální vývoj jedince v prenatálním období je ovlivněn mnoha faktory a jeden z nich pravděpodobně způsobuje to, že jedinec bude homosexuálně orientován. (tamtéž, s.70) Vědci se však ještě v dnešní době přou o to, v kterém časovém úseku těhotenství, a jakým způsobem vlastně ke změně dochází. Můžeme se setkat i s názorem, který vyzvedává přítomnost tzv. postnatálních vlivů na utváření homosexuální orientace, nicméně podle Janošové se tak může dít maximálně do tří let věku dítěte. (tamtéž, s.71)

To, jak negativně může společnost vnímat menšinové sexuální zaměření, popisuje například Uzel: *„Postoje k homosexualitě se v různých historických obdobích a různých kulturách často výrazně liší. Ve Starém zákoně byl pohlavní styk muže s mužem trestán ukamenováním a tento negativní postoj k homoerotickým aktivitám přetrvává v křesťanství i dodnes.“* (2006, s. 17) Takové chování bylo zapříčiněno tím, že lidé s vědeckými fakty o homosexualitě nebyli seznámeni, nebo takové poznatky silně ovlivnění náboženskou demagogií odmítali. Svým způsobem populární byla teorie o vzniku homosexuálního zaměření svedením, kdy se předpokládalo, že jedinec takto „postižený“ může svým (nejen pohlavním) stykem s heterosexuálními osobami „nakazit“ či svést v podstatě kohokoliv. Zajímat by nás mohla také domněnka která, lze říci naštěstí, již nepřetrvává dodnes, a sice že sexuální orientace, mezi nimi i homosexualita, je věcí pouze svobodného výběru člověka. Všechny tyto uvedené předsudky a scestné názory vedly k tomu, že až do nedávné historie u nás bylo homosexuální zaměření trestné.

Uvádí se, že změna přišla někdy na počátku šedesátých let dvacátého století. Tehdejší Československo se díky vyjmutí homosexuality z trestního zákona zařadilo mezi pokrokové státy světa. Slova díky patří zcela nepochybně především sexuologům a odborníkům z dané oblasti, které se o tento právní úkon svou, nebojme se říci „osvětovou“, činností zasloužili.

Weiss se Zvěřinou ve svých výzkumech (1993, 1998) konstatují, že „*v posledních letech dochází téměř ve všech civilizovaných zemích k opuštění tradičního restriktivního judeo-křesťanského postoje k homosexuální orientaci a k homosexuálům. Tento trend našel odraz nejen v úpravě zákonodárství, ale i v medicíně, ...*“ (2001, s. 94) Můžeme tedy mluvit o postupné liberalizaci, která je typická pro tuto oblast postojů. K tomu nemálo přispělo schválení zákona o tolik diskutovaném registrovaném partnerství homosexuálních párů v České republice. Zákon nabyl účinnosti v roce 2006 a lze jen doufat, že tendence, které svou existencí nastolil, tedy že homosexuální jedinci již za svou orientaci a touhu sdílet svou vzájemnou lásku ve svazku manželském nebudou pronásledováni ani odsuzováni většinovou společností, budou pokračovat i nadále. Tyto naděje snad podporuje i fakt, že ve srovnání s výzkumy z USA, Velké Británie a Francie jsou postoje českého obyvatelstva k homosexuální orientaci přeci jen o něco liberálnější. (WEISS, ZVĚŘINA, 2001, s. 113)

2.4.3.2 Sexuální deviace

S lidskou sexuální preferencí souvisí i různé sexuální deviace. Zde jsou zásadními pojmy vyžadujícími pochopení norma a normalita. Ač „*hranice normy a formy normálnosti sexuálního chování a sklonů nejsou v jednotlivých kulturách a společnostech vymezeny jednoznačně, jsou stanoveny zhruba tak, aby sloužily uznávaným společenským a biologickým účelům dané kultury*“ (HEJNOVÁ, KLEINOVÁ, 2002, s. 75)

Deviace je jinými slovy odchylka od této normy a má své místo i v oblasti sexuality. Obecně za deviantní chování považujeme to chování, jež se stane preferovaným a uskutečňovaným i v případě, kdy je více méně dostupné to normální.

Nezbytným se podle nás stává stanovení této normy danou kulturou či společností, jak je již uvedeno ve výše zmíněné citaci.

Uzel se domnívá, že „ze sexuologického hlediska za normální lze považovat konsensuální (souhlasné) sexuální aktivity, které se odehrávají psychosexuálně a somatosexuálně dostatečně zralými a pokrevně v přímé linii nespřízněnými partnery, a jež nevedou k jejich psychickému nebo tělesnému poškození.“ (2006, s. 18) Naproti tomu nebezpečné sexuální praktiky, které ohrožují lidskou důstojnost, zdraví či život, jsou nahlíženy jako společensky nebezpečné; mluvíme zde o sexuálních deliktech. (UZEL, 2006, s. 18) Deviace rozdělujeme na ty v aktivitě (lat. „in modo“) a ty v objektu (lat. „in objecto“), přičemž se nevylučují ani deviace kombinované.

Jako deviace v aktivitě jsou nahlíženy poruchy ve způsobu dosahování sexuálního vzrušení a uspokojení. Uzel do výčtu zahrnuje: „voyeurismus, exhibicionismus, frotérismus, tušérství, patologickou sexuální agresivitu, agresivní sadismus a sadomasochismus.“ (tamtéž, s. 18)

„Jako deviace v objektu označujeme kvalitativní poruchy sexuální motivace charakterizované neadekvátním zaměřením erotické touhy, tedy tím, na jaký objekt je orientována sexuální apetence.“ (tamtéž, s. 18) Sem patří především pedofilie, kdy je osoba sexuálně zaměřena na dítě v prepubertálním věku. Prepubertální věk je charakterizován absencí znaků dospívání, kterými je například růst ochlupení či prsou. U této deviace není cílem pouze pohlavní styk, ať už heterosexuální nebo homosexuální. Pedofilně orientovaný jedinec se může vzrušovat i „pouhou“ masturbací před obětí, jejím osaháváním či předváděním svého genitálu. (HEJNOVÁ, KLEINOVÁ, 2002, s. 78) Setkání s takovým člověkem je pro psychiku dítěte nesmírnou zátěží s možností velmi nepříjemných trvalých následků, proto by byla chyba na toto téma v rámci sexuální výchovy zapomínat nebo ho dokonce tabuizovat. Co je to pedofilie a jak se před ní chránit by mělo být obsahem této výchovy již v raném věku.

Dalším příkladem deviace zaměřené na objekt je fetišismus, neboli erotická vazba k předmětu či části těla. Tento předmět, také fetiš, se stává tak potřebným při dosažení sexuálního vzrušení, že nezáleží na ničem jiném. Může jím být v podstatě cokoliv, nejčastěji jde zřejmě o ženské spodní prádlo.

Hned za fetišismem jmenujme transvestitismus. Ten se vyznačuje převlékáním se do šatů opačného pohlaví a případné chvilkové vystupování v roli tohoto pohlaví. Převlékání nemusí být nutně spojeno se vzrušením, ale pouze s psychickou úlevou. Jde zde s největší pravděpodobností o poruchu pohlavní identity. Travestity bychom si neměli plést s transsexuály, kteří se na rozdíl od těchto jedinců opačným pohlavím cítí uvnitř být, a travestity, kteří se převlékají pouze za účelem pobavení okolí a mohou být často motivováni finanční odměnou. Abychom doplnili výčet deviací v objektu, jmenujme ještě zoofilii, nekrofilii, gerontofilii či myzofilii.

Deviace zkoumá věda zvaná deviantologie; ta také určí, kde končí norma a začíná odchylka. Jedinci podezřelí z deviantního chování jsou vyšetřováni či hospitalizováni. Existuje spousta postupů vyšetření, např. na principu psychologických metod nebo rozhovoru. Na základě vyšetření se poté určí terapie, která je zaměřena na změnu postojů a tzv. sexuální adaptaci, čili nalezení způsobu náhradního sexuálního uspokojení. Častá je také hormonální léčba a v krajních případech, kdy jedinec ohrožuje své okolí, se přistupuje ke kastraci či operaci určitých oblastí v mozku, které řídí sexualitu jedince.

2.4.4 Sexuální chování

Projevem lidské sexuality je nepohybně i sexuální chování. Pojděme se jej pokusit definovat. „*Jde o soubor vlastností a prožitků, které každého člověka vedou nejen k hledání a uspokojování vlastních sobeckých potřeb, ale nutí jej současně brát ohled na ostatní, ať již na sexuálního partnera či partnerku, nebo na možné početí dítěte.*“ (URL 4) Tyto projevy determinují lidský život, jsou zdrojem mnoha pocitů a ovlivňují naše postoje. Sexuální aktivita ve svém užším významu bývá často provozována v páru; a „*ve své frekvenci a způsobu může být nekonečně variabilní*“. (FELDMANN, 1995, s. 162)

Sexuální chování prostupuje celým naším životem, uplatňují se tu prvky naší osobnosti, která byla formována od narození. Mezi ovlivňujícími faktory musíme jmenovat výchovu, ať už uskutečňovanou v rodině či ve škole, genetické a vrozené vlivy, vliv sociálních skupin, ve kterých se pohybujeme, zvyklosti naší kultury aj.

„Podobně jako jednání lidí obecně má své společenské a morální normy, také sexuální chování jako specifická složka lidského jednání je řízeno sexuálními a erotickými normami.“ (SAK, 2000, s. 161) Tyto normy akceptované společností jsou jedinci předávány opět od raného věku s tím, že nemusí být pokaždé vysloveny; je zapojeno vnímání jako přejímání akceptace norem.

Sak vyslovuje názor, že v dnešní době *„si mladí osvojují normy sexuálního a erotického chování v přesexualizovaném světě“* (tamtéž, s. 161), mluví zde například o negativním vlivu médií. To nás přivádí k problému pornografie a jejího vlivu na nezralou osobnost dospívajícího. Je možné, aby dospívající rozpoznal, nakolik se pornografický snímek liší od reality, čili od běžného sexuálního chování? Těžko, pokud jej nemůže srovnat se svou vlastní zkušeností. Nenadhodnocuje svůj dojem z této fikce natolik, aby se chováním zde vykresleným nechal „inspirovat“ a pojal jej za vzor? Podle Saka ano, dochází prý k *„přenosu způsobů chování z mediálních sexuálních pořadů do reálného světa mládeže“*, což má za následek *„další proměňování sexuálního života společnosti. Normy přestávají platit, ruší se protiklad mezi normalitou a úchylkou, protože vše je normální.“* (tamtéž, s. 161) Sexuální aktivita v těchto pořadech neukazuje svou provázanost s hlubšími citovými prožitky, které jej mají naprosto přirozeně doprovázet. *„Cílem sexuálního chování je pouze rozkoš v časovém horizontu momentálního prožitku.“* (tamtéž, s. 161) Důsledků nás napadá mnoho: příliš brzké zahájení sexuálního života, pojetí pohlavního styku jako pouhé „soutěže“ – kdo bude lepší, promiskuitní chování atd.

2.4.4.1 Zamilovanost

Stav, který souvisí se sexuálním chováním tak blízce, jak to jen lze, a který nenahraditelně patří k lidskému životu, se nazývá zamilovanost. Ptáme se, zdali je vůbec možné jej vědecky uchopit. Když už nic jiného, tak se o to ve zkratce alespoň pokusíme. Např. Uzel se nebojí provokativního přirovnání: *„Akutní zamilovanost má charakter velice podobný akutnímu onemocnění. Zamilovaní lidé jej popisují jako pocit prudké změny, jsou jakoby uchopeni nějakou vnější silou, někam bezmocně unášeni, zažívají pocit pádu a ztrácejí pevnou půdu pod nohama.“* (URL 5)

Za těmito slovy se skrývá prozaické pozadí. Pocit zamilovanosti způsobují biochemické reakce v našem organismu, konkrétně vylučování různých hormonů a látek. Tyto látky jsou např. phenylethylamin, dopamin a noradrenalin. Projevem aktivizace těchto látek může být euforický stav, který zamilovanost doprovází. Může trvat jeden až čtyři roky, po něm pak, pokud vztah pokračuje, nastupují látky zvané endorfiny, které mají za úkol do vztahu „*přinést pocity pohody, míru a bezpečí*“. (URL 5)

„V průběhu zamilovanosti však existují i určité pohlavní rozdíly. Muži se v samém začátku vztahu zamilovávají většinou rychleji než jejich ženské protějšky.“ (tamtéž) Ženy naopak v počátcích poněkud váhají, dávají si načas s posouzením partnera a všech výhod, které může nabídnout. Podprahově na ně působí, jak je muž schopen zajistit přístup ke zdrojům, tzn. jak je schopný materiálně se postarat o zplozené potomstvo – stále tu ještě působí dědictví evolučního procesu. Moderní žena může namítnout, že tato materiální „vybavenost“ partnera zásadním způsobem její výběr a rozhodnutí neovlivní. To souvisí především s tím, že dnešní doba genderové rovnosti přeje tomu, aby zdroje byly přístupné oběma pohlavím teoreticky stejně.

2.5 Vývoj lidské sexuality

Po tom, co jsme se zabývali projevem sexuality, strávíme čas zamyšlením se nad jejím vývojem. Avšak dříve než započneme výčet jednotlivých stádií, je třeba odůvodnit, proč je pro nás právě vývoj lidské sexuality tak stěžejní. Je to dění probíhající v těchto na sebe navzájem navazujících stádiích, jež určuje naše sexuální chování a postoje, které k sexualitě zaujímáme. Nelze vynechat žádné z nich, jinak bychom porušili kontinuitu danou samotným lidským životem. Jako každá akce má svou reakci, tak i sebemenší podnět zaznamenaný naší nervovou soustavou přináší své důsledky. Správný vývoj přispívá nemalou měrou k nenarušenému sexuálnímu chování a maximalizuje schopnost navázat zdravý sexuální vztah.

Nesnažíme se tvrdit, že sexuální vývoj je v každém svém stádiu procesem klidným. Naopak, některá stadia jsou přímo typická svou bouřlivostí a určitou nestálostí v zájmu o sexualitu. O to více pak musíme klást důraz na citlivý přístup v rámci sexuální výchovy, neboť neopatrným „zacházením“ můžeme jedinci způsobit újmu, kterou si navždy ponese svým životem. Na paměti musíme mít také jistou individuální odlišnost; každý jedinec je unikát se svým specifickým vývojem. Vývojová psychologie nám poskytuje pouze jakýsi rámec, dle kterého tento vývoj a jeho fáze můžeme posuzovat, vždy je však třeba počítat s možností drobné odchylky.

2.5.1 Sexualita v předškolním věku

Nejdříve se budeme zabývat vývojem sexuality v dětství, konkrétněji v předškolním věku. Antonov říká: *„První primitivní projevy aktivity pohlavní soustavy u dítěte a mlád'at jiných savců můžeme pozorovat ... někdy již v prvních dnech po narození. Ztopoření vzniká jako odpověď na nespecifické působení, např. při úleku, pláči, jídle, pocitu bolesti, smíchu, apod.“* (1993, s. 4) My budeme toto období nazývat také stádiem tzv. předdemoční sexuality.

V tomto čase se dítě seznamuje se svou pohlavní identitou, často i tím, že své tělo porovnává s těly ostatních dětí, s kterými si hraje, např. hry na pana doktora. *„Sensuální požitek dítěte je spojen s touhou vidět a ukazovat nahotu“.* (ANCHELL, 1996, s. 9) Dochází ke ztotožnění jedince s tím, že je chlapec či dívka a že ho tak ostatní vnímají. Rozeznává pak chlapce a dívky podle „obalu“, tedy podle toho jak vypadají, co mají na sobě, atd., viz kapitola o sexuální identitě. Učí se také základům sexuálního chování, dle Janošové jsou *„masturbační aktivity u malých dětí i u dětí předškolního věku poměrně časté a nejsou důvodem ke znepokojení“.* (2008, s. 130) Experimentování s genitáliemi je jednou z fází tohoto učení, dítě si tvoří svůj názor na masturbaci jako na jeden ze sexuálních jevů.

V tomto období je zásadní vliv rodičů. Měli by se zájmem odpovídat na všetečné otázky dětí. Tyto dotazy se mohou týkat například jejich pohlavních orgánů, zde se doporučuje pojmenovat je a mluvit o nich přímo.

Snaha o vyhýbání se tomuto tématu nahrává pozdějšímu vnímání pohlavního orgánu jako něčeho nevýznamného či přímo zakázaného, spojeného s tím, o čem se prostě nemluví. Nedoporučuje se nazývat genitál pouze zdrobnělinami, ale také základním spisovným či lékařským označením. (JANOŠOVÁ, 2008, s. 131)

2.5.2 Sexualita období prepubescence

Zde hovoříme o stádiu, které následuje po období předškolního věku, týká se dětí starých šest až jedenáct let. Je spojeno s nástupem dítěte do základní školy, což je pro něj převratnou událostí. Jedná se o zcela odlišné prostředí vyžadující typickou (náročnější) organizaci činnosti. V souvislosti s tím například Anchell upozorňuje na to, že toto období je třeba označit jako stádium latence. (1996, s. 20) To znamená, že sexualita je poněkud skryta, stala se nezjevnou. Avšak nevymizela, jen energie byla částečně přesměrována jinam, např. k posílení získávání vědomostí, to je proč mohou být žáci v tomto věku považováni za nejvzdělatelnější. (ANCHELL, 1996, s. 20) Toto souvisí i s Freudovou teorií sexuální latence, nicméně ta je dnes často diskutována; vědci tuto latenci považují za do značné míry kulturně a společensky podmíněnou záležitost. (JANOŠOVÁ, 2008, s. 168)

Z tělesného vývoje je třeba zmínit pozvolný růst pohlavních orgánů. U chlapců se zvětšuje penis a varlata, u dívek pak dochází k růstu pánevních kostí a zvětšování základu prsní žlázy. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 18) Není tu výjimkou první menstruace, její příchod může „zaskočit“ dívku již v osmi či devíti letech. Proto zde znovu klademe požadavek na sexuální výchovu, která o těchto změnách musí jedince informovat. Šilerová argumentuje: *„V odborné literatuře se uvádí, že dívky, které jsou na svou první menstruaci připravené a přijímají ji jako projev ženství a dospělosti, trpí menšími menstruačními obtížemi než ty, které ji berou jako nutné zlo nebo jsou jí zaskočeny“*. (2003, s. 53)

2.5.3 Sexualita období pubescence

Pubescence neboli puberta je v podvědomí široké veřejnosti zakořeněna jako období velkých změn dospívajícího. Důvodem bude zřejmě „*prudké probuzení všech složek pohlavního ústrojí*“ (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 19), k němuž dochází většinou mezi jedenáctým a patnáctým rokem. U děvčat tento proces zásadně ovlivňuje nástup menstruace; zajímavým úkazem je potom sestupná tendence v porovnání věku při prvním menarché, dle výzkumů se za posledních sto let průměrný věk snížil dost zásadně. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 19)

Fyzicky se jedinec díky pohlavním hormonům zásadně mění, dívkám se zaoblují boky, zraje děloha a vyvíjejí se prsní žlázy. Genitálie se zvětšují, roste pubické ochlupení. Menstruace se hlásí o slovo čím dál pravidelněji, až přichází v měsíčních cyklech. U chlapců dochází také k růstu pohlavních orgánů a ochlupení, přidává se změna hlasu a celková maskulinizace. Občas dochází k samovolnému uvolnění spermatu, přičemž pohlavní zralost je determinována právě ejakulací. Pohlavní hormony ovlivňují také nervovou soustavu, ta se stává mnohem citlivější na vnější podněty. Můžeme pozorovat četné výkyvy nálad a celkovou psychickou labilitu.

V tomto období je typický značný zájem o opačné pohlaví, který často vyústí v zamilování. U dívek bývá láska spíše platonického typu, zatímco chlapci se vybíjejí tělesným „poštuchováním“, které může nést prvky erotického obtěžování; sní o sexuálním kontaktu,. Zde hraje roli i postavení jedince ve skupině vrstevníků, k uskutečnění pohlavního styku mohou být dospívající motivováni ze strany svých kamarádů. Kdo již sexuální zkušeností disponuje, bývá obdivován a považován za vzor. (ŠILEROVÁ, 2003, s. 58) Zásadní je kladení zvýšeného důrazu na péči o vzhled, která má zaručit kladnou odezvu u osob opačného pohlaví. Janošová k tomu říká: „*Téměř všichni dospívající mají potřebu reagovat na příchod dospívání změnou svého vzhledu. ... téměř vždy jde o snahu působit pokud možno jakkoli jinak než infantilně a vymezit se tím vůči předchozí roli dítěte.*“ (2008, s. 211)

Závěr tohoto stádia může být ve znamení hledání uspokojení vlastních sexuálních potřeb, kdy k požadovanému sexuálního prožitku již nestačí masturbace.

Může dojít k prvnímu pohlavnímu styku či praktikám, které označujeme jako předstupně pohlavního styku (petting, aj.). Velmi záleží na motivaci jedince k této sexuální aktivitě. Pokud je dána špatným sociálním prostředím, je jednoznačně zavrženíhodná a je na rodině a škole, aby se inklinaci daného žáka posoudila a vhodným způsobem zasáhla.

2.5.4 Sexualita období postpubescence

Postpubescencí rozumíme období mezi patnácti a osmnácti lety. Je význačné tím, že dítě již ukončilo povinnou školní docházku a více či méně se blíží pohlavní zralosti. Zpravidla touží po sexuální aktivitě, otázkou je, nakolik je emocionálně zralé pro zahájení sexuálního života. Aktivní sexuální život bývá považován za započatý, pokud již došlo k prvnímu pohlavnímu styku. V tomto období dochází k vytváření specifických vztahů k vrstevníkům, které je zapříčiněno například uvolňováním závislosti na rodičích. Tyto vztahy postupně převyšují kamarádství, chlapci a dívky získávají první erotické zkušenosti. Jedná se o první partnerské vztahy, jenž často netrávají delší dobu. Dle Janišova výzkumu (2008) necelá polovina dotazovaných dospívajících v tomto věku uvedla délku vztahu pouze v měsících. (URL 6)

Je třeba podotknout, že většina partnerských vztahů v období postpubescence zahrnuje sexuální aktivity. V rámci předmanželského pohlavního styku dochází k vzájemnému poznání partnerů; soužití, které je ve všech ohledech – i v tomto – úspěšné, dává předpoklad pozdějšímu uzavření manželství a plánovanému rodičovství. (URL 6) V současné době je typické oddalování věku prvního sňatku, což může souviset s liberálním postojem většiny českého obyvatelstva k předmanželskému pohlavnímu styku. (WEISS, ZVĚŘINA, 2001, s. 104)

3 Sexuální výchova

Pravdou je, že abychom se mohli zabývat postoji dospívajících k zahájení sexuálního života, nelze opomenout velmi obsáhlou oblast sexuální výchovy, která tyto postoje do velké míry přímo i nepřímo ovlivňuje a utváří. Při přibližování jednotlivých aspektů této výchovy navazujeme na předešlou kapitolu o lidské sexualitě; vždy musíme mít na paměti zákonitosti vývoje člověka, jež byly výše popsány. Jak už bylo několikrát upozorněno, i ony se v určitých detailech mohou lišit. Každý člověk je navzdory své příslušnosti k lidské rase trochu jiný, příroda vytváří pouze originály.

Co se týká sexuální výchovy – nejprve si řekněme něco k tomu, jak lze chápat tento pojem v komplikovaném kontextu dnešní doby. Uzel říká, že *„narozdíl od mnoha jiných výchovných disciplín bývá tato výchova často posuzována také z hlediska politického, náboženského, nebo obecně etického. ... Kamenem úrazu sexuální výchovy byla většinou spolupráce mezi výchovou školní a rodinnou a nutno přiznat, že tento problém přetrvává vlastně až do dnešních dnů.“* (2006, s. 21) To nám snahu o jednoznačné vysvětlení poněkud ztěžuje, musíme se zamyslet, co vše vlastně do této výchovy zahrnout a co je již politickou či náboženskou „nadstavbou“. Nebo také - co v rámci sexuální výchovy spadá do kompetence rodiny a proč je sexualita též věcí školy a vzdělávání jako takového.

Následující dva přístupy nejsou v rozporu a přitom se liší. Pšenička se vydává cestou, kterou bychom mohli nazvat „stěžejnější je sexuální výchova v rodině“. Naproti tomu Täubner teoretizuje o působení školy, přičemž však rodině její odpovědnost za sexuální výchovu dítěte také nebere. Klade důraz na spolupráci obou subjektů při uskutečňování tak složitého procesu, jakým sexuální výchova bezesporu je.

Pojďme se tedy ve zkratce podívat, jak ji zajímavě a podnětně zpracoval právě Pšenička. Vidí sexuální výchovu *„jako nedílnou součást celkové výchovy, zvláště pak jako součást výchovy k zodpovědnému mateřství a otcovství“*. (PŠENIČKA, 1994, s. 73) Zvláštní ohled přitom bere na dobré mezilidské vztahy, a to především v rodinném kruhu. Za nesprávný přístup považuje ten, kdy sexuální výchova v rodině ustupuje do pozadí, nebývá dostatečně brána v potaz či zcela chybí. Odsuzuje také přístup, při němž je sexuální výchově sice věnován dostatek prostoru a času, ale v rozporu

s zdůrazňováním důležitosti dobrých mezilidských vztahů se omezuje pouze na strohé předávání souboru poznatků a informací bez hlubší návaznosti – je to jako předání příručky se slovníčkem pojmů a instrukcí „snadno a rychle“. Řekli bychom, že v tomto případě je sexuální výchova určitým způsobem izolována; chybí tu učení k zodpovědnosti za sebe i za druhého, neodpovídá jakémukoliv principu morálky. To jinými slovy znamená, že tu absentuje správné utváření postojů k sexualitě. Taková výchova nemůže být zvána pravdivou, neboť *„pravdivost nespočívá v informaci, ale ve formaci“*. (PŠENIČKA, 1994, s. 75) A míníme tím právě formaci postojů, jež by měla být doprovázena příkladem rodičů. Platí, že zažitá pozitivní zkušenost dítě povzbudí k zodpovědnému chování. Pšenička vyjadřuje názor, že: *„Na základě těchto dobrých zkušeností můžeme úspěšně dávat dobrá poučení, která mohou hluboce a trvale v duši dítěte zakořenit.“* (tamtéž, s. 76)

Tyto myšlenky se nezdají v rozporu s poněkud vědecktějším a oficiálnějším přístupem k sexuální výchově, tak jak jej přináší kupříkladu Täubner. Vymezuje, že: *„Sexuální výchova je formativní, plánovanou a dlouhodobou cílevědomou činností, kterou aplikuje vychovatel (učitel, rodič, vychovatel atd.) na svého žáka (dítě, chovance atd.). V obecném pojetí je součástí obecného projektu výchovy a také se podílí na jeho ideálním cíli. Sexuální výchova je určena pro celoživotní subjektivní a společenskou praxi dětí, mládeže a dospělých.“* (URL 7) Zmiňuje také důležitost stanovení cíle sexuální výchovy, který odráží společnost a jedince žijící v této společnosti. O tomto cíli je dobré přemýšlet ve třech rovinách. V rovině kognitivní a informativní má žák získat určitý soubor poznatků. Rovina dovedností, návyků a chování má vstřípít tyto složky. A nakonec postoje a emocionální rovina zahrnuje utváření postojů k těmto poznatkům, dovednostem, návykům a chování. (tamtéž)

Podmínky sexuální výchovy podle Täubnera jsou skutečnosti, za kterých k sexuální výchově dochází. Můžeme je rozdělit na vnitřní (neboli endogenní, vrozené a zděděné) – takové jsou podmínky biologické či psychické, a na vnější (jinak exogenní) – sociální a materiální. Všechny musíme při realizaci sexuální výchovy akceptovat. K této realizaci se váží i různé prostředky. Sexuální pedagogika využívá především výchovné vyučování se specifickými výchovně vzdělávacími metodami a názornými pomůckami, s nimiž samozřejmě ještě seznámíme dále. (tamtéž)

3.1 Sexuální výchova v rodině

Nelze pouhými pár slovy vyjádřit, jak zásadním a důležitým prostředím je rodina pro sexuální výchovu. Od raného dětství až do dospívání má sexuální výchova v rodině naprosto nezastupitelnou funkci; je k velké škodě, pokud se na to zapomíná. Tato negativní tendence se objevuje více od té doby, co je tato výchova zastoupena v obsahu učiva na základních školách. (ŠILEROVÁ, 2003, s. 19)

„Někteří rodiče jsou přesvědčeni, že jejich děti již všechno ví, že se vše potřebné o sexualitě a pohlavním dospívání dozvěděly ve škole nebo už ve školce a v časopisech, a svou roli v této oblasti podceňují.“ (tamtéž, s. 19) Přitom pravdou je pravý opak - role rodičů se vzrůstajícím vlivem médií na lidskou společnost nabývá na důležitosti a rozhodně nemůže být ničím nahrazena. V následujících odstavcích si popíšeme proč.

Rodina je místem, kde děti i dospělí nacházejí blízkost a intimitu. Ty spolu vytváří jedinečné podmínky pro rozhovory charakteristické svou důvěrností, tyto podmínky lze jen stěží uměle napodobit mimo toto prostředí. Děti jsou doma přirozeně emočně zainteresovány, tudíž si pak mnohem snadněji spojí sexualitu s atmosférou citů (lásky) a důvěry. Dochází také rychleji k přejímání hodnot a postojů, které vedle získání vědomostí tvoří jakési jádro sexuální výchovy. Samozřejmě, že mluvíme o správně fungující rodině. Model více méně harmonického soužití v rodině a jeho pozitivního vlivu na dítě implikuje právě výše popisované prostředí. (tamtéž, s.19)

V rodině je dítě svědkem takzvaných přirozených situací, kdy pro rozhovory o sexuálním soužití, antikoncepci, dospívání či lásce vzniká prostor jakoby samosebou, přirozeně a nenásilně, jak dítě roste. Šilerová uvádí příklad těhotenství matky, kterého je potomek svědkem. *„V takových situacích se děti hodně vyptávají na početí a porod. Byla by velká škoda tyto otázky pravdivě nezodpovědět či nezačít rozhovor na takováto témata.“* (tamtéž, s. 21) Typickým příkladem podobné situace je i erotická scéna, která se může náhle objevit na obrazovce i přesto, že to rodiče nepředpokládali.

Svou roli mohou sehrát i příslušníci širší rodiny. Většina z nás zažila své prarodiče vyprávějící o seznamování v době, kdy oni byli mladí. Tím jsme získali možnost podívat se na sexualitu a vše, co k ní patří, z jiného úhlu pohledu, v kontextu

jiné doby. Starší lidé také dokáží o svých vztazích vyprávět s větším odstupem, dalo by se říci s jakousi životní moudrostí. Mohou se stát tolerantnějšími posluchači a rádci, děti se nezřídka uchylují k prarodičům v případě neporozumění s rodiči. (ŠILEROVÁ, 2003, s. 21)

Role rodiny v procesu sexuální výchovy je i neuvědomovaná. Faktorem, který ovlivňuje potomka, je i vzájemný vztah rodičů mezi sebou a jejich vztah k dítětem. Šilerová ve svém pojednání zmiňuje (2003, s. 22), že sexuální výchova v rodině má tři části – vztah, vzor a poučení. První část zaručuje, že jedinec bude schopen ve svém životě navazovat vztahy a že v těchto vztazích bude osoby kolem sebe s přiměřenou důvěrou přijímat. Dítě se takovému chování učí už od prenatálních období. V rovině vzoru pak dochází k přejímání vzorců chování od nám emocionálně nejbližších lidí. Zde se utvrzujeme v tom, jak kupříkladu projevovat náklonnost či sexuální přitažlivost, jak řešit spory, atd. V poslední řadě je tu poučení, jež zahrnuje veškeré vědomosti a poznatky jedince. Dítě musí získat také určité množství informací, aby byl cíl sexuální výchovy splněn. (tamtéž, s. 22)

3.1.1 Principy sexuální výchovy v rodině

Sexuální výchova probíhající v rodině je, jak už jsme řekli, nevyhnutelnou a přirozenou složkou výchovy jako takové. Provází náš život od narození a rodiče často neví, jak různá témata v průběhu našeho růstu uchopit. Proto se mohou uchylovat k jejich více či méně vědomému oddalování, což neprospívá ani jedné ze zúčastněných stran. Je třeba stanovit jasné principy, které by měli rodiče dodržovat, aby byla sexuální výchova efektivní a sloužila potřebám jejich dítěte. Tyto principy či jakási doporučení mohou dle Janišové znít následovně (tamtéž, s. 32 - 36):

- Princip pravdivosti a upřímnosti je asi nejzásadnějším pravidlem. Říká, že je nepřijatelné, aby rodiče v otázkách sexuality lhali. Jak Janišová tvrdí: *„I na sebenáročnější otázku existuje přiměřená, přitom pravdivá odpověď. Upřímnost je důležitá zejména při diskuzi s dospívajícími, kteří často chtějí a pro další rozvoj také potřebují slyšet názor rodičů.“* (tamtéž, s.32)
Pokud rodiče cítí, že je otázka trochu vyvedla z míry, není od věci

svým potomkům přiznat, že jsou momentálně zaskočení. Děti tak uvidí, že umějí dát najevo své pocity a naučí se, že na tom taktéž není nic špatného.

- Princip přiměřenosti informací a odpovědí s sebou přináší jednu stále dokola opakovanou otázku: „Co když na to moje děti mají ještě čas?“ Odpovědí je, že se nad tím musí zamyslet sami rodiče, ti jsou totiž s dítětem v každodenním kontaktu a znají ho nejlépe. Sdělované informace by měly být úměrné věku a rozumové úrovni. *„Když se pětileté dítě zeptá, jak přišlo na svět, rozhodně ho nezajímají ani detaily, ani technika pohlavního styku. Informace o tom, že se spojí semínko s vajíčkem a vajíčko pak roste u maminky v bříšku, je pro dětské chápání postačující.“* (JANIŠOVÁ, 2003, s. 33) Faktem přitom zůstává, že se nemusíme obávat, že dětem prozradíme něco „navíc“, něco čemu nebudou rozumět. Poznatky, které pro ně nejsou důležité, či které je nezajímají, jednoduše ihned vypustí a nezabývají se jimi.
- Pravidlo spontánnosti a aktivity jsme již lehce nadnesli v úvodu o sexuální výchově v rodině. Tak, jak k nám přirozené situace přicházejí, bychom měli vyvíjet snahu dítě vychovávat a vzdělávat. Přitom všem by ale rodiče měli zůstat aktivní a nečekat na zvědavé dětské otázky, neboť se může stát, že zrovna jejich dítě nebude z těch, kteří se za každou cenu ptají. Jejich aktivita by se měla týkat i zájmu o formu sexuální výchovy ve školce a škole, aby se jim na ni lépe navazovalo. Pravdou o sexuální výchově realizované v rodinném prostředí je, že se jedná o velmi dlouhodobý proces, jež se skládá z více částí, a dá se říci, že nemá konce, stejně jako nikdy nekončící vztah rodič – dítě.
- Princip nevyhýbání se odpovědi či tématu snad ani nemusíme vysvětlovat. V případě, že dítě svou otázkou rodiče zaskočí na nevhodném místě, je dobré, aby mu nabídl možnost, že se k problému spolu vrátí v klidu domova, což musí být dodrženo. Dospělý si může zatím odpověď připravit, či případně najít věrohodný zdroj, ze kterého bude čerpat.
- Pravidlo akceptování neboli přijímání postihuje problém, který může vzniknout v případě, že dospívající mají odlišný názor či postoj k nějaké z etických a morálních otázek. Rodiče by tyto odlišnosti měli akceptovat i přesto, že s nimi nesouhlasí. Doporučením může být ptát se na důvody těchto názorů a diskutovat

o nich. Dítě se tak přinejmenším naučí argumentovat a obhajovat svůj názor. Vhodné je působit i opačným směrem – tak, aby se dítě naučilo akceptovat postoj svého rodiče jako možnou alternativu, kterých ještě v životě potká nespočetné množství.

- Výčet uzavřeme principem souladu. Je nesporné, že na tom, co rodiče říkají a razí, musí záviset i jejich činy. Dítě si všímá, zdali konají podle toho, co ony slyšely a berou si z toho příklad. „*Pokud matka svým dospívajícím dětem vykládá o lásce a hlubokém vztahu jako podmínce sexuality a sama před jejich zraky střídá partnery, jen těžko přispějí její slova k zodpovědnému sexuálnímu chování dcery, o vzájemném vztahu matky a dcery nemluvě.*“ (JANIŠOVÁ, 2003, s. 35)

3.1.2 Specifika sexuální výchovy v rodině

V tomto oddíle ještě doplníme několik důležitých informací – specifík týkajících se sexuální výchovy v rodině a toho, na co by si rodiče měli dávat pozor. Prvním z nich je, že rodiče musí respektovat hranici sexuální výchovy, která se týká rozdílu mezi obecným a osobním. To znamená, že je víc než žádoucí vyvarovat se sdělování jakýchkoliv konkrétních soukromých a intimních zážitků. Pokud by se potomek na tuto oblast vyptával, je na místě, aby dospělý „*hájl svůj intimní prostor, vlastní nebo párový*“. (tamtéž, s. 36) Vlastní sexuální život je záležitostí, která se nezveřejňuje, patří jen dotyčné osobě a jejímu partnerovi. Stejně tak rodiče by se neměli dožadovat žádných detailů z intimního života dospívajících, právo na soukromí platí stejně jistě i v tomto případě. (tamtéž, s. 36)

Rizikovým faktorem ovlivňujícím sexuální výchovu můžeme nazvat i situaci, kdy se dítě stane svědkem sexuálních zážitků dospělých. Do této kategorie spadá i nahota cizích dospělých lidí či pornografické filmy, neboť to vše vyvolává silné sexuální podněty. Dítě je zahlceno sexuálními dojmy, které nemůže citově ani rozumově zpracovat, což může mít za následek přílišné zaměření se na tělesnou stránku lidské sexuality. Samozřejmě že tu nemluvíme o jednorázovém náhodném setkání s pohlavním stykem – ať už se to týká erotické pasáže z filmu či jiné formy,

zde nehrozí žádná zásadnější újma. Nevhodné je rovněž, aby se potomek stával svědkem sexuálního života rodičů, sourozenců či ostatních příbuzných. Jinošová uvádí, že: *„Mají totiž tendenci vnímat sexuální akt rodičů jako násilí a ubližování, což je může zmást i ve vztahu k rodičům.“* (2003, s. 37)

Vyhrocenou situací je bez nadsázky fyzické zneužívání dítěte, ke kterému když dojde, je třeba urychleně jednat, abychom se vyhnuli opakování ze strany zneužívajícího. Tato forma zneužívání (ať už rodičem, příbuzným nebo kýmkoliv jiným) je samozřejmě trestná a stejně jako ostatní jeho formy způsobuje komplikace v dalším vývoji jedince. Může jít o jakékoliv doteky na pohlavních orgánech se sexuálním podtextem, pokusy o pohlavní styk či dokonce o samotnou soulož. Pokud kdokoli z rodiny má na něco takového podezření, musí se obrátit na policii a případně i na jiné specializované zařízení, kde dítěti pomohou se s danou situací určitým způsobem vypořádat. (JANIŠOVÁ, 2003, s. 38)

Často se rodiče, kteří žijí bez partnerů nebo kteří jsou se svými partnerskými vztahy silně nespokojení dopouštějí na dětech emočního zneužívání. To bychom charakterizovali jako nepřiměřený vztah s dítětem a *„nucení dítěte k dospělému chování ve vztahu k rodiči. ... Vztah může být romantizován či sexualizován, dítě je tátovou princezničkou či máminým malým mužem.“* (tamtéž, s. 38) Rodiče mohou očekávat od dítěte, že bude naplňovat jejich vztahové potřeby, bude jim psychickou podporou a nabídne jim běžně „dospěláckou“ zodpovědnost. Prospěšná není ani situace, kdy kupříkladu matka ventiluje své rozhořčení a zlobu na muže tak, že dceři udílí rady typu: *„Všichni muži chtějí jen to jedno.“*, atd.

Závěrem lze jen uvést, že jsme do tohoto výčtu zahrnuli jen zlomek specifických problémů, které se mohou vyskytnout během realizace sexuální výchovy v rodině. Je na rodičích, aby se jich vyvarovali a aby poskytli dítěti to pravé. *„Jde o láskyplný vztah k dítěti, který si neklade žádné podmínky. Jde o vztah nezbytný, který nám umožňuje porozumět dítěti i jeho chování.“* (PŠENIČKA, 1994, s. 40) Jako každý jedinec je jedinečný, tak i každá rodina má své typické a jedinečné rysy, kterými se liší od těch ostatních. Jedno bych však měly mít společné – snahu o porozumění a toleranci ve všech možných rovinách tak, aby zde fungovalo harmonické prostředí, ve kterém se pohybují všichni členové rodiny.

3.2 Sexuální výchova ve škole

Stejně jako rodina i škola má v oblastech sexuální výchovy neopominutelný význam. Poznatky, postoje a hodnoty týkající se sexuality jsou systematicky předávány dětem jako součást školního vzdělávání. Mohou se však lišit v obsahu, tzn. co přesně učíme, jaké konkrétní informace předáváme. Nebo ve formě, tedy jak a jakým způsobem k „transferu“ dochází. Zde máme na mysli metody podřízené vzdělávacímu obsahu a vlastně i celému přístupu dané země ke vzdělávání. To zahrnuje rovněž rozvrstvení jednotlivých stupňů vzdělávání, u nás se setkáváme nejdříve s předškolním vzděláváním – to je zajišťováno v mateřských školách. Nás nejvíce zajímají základní školy, ty mají dva stupně, na prvním stupni najdeme děti v mladším školním věku, druhý stupeň je ohraničen starším školním věkem. Po nich následují střední školy, kterými se tu zabývat blíže nebudeme.

V současné době, se dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, jenž platí od roku 2007, přistoupilo k trendu takzvané výchovy ke zdravému životnímu stylu, jejíž součástí je i rodinná a sexuální výchova. *„Dosavadní zkušenosti z realizace výuky předmětu rodinná výchova na základních školách většinou potvrzují předpoklad, že vedle získávání přiměřených informací má pro žáky stěžejní význam osvojování určitých způsobů chování a zdravého rozhodování s cílem přebírat odpovědnost za své zdraví i zdraví jiných, přebírat odpovědnost za naplnění budoucích rodičovských rolí.“* (MARÁDOVÁ, 2003, s. 92)

Toto klade požadavek na častější využívání aktivizačních forem a metod výuky, stejně jako na systematickost sexuální výchovy jako takové. Vzdělávací program s tím počítá, vyzdvihuje tu nutnost právě aktivní ochrany zdraví. Celá vzdělávací oblast, do které sexuální výchova spadá, se nazývá Člověk a zdraví. Tato oblast se ještě dělí na vzdělávací obory, z nichž nás zajímá především Výchova ke zdraví. V rámci ní se žáci musí naučit spolupodílet na svém životě a prevenci ochrany svého zdraví; kompetence, jež si mají osvojit, jim pomohou vyvarovat se škodlivých způsobů chování. Součástí je samozřejmě i ochrana reprodukčního zdraví, škola si klade za cíl v pozitivním smyslu slova ovlivnit sexuální chování dospívajících. (tamtéž, s. 97)

Dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (VÚP, 2007) vzdělávací obsah oboru Výchova ke zdraví zahrnuje očekávané výstupy, kde nalezneme to, co by žák měl z daného oboru ovládat či zvládat po ukončení základní devítileté docházky. Tyto výstupy jsou formulovány ve třetí osobě a v přítomném čase tak, aby bylo všem stranám jasné, co se od žáka očekává. Snadněji lze pak také zhodnotit, nakolik žák výstupů dosáhl a je připravený pokračovat v dalším vzdělávání. My tabulku s těmito výstupy v daném vzdělávacím oboru nalezneme níže:

Žák
<ul style="list-style-type: none"> • respektuje přijatá pravidla soužití mezi vrstevníky a partnery; pozitivní komunikací a kooperací přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů v širším společenství (v rodině, komunitě) • vysvětlí role členů komunity (rodiny, třídy, spolku) a uvede příklady pozitivního a negativního vlivu na kvalitu sociálního klimatu (vrstevnická komunita, rodinné prostředí) z hlediska prospěšnosti zdraví • vysvětlí na příkladech přímé souvislosti mezi tělesným, duševním a sociálním zdravím; vysvětlí vztah mezi uspokojováním základních lidských potřeb a hodnotou zdraví • posoudí různé způsoby chování lidí z hlediska odpovědnosti za vlastní zdraví i zdraví druhých a vyvozuje z nich osobní odpovědnost ve prospěch aktivní podpory zdraví • usiluje v rámci svých možností a zkušeností o aktivní podporu zdraví • vyjádří vlastní názor k problematice zdraví a diskutuje o něm v kruhu vrstevníků, rodiny i v nejbližším okolí • dává do souvislostí složení stravy a způsob stravování s rozvojem civilizačních nemocí a v rámci svých možností uplatňuje zdravé stravovací návyky • uplatňuje osvojené preventivní způsoby rozhodování, chování a jednání v souvislosti s běžnými, přenosnými, civilizačními a jinými chorobami; svěří se se zdravotním problémem a v případě potřeby vyhledá odbornou pomoc • projevuje odpovědný vztah k sobě samému, k vlastnímu dospívání a pravidlům zdravého životního stylu; dobrovolně se podílí na programech podpory zdraví v rámci školy a obce • samostatně využívá osvojené kompenzační a relaxační techniky a sociální dovednosti k regeneraci organismu, překonávání únavy a předcházení stresovým situacím • optimálně reaguje na fyziologické změny v období dospívání a kultivovaně se chová k opačnému pohlaví • v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a životními cíli mladých lidí přijímá odpovědnost za bezpečné sexuální chování • dává do souvislostí zdravotní a psychosociální rizika spojená se zneužíváním návykových látek a životní perspektivu mladého člověka; uplatňuje osvojené sociální dovednosti a modely chování při kontaktu se sociálně patologickými jevy ve škole i mimo ni; v případě potřeby vyhledá odbornou pomoc sobě nebo druhým • vyhodnotí na základě svých znalostí a zkušeností možný manipulativní vliv vrstevníků, médií, sekt; uplatňuje osvojené dovednosti komunikační obrany proti manipulaci a agresi

Tab. č.1: **Očekávané výstupy vzdělávacího oboru Člověk a zdraví**

Zdroj: *Msm.cz* [online]. 2007, 2.4.2009 [cit. 2010-04-05]. Rámcový vzdělávací program pro základní školy - verze 2007 (platná verze). Dostupné z WWW:
<http://www.msm.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>.

3.2.1 Principy sexuální výchovy ve škole

Aby byla sexuální výchova efektivní a přitom snáze zobecnitelná, hovoříme o tzv. principech či zásadách sexuální výchovy. Täubner jejich existenci zdůvodňuje takto: „*Principy v sexuální výchově jsou výsledkem současné úrovně vědeckého poznání v pedagogice a psychologii a vyjadřují zobecněnou společenskou a historickou zkušenost výchovných systémů sexuální výchovy u nás a v zahraničí.*“ (URL 7) Existuje více verzí těchto principů, které se však ve většině svých bodů shodují. My zde uvádíme jednu z těch aktuálnějších, a sice od Täubnera z roku 2003.

- Princip spolupráce rodičů a školy svůj smysl odhaluje již ve svém názvu. Rodiče musí být informováni o tom, že se dítě sexuální výchovy zúčastňuje. Ideální je, pokud jim učitel obsah, formy a cíle této výchovy sám sdělí, přičemž by měl respektovat jejich odlišné světonázorové postoje. Nejedná se však o úkol lehký, mnohdy sami rodiče nejeví o tuto spolupráci zájem. Nebo naopak mají pocit, že sexuální výchova je věcí výhradně rodiny a popírají jakékoliv spolupodílení školy na jejím zajišťování. O tomto problému budeme ještě uvažovat v kapitole zmiňující se o odpůrcích sexuální výchovy a Úmluvě o právech dítěte.
- Princip začlenění sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte je druhou zásadou, na níž je třeba upozornit. Zdůrazňuje provázanost výchovných postupů učitele. „*Každý učitel se chová nepřímo sexuálně i ve svém výchovně vzdělávacím působení (např. projevuje úctu k mateřství, dodržuje etiku mezilidských vztahů, volí jiné formy chování k dívkám a chlapcům, atd.).*“ (tamtéž) Tento požadavek je kladen i na učitele, kteří sexuální výchovu neučí, neboť i navzdory tomu v oblasti postojů žáky formují. Můžeme říci, že působí mimointencionálně a zcela mimo organizovanou sexuální výchovu. Proto by měl být každý pedagog v problematice sexuální výchovy vzdělán.
- Principem vědeckosti se dostáváme k něčemu, co můžeme zobecnit veškeré výchově. Je nutno, aby všechny poznatky, které žák od svého učitele v rámci sexuální výchovy získává, odpovídaly současné úrovni vědeckého poznání.

Musí být pravdivé a objektivní. Pedagog užívá vědecké pojmy v takové míře, aby jim žák porozuměl, sám je samozřejmě dostatečně odborně vzdělán. Suma předávaných informací musí korespondovat s úrovní žáka.

- Pokračujeme s principem aktuálnosti, latentnosti a projekce budoucnosti v sexuální výchově. Aktuální znamená, že výsledky sexuální výchovy jsou pro žáka užitečné v současné době (např. hygienické návyky, asertivní chování, komunikace s opačným pohlavím, atd.). Naopak některé poznatky, postoje či dovednosti mají latentní charakter, dospívající je tedy spíše užije ve své budoucnosti (např. žák se naučí odmítat neoprávněný požadavek). Do této skupiny patří také informace o početí, těhotenství či rodině – i ony jsou žákům překládány mnohem dříve, než k těmto situacím dojde. Tím, že je zprostředkujeme časněji, jsme zajistili prevenci před jejich získáním z nevhodného zdroje v poněkud pokroucené podobě. Pozor, nezaměňujeme však včasnost za předčasnost, vždy musíme mít na paměti úroveň žáka a jeho harmonický vývoj.
- Otázky v oblasti genderu může vyvolávat požadavek koedukovanosti. Tento princip se dotýká problematiky oddělené aplikace témat pro dívky a chlapce. V zásadě koedukovanost požaduje stejné výstupní vědomosti a užívaný pojmový aparát u obou pohlaví. Přispívá k vnímání sexuálního chování jako přirozené věci a netabuizuje jej. „*Je to praktická výchova budoucího partnerského chování mezi mužem a ženou.*“ (URL 7) Platí, že pokud budou chlapci a dívky vyučováni společně, lépe si uvědomí, že partnerský vztah je dvoustrannou relací a že ne vždy je jen jeden náhled na problém. Nicméně faktem zůstává, že některé okruhy (např. onanie) se doporučují aplikovat zvlášť, a to z důvodu většího prostoru pro intimitu dotazů dětí. (tamtéž)
- Princip etičnosti v sexuální výchově nás přivádí k otázce morálky. Je realizován hlavně ve výchově postojů, mravních dovedností a chování. Dítě je vedeno k určitému mravnímu ideálu i v oblasti sexuálního chování. Täubner říká, že: „*Důraz sexuální výchovy je položen v obsahu etiky přátelství, lásky, partnerského, manželského a rodičovského chování. Mimo jiné je kladen důraz*

na odpovědnost za druhého, za dítě, patří sem výchova k pohlavní zdrženlivosti, úcta k ženě, k matce, k dítěti, k rodičům, atd.“ (URL 7)

- Sedmou zásadou při sexuální výchově podle Täubnera je princip aktivity žáka a spolupráce se žákem. Je žádoucí, aby při výchovném procesu převládaly tzv. aktivizační metody výuky a výchovy. Žák spoluvytváří výchovu, poznatky mu nejsou jen jednoduše sdělovány. Má k nim dojít pomocí kreativního procesu spolu s učitelem. Tento postup je velmi účinný při získávání postojů žáka k jednotlivým oblastem, jevům a hodnotám. Postoje žáka procházejí fázemi identifikace a interiorizace (českým synonymem je zvnitřnění), aby mohly být trvalé a použitelné.
- Princip komplexnosti a harmonie v sexuální výchově poukazuje na nutnost rozvíjení všech oblastí sexuální výchovy najednou. *„To znamená, že od zahájení sexuální výchovy ve škole, učitel věku přiměřeným způsobem postihuje všechny podstatné stránky sexuální výchovy. Jednotlivá témata se pak spirálovitě rozvíjejí ... do šíře i do hloubky.“* (tamtéž) Harmonie udává soulad a vyváženost mezi jednotlivými tématy.
- Přiblížili jsme se k principu osobnosti sexuálního pedagoga, který můžeme vnímat jak z hlediska jeho funkce, tak i jeho osobnostní charakteristiky a vlastností. Na každé škole by měl být jmenován učitel odpovědný za sexuální výchovu na škole, tato osoba pak plní i funkci poradenskou a konzultační. Musí mít odborné vzdělání a je také nutné, aby tento pedagog byl svým chováním, vlastnostmi a dovednostmi vhodný pro sexuální výchovu. Tento požadavek může být však více či méně považován za subjektivní.
- Výčet zakončíme principem přiměřenosti, který v sobě zahrnuje jistý nelehký úkol. Vždy je možné se ptát, zda daný poznatek nezprostředkováváme dítěti příliš brzo nebo naopak pozdě. Například Pondělíčková vidí tuto volbu jasně: *„Není třeba se obávat, že dětem něco řekneme příliš brzy, obávejme se spíše, že jim potřebné neřekneme včas.“* (1990, s. 30) Přiměřenost dělí Täubner na přiměřenost v rovině metod a prostředků, a v rovině obsahu a cílů. Za každých okolností musíme brát v potaz biologickou, psychickou a sociální zralost žáka. (URL 7)

3.2.2 Obsah sexuální výchovy

Jestliže jsme v předchozím oddílu vymezili principy, podle nichž je sexuální výchova uskutečňována, je nyní prostor pro vymezení jejího obsahu. Ten zahrnuje veškeré vědomosti, postoje, dovednosti, návyky a chování, které by měl žák získat. Obsah sexuální výchovy je vytvářen na základě následujících podmínek a vlivů.

Prvním z významnějších vlivů je aktuální společenská potřeba. Co si pod tím lze představit? Stává se, že náhle dojde k zaznamenání růstu některého z negativních společenských jevů – za všechny jmenujme například časté zneužívání dětí či náhlý nárůst sexuálně přenosných chorob. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 30) Úkolem sexuální výchovy je zareagovat na tento nárůst a začlenit faktory, které působí preventivně vůči tomuto jevu, do jejího obsahu. Dít by se tak mělo v zájmu celé společnosti co nejrychleji, aby negativní jev nedosáhl obřích rozměrů a nestal se až příliš častým fenoménem.

Bereme také v úvahu vlivy ze zemí, které „*modelují představy společenského vývoje ostatních zemí a tím i představy o výchově občanů*“. (tamtéž, s. 30) Jsou určitými vzory, od nichž se v dobrém smyslu slova kopíruje jejich obsah výchovy. Samozřejmě, že se vždy musí přihlídnout k specifikům daného regionu a také k faktu, že nikdy nevyhovují bezvýhradně všechny obsažené prvky.

Důležitou roli hraje rovněž tradice a kultura společnosti, politiku a ideologii státu nevyjímaje. (tamtéž, s. 31) Nadmíru záleží na tom, jaký přístup k vlastním tradicím daná země má; existují více historicky zaměřené státy (například Velká Británie), kde jakýkoliv návrh na změnu musí obstát v tvrdé konkurenci hojně obhajovaného tradičního přístupu. Samozřejmě, že pokud taková společnost dosáhne fáze jakési „zkonstnatelosti“, je svou povahou zpátečnická a její rozhodování bývá spíše ke škodě než k užitku.

Co podmiňuje obsah sexuální výchovy stejně významně jako tradice, jsou aktuální zákony a normy, které bývají z větší části na tradici založeny. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 31) Současná pravidla nastavená ve společnosti nelze opomíjet, jsou opravdu těmi nejzákladnějšími pilíři toho, co se v sexuální výchově žáci učí.

S aktuálností norem souvisí současná úroveň vědeckého poznání. To se dosti rychle vyvíjí, je tedy třeba, aby na něj obsah sexuální výchovy co nejpružněji reagoval.

A nakonec se zmíníme o vlivu, který bývá zmiňován jakoby na okraj. Jedná se „o *oponentní postoje, které vyplývají především z různých světonázorových postojů ostatních sociálních skupin*“ (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 31) Mnohdy platí, že je účinné konfrontovat určitý přístup s jeho protipólem, dostává se nám tak mnohem lepších a propracovanějších argumentů a zdůvodnění. Tyto oponentní názory je však třeba respektovat, ne vymezovat se vůči nim jakkoliv agresivně. Jedině pak mohou námi tvořený obsah sexuální výchovy obohatit.

3.2.2.1 Způsob realizace obsahu sexuální výchovy

V tomto pododdíle nadneseme bližší detaily realizace obsahu sexuální výchovy. Janiš a Täubner uvádějí, že: „*Obsah sexuální výchovy je realizován intencionální sexuální výchovou ve výchovných institucích ...*“ (tamtéž, s. 33) Je tedy na těchto institucích (školách), aby soubor obsahující poznatky, postoje, dovednosti, chování, návyky a hodnoty předávala a toto předání normami a pravidly upravily. Kontrolou realizace obsahu sexuální výchovy je pověřen ředitel školy, nicméně účastnit se jí mohou i rodiče, což nás odkazuje výše k principům sexuální výchovy ve škole. Jednou z důležitých zásad je totiž princip spolupráce školy s rodiči žáka.

Obsah sexuální výchovy je obvykle dále členěn to tematických celků a jednotlivých témat. Toto členění se může v každé škole lišit, neboť dle Rámcového vzdělávacího programu jsou pevně dané pouze výstupy a klíčové kompetence, kterých by žák měl dosáhnout před tím, než opustí dané vzdělávací zařízení.

Realizace obsahu sexuální výchovy ve výchovných institucích podle Janíše a Täubnera probíhá (1999, s. 33):

- v rámci obecného výchovně vzdělávacího procesu (ve výchovné činnosti každého učitele),
- v rámci samostatného výchovně vzdělávacího předmětu nebo v předmětech, které byly sexuální výchovou konkrétně pověřeny ve vyučovacím procesu nebo ve výchově mimo vyučování,

- v rámci výchovy v rodině,
- v rámci výchovy v dětských zájmových organizacích.

3.2.3 Metody sexuální výchovy

S předchozím pododdílem souvisí blízce i metody sexuální výchovy, hrají totiž při realizaci obsahu sexuální výchovy takřka zásadní roli. Metoda je v obecném smyslu definována jako „*způsob jednání k dosažení určitého cíle*“. (SILLAMY, 2001, s. 118) Toto jednání nazýváme, jak už jsme zmínili právě realizací, která se děje pomocí metod. Metody výchovy pak mají směřovat k dosažení cíle výchovného, který bývá vymezen v souladu s celým rámcem výchovného stylu (např. demokratická či autoritativní výchova). (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 45)

Platí přitom, že používáme mnoho obecně platných metodických postupů a známých organizačních forem vyučování. Naopak specifikem této oblasti je, že klade velký důraz na aktivitu žáka – aby došlo k účinné identifikaci s postojí, a také že vyžaduje „*dovedení velké části témat obsahu sexuální výchovy do praktické roviny, tzn. do roviny dovedností, návyků a chování*“. (tamtéž, s. 45) Metody sexuální výchovy - můžeme je rozdělit na metody didaktické a výchovné - musí rovněž vyhovět ostatním specifikům, za všechny jmenujme například požadavek intimnosti, aktuálnosti či respektu individuálních názorových a postojových rozdílů. (tamtéž, s. 46)

Obecně metody využívané v celém výchovně vzdělávacím bloku můžeme rozdělit do čtyř skupin – motivační, expoziční, fixační a na závěr diagnostické a klasifikační. Toto dělení uvádějí Janiš s Täubnerem na základě formulace Mojžíška, ten člení metody dle jednotlivých fází vyučovací hodiny. Motivační metody hned v úvodu usměrňují zájem žáků o učení, kdy jejich hlavním zájmem je motivovat posluchače, aby se zájmem a soustředěním přistupovali k výuce tak, aby byly zajištěny ideální podmínky pro práci a interakci učitele a žáků. Expoziční metody zahrnují výklad či přednášku, přičemž jim bývá vytýkána nepřilíčná účinnost. Učitel by se měl snažit omezit použití této metody na menší časovou jednotku v rámci vyučovací hodiny tak, aby mohl jinými metodami žáky více aktivizovat. Metody fixační posilují zapamatování žáků; jsou to metody procvičování získaných poznatků a nácvik

dovednostních činností. Diagnostické a klasifikační metody pak prověřují zapamatování informací a jsou prostředkem zpětné vazby pro učitele. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 66 - 67)

„Specifičnost obsahu a smyslu sexuální výchovy preferuje určitou oblast metod na úkor metod ostatních.“ (tamtéž, s. 46) Touto oblastí je soubor metod aktivizačních. Vyžadují maximální aktivitu žáka a také jeho spolupráci s vyučujícím. Uchopení tématu neurčuje pouze učitel, ten se může nechat inspirovat pojetím žáků. Důležité je, aby pochopil, že pomocí aktivizačních metod, lze nejúčinněji žákům požadované dovednosti, postoje a návyky zprostředkovat.

V pododdílech následuje výčet a stručný popis aktivizačních metod dle Janiše a Täubnera (1999, s. 46 - 65).

3.2.3.1 Dialogické metody

Jako první si uvedme metody dialogické. Jak sám název napovídá, jsou determinovány slovním kontaktem mezi učitelem a žákem nebo mezi žáky navzájem. Prvky dialogu jsou otázky a odpovědi a právě pomocí těchto prvků by se měl učitel přičiňovat o žákovo myšlenkové úsilí. To v ideálním případě vyústí ve formulování závěru (tím může být vědomost nebo postoj žáka).

Dle organizační formy výuky můžeme rozlišovat dialog v celé třídě, tj. hromadné vyučování, dialog ve skupině, jako součást skupinové práce a dialog ve dvojicích, neboli párová práce. Skupiny či dvojice mohou být tvořeny na základě homogenity či heterogenity, ať už z hlediska pohlaví či stupně poznání.

Täubner rozděluje dialogické metody v sexuální výchově na základě typu interakce následovně (1999, s. 46):

- Dialog v plénu nebo ve skupině je velmi častou používanou metodou. Učitel pokládá žákům otázky a vyzývá je k odpovědím. Zároveň žáci reagují na odpovědi svých kolegů zaujímáním postojů. Důležité je hned na začátku navázat kontakt s žáky, k tomu můžeme přistoupit nespočetným množstvím způsobů.

Nemálo využívaným způsobem je tzv. burza nápadů, dnes známější pod cizím názvem brainstorming, kdy po úvodním nastínění problému či pojmu jsou posluchači vyzváni k formulaci toho, co je v následujících okamžicích napadne. Pravidlem je nikoho neopravovat, chceme po žácích aby reagovali spontánně. Učitel tak celkem snadno získá přehled o tom, co si žáci myslí.

Diskuze neboli řetězový dialog je metodou dosti náročnou. Rovněž se odehrává hromadně či ve skupině, což zahrnuje požadavky kladené na všechny zúčastněné žáky. Těmi hlavními jsou schopnost naslouchat, neodsuzovat názory druhých a formulovat ty své. Täubner ve svém výčtu rozlišuje diskuzi s úvodním referátem, diskuzi na základě tezí, panelovou, pódiovou a skupinovou diskuzi.

- Specificky probíhajícím příkladem metody je dialog na podnět simulovaného dialogu. Zahrnuje přípravu jakéhosi „předdialogu“, většinou s odborníkem z praxe (psycholog, sexuolog, atd.), nicméně může být i s jedincem z řad žáků. Učitel zahájí tento dialog a reaguje na předem dohodnutá tvrzení tak, aby zaujal opačný postoj. Na základě toho pak žáci diskutují o tom, jaké si vytvořili během úvodního dialogu postoje a názory, či zda se postavili na stranu učitele nebo hosta. Svá rozhodnutí musí umět obhájit, vhodné je na závěr zařadit určité shrnutí hlavních bodů.
- Dialog na základě písemných dotazů žáka se jiným slovem označuje jako anketa. Je vhodné, aby se učitel s dotazy seznámil předem, aby odpovědi mohl koncipovat dle svého výchovného záměru. Anketu lze také obrátit – učitel položí otázku a žáci odpovídají – nebo aplikovat její písemnou formu. V tom případě si žádá vyhodnocení výsledků a zpětnou vazbu poskytnutou od učitele.
- Jako obtížnější metodu vidí Täubner dialog na základě referátu žáka. Je vhodná pro starší žáky, kteří „jsou schopni samostatně studovat literaturu a vyjadřovat se pomocí vlastních odbornějších formulací“. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 54) Žák dostane téma, na které má za úkol zpracovat referát. K tématu obdrží seznam doporučené literatury a kde ji získat. Doporučená délka takového referátu je do deseti minut.

To proto, aby zbylo dost času pro dialog jako takový a učinění závěrů. Žák zpracovávající referát by měl prokázat, že se v dané problematice řádně zorientoval, prostudoval literaturu a byl schopen vybrat to nejpodstatnější. Vhodné je, aby byl předem upozorněn, že do referátu je vhodné vnést vlastní myšlenku a vyvarovat se plagiátorství.

3.2.3.2 Problémové metody

Problémové metody poutají v současné době hodně pozornosti. Především proto, že ze všech možných druhů metod právě tyto ze všeho nejvíce formují postoje žáků, proto jsou jako stvořené do hodin sexuální výchovy. Pomocí těchto metod se žáci učí rozhodovat, volit mezi více alternativami. Během procesu rozhodování se učí zvážit veškeré pro a proti, musí argumentovat a sdělit svůj postoj k danému tématu. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 55)

Je žádoucí využívat těchto metod v dostatečné míře jako protikladu k výuce zaměřené výhradně frontálním způsobem. Co může způsobovat jejich opomíjení je fakt, že jsou velmi náročné na přípravu učitele. Metody problémové mohou být využívány opět ve všech organizačních formách vyučování (individuální, párové, skupinové či hromadné vyučování), nicméně velmi často se můžeme setkat s jejich aplikací při skupinové práci.

Janiš s Täubnerem zformulovali základní schéma těchto metod (tamtéž, s. 55).

1. Zahajujeme seznámením s tzv. problémovou situací, žák dostává v této fázi informace a zformovaný úkol.
2. Následuje ujasnění problémové situace, kdy si žák uvědomí úkol a nastává jeho porozumění. V této části dává učitel prostor doplňujícím otázkám žáků.
3. Fáze formulace hypotézy řešení problému může být pro žáky náročnější ve smyslu, že navrhuje možnosti řešení. O těchto možnostech diskutují, pokud se tak děje ve skupině, či hromadně, bývá na místě určení rolí (např. vedoucí skupiny, mluvčí, atd.)

4. Poté nastává čas na ověření hypotézy. Jednotlivé skupiny či žáci zveřejňují řešení problému a argumentují, aby ho obhájili. Může mít formu diskuze.
5. Na toto stadium navazuje oprava a korekce řešení. Učitel pokud možno navede žáky k opravě chybných řešení, žádoucí je, aby na opravu přišli sami.
6. Celé schéma uzavírá nalezení správného řešení a jeho zobecnění. K zobecnění je opět potřeba spolupráce učitele a žáků.

Täubner dále uvádí, že „v rámci problémových metod je často využívání tzv. případová metoda“. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s.56) Ta je dále členěna následujícím způsobem (tamtéž, s.57):

- Pod názvem Harwardská (rozborová) studie si představme metodu, kdy žáci řeší situaci, která nastala v životě nějaké osoby. Zprvu není problém jasně identifikovatelný, nicméně po bližším seznámení jej žáci naleznou a řeší. Důležité je, že se tato situace váže k probíranému tématu a není v rozporu s věkem dětí. Zadání této studie nemusí být pouze písemné, lze takto navázat na promítání filmu, pořad v některém z médií apod.
- Fiktivní studie naopak rozebírá uměle vykonstruovaný příběh, kde problém bývá mnohem více zřejmý než v předešlém případě. Žáci odkrývají svou modelovou schopnost řešit problém, metoda bývá využívána k tomu, aby se učitel ujistil, zdali žáci pochopili aktuální téma. Od první uvedené metody se dále liší tím, že řešení problému bývá zpravidla mnohem rychlejší, je tedy vhodná k zařazení do kratšího časového úseku vyučovací hodiny.
- Metoda živé případové studie se pravděpodobně vyvinula ze snahy odstranit některé nedostatky z metody Harwardské studie. Jak už název napovídá, jde tu o živé vyprávění osoby, která problémovou situaci skutečně zažila.

Tím je mnohem uvěřitelnější a žáci tak mohou být k jejímu řešení lépe motivováni. Učitel je však limitován poněkud nižší možností využitelnosti této metody, většinou nelze vodit hosty do vyučování tak často, jak by si přál. Dítě problém řeší stejně jako v předešlých dvou případech.

- Bezesporu zajímavou metodou je metoda postupného seznamování s případem. Opět zde „útočíme“ na lepší motivaci žáků, neboť oni jsou s problémovým případem seznamování postupně. Zprvu učitel vynechá určité údaje, ty se žáci dozvídají až odpověďmi na své cílené otázky. Znovu pak hledají optimální podmínky správného řešení.
- Jako další si uvedeme tzv. syndikátní metodu, jež je značně náročná na čas jí vymezený. Spíše než metoda je to zřejmě organizační forma výuky, nicméně její využití plně patří do souboru problémových metod. Smysl je v rozdělení třídy do heterogenních skupin tak, že každá skupina tvoří vzorek třídy. Ve skupině dojde opět k rozdělení rolí, do každé skupiny pak bude přidělen jeden odborník, který není z řad žáků. Jeho úkolem je doplnit chybějící informace, udržovat styk s vedoucím celé akce, udržovat diskuzi skupiny ve vymezeném tématu a sledovat čas. Odborníkovi není dovoleno zasahovat do řešení problému.

3.2.3.3 Inscenační metody

Inscenační metody jsou předposlední v našem výčtu aktivizačních metod vhodných k použití při sexuální výchově. Můžeme se také setkat s označením hra rolí. Faktem je, že patří k náročnějším metodám, neboť podstatou je ve většině případů další rozpracování konfliktní situace. Tato situace je přehrávána žáky tak, aby se naučili určitým vzorcům chování, jednání a řešení. Výhodou je bezesporu vysoká aktivizace žáka, důraz na jeho samostatnost a přitom i práci v týmu.

Děti se pro tyto metody velmi dobře motivují, a téměř jakoby mimochodem tu dochází ke zlepšování jejich komunikativních dovedností. Nevýhoda opět spočívá v náročnosti metod na jejich přípravu. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 61)

Opět si pro lepší pochopení uvedeme schéma etap těchto metod (tamtéž, s. 61):

1. Nejdříve učitel popíše a vymezí problémovou situaci, na jejímž základě později dojde k inscenaci.
2. Dále popíše charakteristiky jednotlivých rolí, udělí instrukce, kterých se mají žáci držet.
3. V této fázi dojde k určení problému a započnou přípravy na samotnou inscenaci.
4. Na závěr je inscenace předvedena a následuje návrh k řešení problému a zhodnocení celého průběhu inscenace.

Janiš s Täubnerem dále uvádějí: „Z pohledu historie byl inscenační metoda rozpracována již v antické výchově. Do svého systému výchovy ji zahrnul i J.A.Komenský jako školu hrou (*Schola ludus*).“ (1999, s.61) Toto nám napovídá, jak byla metoda oblíbená již v dávné minulosti. Oceňujeme na ní, že žáci tu nenásilně získávají praktické dovednosti rozhodování a že vytváří návyky a formuje chování. Žáci se učí odpovědnosti tím, že se rozhodují v modelově nevratných situacích.

Opět zde využijeme dělení těchto metod dle Janiše a Täubnera (1999, s. 62):

- První jsou zde uvedeny tzv. strukturní inscenace. Jejich podstatou je zadání učitele, podle něj žáci řeší situaci od začátku až do konce. Jednoduchých strukturních inscenací se účastní pouze vybraní jedinci a ostatní spolužáci tvoří publikum. V simultánní strukturní inscenaci jsou do děje v průběhu hry tito diváci navíc zapojeni, mohou do diskuzí herců vstupovat se svými názory a pomáhat jim v řešení situace. Mohou spolu polemizovat a podílet se tak na dalším osudu postav, to však klade velké nároky na učitele, který musí dění ve třídě patřičně usměrňovat.

- Opakem mohou být nestrukturní inscenace, které jejich jednoduchost předurčuje k častějšímu použití ve výuce. Hrají tu maximálně tři herci, své role mají popsány pouze zhruba či v rámci. Řešení není uvedeno, čeká se, že budou improvizovat. Učitel tu musí dávat pozor na tzv. sebeprojekci, kdy žáci mají sklony předvádět sami sebe, své rodiče nebo imitované modely, což nemusí být vždy v souladu s výchovným záměrem.
- Demonstrativní inscenace se od předchozích dvou značně liší, a to především v obsazení. Situaci tu nesehrávají vychovávaní žáci, ti jsou pouze pozorovateli, ale nějací jiní herci. Nezasahují do děje, diskuzi začíná učitel až po skončení inscenace. V této době je také možné nechat žáky zahrát určitou roli dle jejich představ.
- Metody využívající psychodramatické techniky vyžadují určitou emocionální a intelektovou vyspělost, s níž lze pracovat u žáků staršího školního věku. Je zde třeba zdůraznit požadavek přátelské a důvěrné atmosféry ve třídě, neboť během těchto aktivit dochází k sebeotevření dětí, které může být zneužitelné. Psychodramatické techniky působí na bázi sebeprojekce žáka, ten situaci zadanou učitelem inscenuje podle svých vlastních představ a postojů. Problém je dále rozebírán v diskuzi, jak tomu bylo i v předešlých metodách. Důležité je, aby učitel dohlížel na to, zda při rozebírání inscenace nedochází k útokům na žáka, který právě své postoje v dané situaci demonstroval.

3.2.3.4 Metoda her

Často nic neaktivizuje žáka jako uplatnění metody her ve výchovném procesu. Není těžké hádat proč. Hra je přirozeným prostředkem k sociálnímu učení, který navíc velmi dobře motivuje, neboť apeluje na dětskou zvědavost. Žáci se takto učí z vlastní zkušenosti a vytvářejí si tak z části nevědomě nové postoje. Interakční hry působí prospěšně na kolektiv, poněvadž se zvyšuje podíl aktivity obvykle pasivních členů.

Naopak převážně dominantní žáky pomůže částečně utlumit. (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 64)

Janiš a Täubner říkají: „*Aplikace metody her v sexuální výchově je sociálním výcvikem, který významně formuje především postoje, dovednosti, návyky a chování dětí.*“ (1999, s. 64) Pomocí tohoto sociálního výcviku se žáci mohou učit upřímnosti ve vyjadřování o sexualitě, poučí se o sexuálním vývoji a těle, zjistí, jak zásadní je přijetí pohlavní role pro člověka. Budou přemýšlet o vztazích mezi lidmi i v užším smyslu slova a utřídí si hodnoty a normy platné pro oblasti sexuality. (tamtéž, s. 64) Hry, jejichž cíle jsou výše popsány, může učitel nalézt v různých příručkách týkajících se didaktiky sexuální výchovy.

3.2.4 Didaktické pomůcky při realizaci sexuální výchovy

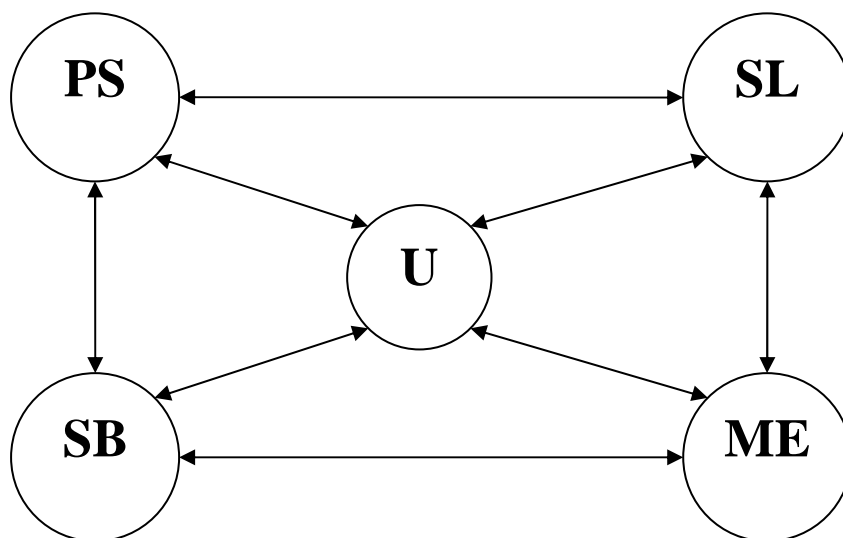
Opět úzce navazujeme na předchozí oddíly a pododdíly, neboť nás nyní zajímají didaktické pomůcky při realizování sexuální výchovy. Existuje jich nepřeberné množství, a to z důvodu neustálého technického vývoje. To může způsobovat i problém výběru těchto pomůcek, kdy je pouze a jen na pedagogovi sexuální výchovy, které si zvolí a jak variabilní jeho výběr bude.

Nejčastější asociací v souvislosti s didaktickými pomůckami bývá učebnice. Janiš s Täubnerem uvádí: „*Mnohadimenzionální pojetí lidské sexuality apriorně předpokládá vícefunkční učebnici, která by měla podobu relativně uzavřeného systému. Tento systém by byl dále složen z dílčích metodických subsystémů.*“ (1999, s. 69) Oba autoři vidí takovou učebnici – tedy spíše kompendium – jako zásadní a nejdůležitější z pomůcek při realizaci sexuální výchovy. K němu dále učitel volí některé z následujících názorných pomůcek, které se dělí na dvojrozměrné a trojrozměrné (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 69 - 71). O těchto didaktických materiálech blíže v pododdílech 3.2.4.1 a 3.2.4.2. Výčet by mohl pokračovat ještě didaktickou technikou, je však nežádoucí zabývat se takto specifickou oblastí jen na okraj.

Kompendium nezahrnuje pouze samotnou učebnici. Rozumíme jí „*souhrn základních poznatků včetně dostupných dalších metodických prostředků*“ (tamtéž, s.73),

tedy navíc ještě například slovník základních výrazů, soubor příkladů či metodickou příručku. Tento soubor musí aktuálně reflektovat potřeby praxe; je tudíž třeba, aby se jeho tvořením zabývali odborníci schopní pružně reagovat na proměny obsahu, jež, jak jsme již popsali v oddíle o obsahu sexuální výchovy, jsou dány více různými faktory.

Snažíme-li se chápat kompendium sexuální výchovy prakticky, čili v rámci jeho využití, představme si jej jako několik „*relativně samostatných didaktických nástrojů určených k naplnění cíle sexuální výchovy*“ ((JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 73). Jak z této definice vyplývá, podstatnou podmínkou je, aby ve skutečnosti byly tyto nástroje schopné fungovat společně i zvlášť. Naprosto zásadní pro učitele i žáky je samozřejmě jejich využitelnost v praxi. Koncepce vnitřního uspořádání kompendia může být vyjádřena různě, my nabízíme následující schéma.

Vysvětlivky:

U = učebnice

PS = pracovní sešit

SL = slovník nejfrekventovanějších výrazů

SB = soubor námětů, postupů a cvičení

ME = metodika sexuální výchovy

Obr. č.2: **Struktura kompendia sexuální výchovy**

Zdroj: Janiš, K., Täubner, V.: *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové: 1999. S.73.

3.2.4.1 Dvojrozměrné názorné pomůcky

Tento typ názorných didaktických pomůcek využitelných v hodinách zabývajících se sexuální výchovou lze rozdělit dle více kritérií. Janiš s Täubnerem nám jako nejpřehlednější nabízejí následující (1999, s. 70): dvojrozměrné pomůcky s obrazem statickým a dvojrozměrné pomůcky dynamické.

Statické pomůcky zahrnují kupříkladu použití nástěnných obrazů a plakátů. *„Jde o informace (soubor informací) prezentovaných na neprůsvitném materiálu, na kterém vyučující (lektor) demonstrují např. některé funkce antikoncepčních prostředků, ... Jednotlivé obrazy mohou být promítané (např. diapozitivy) nebo nepromítané (např. nástěnné obrazy).“* (JANIŠ, TÄUBNER, 1999, s. 70) Lze samozřejmě promítat obraz i z průsvitného podkladu, kdy stále ještě bývá ve školách využíván zpětný projektor. Ten je již ale pomalu vytlačován instalováním interaktivních tabulí (nebo také smartboardů) či dataprojektorů, pomocí nichž se učitel na vytvoření jednotlivých obrazů může podílet, eventuálně je zcela sám v odpovídajícím software na svém počítači vytvářet. To samozřejmě vyžaduje dostatečnou přípravu učitele v určitém časovém předstihu.

Obrazy nástěnné či zobrazované pomocí jednoho z výše uvedených médií mohou nést okruhy informací – například různé tabulky a grafy, metodický námět pro další fázi hodiny – doplňovačku či jinou motivační aktivitu, nebo také vývojová schémata – zde nám mohou přispět například při vysvětlování stádií těhotenství či při popisu rozmnožovacího ústrojí. (tamtéž, s. 70)

Dynamické dvojrozměrné pomůcky jsou typické svou pohyblivostí. Využíváme při nich pořízených videozáznamů či filmů s různou tematikou, ta se samozřejmě vždy vztahuje k probíranému okruhu. (tamtéž, s. 70) Pomocí video techniky či opět interaktivní tabule a dataprojektoru učitel spustí záznam a po jeho skončení obvykle zařadí rozbor či zpětnou vazbu toho, co se žáci dozvěděli. Výhodou volby videoprojekce je také interaktivita, kdy vyučující může záznam na libovolném místě zastavit a vyzvat žáky k okomentování či diskuzi daného obrazu. Tento postup je vhodný, pokud pedagog považuje žáky během promítání za málo aktivní nebo pozoruje nízký zájem z řad studentů.

3.2.4.2 Trojrozměrné názorné pomůcky

Trojrozměrné názorné pomůcky se týkají především praktických ukázek a předmětů zařazovaných do hodin sexuální výchovy. Mezi nejznámější patří trojrozměrné modely znázorňující pohlavní orgány (viz obr. č.3) či plod uvnitř těla těhotné ženy. Názorné pomůcky z každodenního života potřebujeme, abychom žáky seznámili kupříkladu s různými antikoncepčními prostředky, ať už s prezervativem, nitroděložními tělísky, hormonálními pilulkami, náplastmi či kroužky. Janiš s Täubnerem (1999, s. 69) ve svém výčtu zahrnují i pesar, nicméně v současné době není tato forma antikoncepce v České republice k sehnání, protože ji z důvodu nezájmu žádná firma nedodává. Nezbyvá tedy než žákům vysvětlit, proč je těžké praktickou ukázkou do hodiny přinést i přesto, že se v sexuální výchově o pesaru zmiňujeme.

Obr. č.3: **Model pohlavních orgánů ženy**

Zdroj: *Somso.de* [online]. 2010 [cit. 2010-04-05]. Ms5. Dostupné z WWW: <<http://www.somso.de/english/index.htm?f=english/anatomie/ms5.htm>>.

V nižších ročnících můžeme pro odlišení znaků dívek a chlapců využívat různých panenek, tyto panenky hrají svou roli také v diagnostikování sexuálního zneužívání dětí. Oblíbenými jsou různá pexesa, domina či jiné hry s danou tematikou; s jejich pomocí demonstrujeme fakt, že sexualita je téma jako každé jiné a žáci by neměli nabýt pocit, že se o něm ve škole nemluví.

Samostatným kapitolou může být rozdávání různých balíčků od sponzorských firem, které jsou schváleny Ministerstvem školství ČR. Ty obsahují různé předměty, s nimiž žáci mají být seznámeni, například menstruační kalendář či hygienické prostředky pro dívky. K nim bývají přiloženy různé užitečné příručky, kde studenti naleznou odpovědi na časté otázky.

3.2.5 Oprávněnost sexuální výchovy realizované ve škole

Posledním tématem, kterým se budeme zabývat, abychom uzavřeli obsažnou kapitolu o sexuální výchově, je její oprávněnost. Tato otázka vzbuzuje jisté protichůdné reakce a názory, z nichž naprostá většina se – naštěstí pro naši společnost – vyslovuje pro. Menší část lidí s realizací sexuální výchovy ve škole nesouhlasí a bojuje proti ní. My si tu pro příklad uvedeme alespoň tři jejich argumenty.

Začít můžeme s tvrzením, že přístup školy, který si klade za úkol vychovat demokratického občana, předává realizací sexuální výchovy dětem jakési pokřivené a špatné zásady například tím, že je nechává vyslovit se svobodně k různým tématům. Anchell tvrdí: *„Svědomí, které rodiče vstúpili do dětských myslí, jsou ničena školní sexuální výchovou. Pod vedením učitelů sexuální výchovy se mládež učí tvořit vlastní hodnoty, což ve skutečnosti znamená, že nemá hodnoty žádné.“* (1996, s. 32) Je zajímavé, že pokud bychom toto měli brát vážně, nemohli bychom využívat žádných z aktivizačních metod, protože v každé z nich se žáci spolupodílejí – tedy spoluvytvářejí určitý postoj či hodnotu, kterou si v sobě nesou dále. Vyučování, které by vyhovělo těmto hlasům, by muselo být z velké části frontální a tudíž odporující veškerým osvědčeným snahám o co nejúčinnější výchovu.

Další argument se ohrazuje vůči penzu poznatků, jež se má dětem při sexuální výchově zprostředkovat. Přináší následující názor. *„Školní sexuální výchova v podstatě informuje jak na to, přičemž přehlíží, i přímo učí smilstvo a různé formy perverzního chování.“* (ANCHELL, 1996, s. 34) Autor používá celkem silná slova, označuje-li pohlavní styk za smilstvo a formu perverzního chování. Působí to spíše jako forma náboženské propagandy. Obsah sexuální výchovy je, jak už jsme zde zmínili, závislý na aktuální společenské situaci a na vnímání sexuality danou kulturou, o morálce ani pravidlech etiky znovu nemluvíme. Dle těchto faktorů se odvíjí a je tvořen odborníky, kteří jej pečlivě a poměrně dlouhou dobu zvažují. Sexuální výchovu a její učební obsah proto nelze považovat za jakýsi rozmar či výplod „smilníka a perverzního jedince“, když použiji Anchellovy výrazy.

Posledním názorem, který si zde uvedeme, je tento. *„Kromě učení o smyslnosti, poskytují všechny programy sexuální výchovy podrobné informace o antikoncepci*

a potratu. Zdá se to absurdní, ale učitelé sexuální výchovy si po letech snahy o znečitlivění myšlení studentů vůči smyslnosti troufají tvrdit, že jejich programy mohou zabránit těhotenství předpubertální a adolescentní mládeže ...“ (ANCHELL, 1996, s. 36) Jako je prokázané, že poučená mládež začíná s pohlavním stykem později než nepoučená, tak četné průzkumy přinesly fakta, která nám říkají, že „sexuální výchova má zřetelně blahodárný vliv na snížení výskytu sexuální přenosných nemocí a nechtěných těhotenství“. (UZEL, 2006, s. 22) To nám dostatečně obhazuje, proč je antikoncepce a její použití pevně zakotvena v obsahu sexuální výchovy. Proč by vlastně neměli mít dospívající na výběr, jak se před případným těhotenstvím chránit? Zamezí snad jejich špatná informovanost jejich případnému rozhodnutí prožít pohlavní styk dříve? Nemyslíme si, že by tomu tak bylo.

Všechna tato tvrzení se mohou zdát směšná, nicméně jsou ve společnosti jedinci či dokonce i celé skupiny, které naší věc takto vnímají. Často jde o seskupení osob ovlivněných různými náboženskými dogmaty a zásadami přetrvávajícími po staletí. Můžeme se jen domnívat, nakolik fakt, že v naší zemi převažují ateisté – či lépe lidé nehlásící se k žádné z církví – ovlivnil obsah i realizaci sexuální výchovy u nás. Samotným námětem na diskuzi by byla také křesťanská tradice a to, jak výklad Písma svatého pojímá sexualitu člověka.

V každém ohledu platí, že naší snahou by mělo být nalézt smysluplný dialog s lidmi různých věr. Důležitá je spolupráce na poli výzkumů, které přinášejí zhodnocené výsledky sexuální výchovy. Není pochyb o tom, že jedině tak se budeme moci dobrat nějakých společných závěrů.

3.2.5.1 Sexuální výchova v kontextu legislativy a mezinárodních úmluv

Oprávněnost sexuální výchovy realizované ve škole nám pomohou obhájit různé oblasti české legislativy a také úmluvy realizované na mezinárodním poli. Faktem je, že i dnes existují rodiče, kteří se snaží zabránit tomu, aby byly ve škole jejich děti vystaveny jakémukoliv působení sexuální výchovy. Nemusí se jim líbit, jaké informace a v jakém množství žáci dostávají; neoceňují přípravu mladých osob na budoucí partnerský život.

Stanovisko odborné veřejnosti je jasné. Například Mitlöhner říká: *„Otevřená sexuální výchova a osvěta musí být dostupná všem a každý člověk má právo na poučení o tak základních věcech, jako jsou plánování rodiny, ... Nezastupitelnou roli v sexuální výchově má škola ..., která přináší mladé generaci potřebné a fundované poučení o otázkách, které mají veliký sociální, zdravotní a právní význam.“* (2003, s. 99) Proč zrovna škola má onu nezastupitelnou roli? Především proto, že její vliv na náš život a společnost je nezměrný. Dnešní organizace lidského společenství se snaží vzdělání co nejvíce maximalizovat, přičemž právě vzdělání ideálně obsáhne všechny oblasti života. Pokud bychom nechali sexuální výchovu plně v kompetenci rodiny, docházelo by k tomu, že bychom všichni byli odlišně poučeni, neboť obsah této výchovy by byl podřízen pouze úsudku jednotlivce. Toto by zcela jistě přinášelo nemálo problémů a konfliktních situací, z nichž bychom si mohli odnést i trvalejší psychické následky. A *„i když neexistuje v žádném českém právním dokumentu právo na sexuální výchovu“* (MITLÖHNER, 2003, s. 101), argumenty týkající se realizace výchovy a vzdělávání školou nalezneme například v Listině základních práv a svobod. Ta ve článku 33 odst.1 obsahuje zmínky o právu každého člověka na vzdělání. (tamtéž, s.100)

„Veškeré akce proti sexuální výchově ve školách vycházejí z pozic práv rodičů. Zapomíná se přitom na fakt, že právo rodičů své děti vychovávat a tudíž řídit život dětí je dáno rodičům ku prospěchu těchto dětí a je z těchto pozic možné toto právo uplatňovat a realizovat. Práva rodičů jsou odvozena od jejich péče o děti a jsou omezena nadřazeností zájmů dítěte.“ (tamtéž, s. 100) To znamená, že zájmům dětí především je podřízena realizace (nejen) sexuální výchovy ve škole. Popírání této realizace by znamenalo jít proti prospěšnému postupu výchovy a vzdělávání. Pramenem podporujícím toto tvrzení je Úmluva o právech dítěte, kdy se v článku 3 hovoří o tom, že zájem dítěte je nejpodstatnějším hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí. (tamtéž, s. 100)

Specifičtější požadavky přináší Deklarace sexuálních práv z roku 1997. Vyzývá, aby *„každá společnost vytvářela takové podmínky, které by uspokojovaly potřeby plného rozvoje jednotlivce a respektovaly sexuální práva“* (tamtéž, s. 100).

Těchto práv v deklaraci nalezneme devět, přičemž zde odborníci zdůrazňují důležitost zapojení všech společenských organizací do procesu sexuální výchovy tak, aby bylo dodrženo zcela základní „právo na dostatečnou sexuální výchovu od narození a během životního cyklu“. (tamtéž, s. 100)

Charta sexuálních a reprodukčních práv – v originále International Planned Parenthood Federation – se také zabývá právem na informace a vzdělání. Jejím členem je česká Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovy, která sleduje dodržování tohoto práva v naší zemi. Mitlöchner uvádí: *„Podle tohoto dokumentu má každý právo na přístup ke vzdělání a k pravdivým informacím týkajícím se jeho sexuálního a reprodukčního zdraví, práv a odpovědnosti, které berou v úvahu specifika jeho pohlaví, nejsou stereotypní, a jsou sdělovány objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem.“* (2003, s. 101) Konkrétní kroky v rámci procesu naplňování tohoto práva jsou samozřejmě již v kompetenci škol, potažmo pedagogů, kteří jej v rámci výuky musí uchopit. V tom jim pomáhá také informovanost iniciovaná ať už jimi samotnými či aktivitou již výše jmenovaných činných institucí – u nás právě Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovy. (tamtéž, s. 101)

Závěrem lze říci snad jen to, že ze všech jmenovaných pramenů vyplývá následující. Ačkoliv nikdo neubírá rodině zásadní roli v realizaci sexuální výchovy dítěte, participace školy na tomto procesu se ukázala být naprosto nezbytná. Tyto dvě instituce by přitom měly spolupracovat a zajímat se o svou činnost v dané věci. To vše necht' probíhá v nejlepším zájmu dítěte tak, aby byla dodržena všechna práva formulovaná na poli legislativy a mezinárodních úmluv.

4 Koitální debut

Samostatnou kapitolu nyní věnujeme pro naši práci dost zásadnímu tématu koitálního debutu. Toho se týká v podstatě celá praktická část práce, proto již zmíněné oddělení tohoto jevu od ostatních projevů sexuality dospívajících. Proč pokládáme za důležité zabývat se podrobněji různými aspekty zahájení sexuálního života? Odpověď není nijak překvapující – první pohlavní styk a jeho okolnosti ovlivňují sexuální chování daného jedince po celý zbytek jeho života. Determinují to, jak bude schopen navazovat partnerské vztahy, jak se bude chovat v mezilidských vztazích a také třeba to, zda bude mít sklony k příliš častému střídání sexuálních partnerů. Jaké okolnosti koitální debut dotvářejí a jak rozebereme v následující podkapitole.

Pondělíčková v souvislosti se zahájením pohlavního života a dospíváním vůbec zmiňuje pojem tzv. akceleraace. Urychlení fyzického (a tedy i pohlavního) vývoje člověka vidí jako zásadní rys dnešní doby; uvádí například dřívější menstruaci dnešních dívek v porovnání s jejich babičkami či posunutí prožití první ejakulace chlapců do ranějšího věku. Říká: *„Jsou to ještě děti ze základní školy, ale už jsou schopny mít děti. A ať se to komu líbí nebo ne, zároveň s tím se dříve probouzí zájem o druhé pohlaví, sexuální vzrušivost, ozývá se sexuální pud.“* (PONDĚLÍČKOVÁ, 1990, s. 40)

Současně však upozorňuje na to, že ruku v ruce s touto akcelerací přichází zároveň jisté zpomalení – psychická a sociální zralost dospívajících dostala určitého oddálení. Výše uvedeným procesem nám vzniká proluka; neboli jakési období prázdna. Pondělíčková jej vidí jako velmi rizikové, neboť v tomto čase jsou mladí fyzicky schopni sexuálně žít, a přesto ještě pořád postrádají schopnost *„své sexualitě vtisknout lidský rozměr, charakterizovaný především citovým bohatstvím a odpovědností“* (tamtéž, s. 41). Situaci stěžuje fakt, že v tomto věku jsou dospívající vystaveni enormně se ozývajícímu sexuálnímu pudu, kterému je možné snadno podlehnout. Zvláště pokud tomu nahrávají skutečnosti jako nedostatečná sexuální výchova. Pokud žáci nepřevzali patřičné postoje, nikdy nemohou odolat tlaku tohoto pudu a ochránit tak sami sebe před nepříjemnými následky předčasného zahájení pohlavního života. (tamtéž, s. 41)

4.1 Okolnosti determinující koitální debut

Rádi bychom nyní rozebrali různé jevy, které determinují prožití prvního pohlavního styku. Podstatnou roli může hrát to, jak byl dospívající sexuálně poučen, jaké si do této doby vytvořil postoje a hodnoty a spousta dalších věcí. Například Weiss se Zvěřinou mluví o určení následujícími okolnostmi: „*Jako důležitý se jeví věk, ve kterém lidé uskutečnili první pohlavní styk, průběh první soulože, sociální a demografické rozdíly v této charakteristice.*“ (2001, s.37) Při svém výzkumu (1993,1998) pokládali otázky na tyto faktory: věk při uskutečnění první soulože, z čí iniciativy došlo k první souloži, věk partnera, zda ke koitálnímu debutu došlo v rámci trvalého partnerského vztahu a po jaké době, a použití antikoncepce. (WEISS, ZVĚŘINA, 2003, s.37)

Sak ve svém díle pojednává o sféře volného času jako o faktoru významně determinujícím sexuální debut. Říká, že různé způsoby, jak mladí svůj volný čas tráví, „*napomáhají k nalézání sexuální identity*“ (SAK, 2001, s. 160) Období dospívání je typické vyhledáváním společnosti opačného pohlaví, vzájemnou komunikací a interakcí. Předchozí uvedené můžeme nazvat jako prolog sexuálního života, po kterém následuje konkrétní erotický, milostný a citový život. Vzápětí dochází k prvnímu pohlavnímu styk, jenž je bezesporu silným a zlomovým zážitkem v životě člověka. (tamtéž, s. 164)

V následujících oddílech se budeme podrobněji zabývat věkem, jako specifickou záležitostí spojenou s koitálním debutem. Zajímat nás bude také otázka legálnosti zahájení sexuálního života; tedy jaká minimální věková hranice je stanovena zákonem.

4.1.1 Věk a jeho souvislost s koitálním debutem

To, v jakém věku k prvnímu pohlavnímu styku dojde, je jednou z jeho nejdůležitějších okolností. Pokud se tak stane nepřiměřeně brzy, mluvíme o předčasném zahájení sexuálního života, které může zanechat nepříjemné následky.

Problém může nastat, pokud začne být tento jev většinovou společností tolerován. Pondělíčková hovoří o nebezpečném mýtu; tento pojem dále vysvětlíme. (1990, s. 95)

„Mezi dnešními mladými lidmi u nás panuje povědomí, že svou úspěšnost, zdatnost, přitažlivost či zralost kromě jiného prokážou tím, že zahájí sexuální život. Tato představa je tak rozšířená, že ti z chlapců a děvčat, kteří v sedmnácti ještě nemají žádné sexuální zkušenosti, ... si připadají dokonce horší než druzí, méně atraktivní, méně sociálně zdatní.“ (PONDĚLÍČKOVÁ, 1990, s. 95) Vzniká povědomí, že absencí časného sexuálního zážitku došlo promeškání čehosi, co patří k „dobrému zvyku“ mít už za sebou. Podobný názor mohou mít i dospělí, ti se mohou smířit *„s nedospělými milenci jako s nutným zlem, které prostě přináší doba“* (tamtéž, s. 95). Tak vzniká onen nebezpečný mýtus, jeho největší nebezpečí přitom tkví v tom, že může přinutit psychicky nezralé jedince k nepříjemným pocitům méněcennosti s následkem neuváženého jednání v podobě sexuálního styku s citově nezainteresovanou bytostí.

Také Sak v dnešní společnosti pozoruje určitý trend týkající se rozšíření nevhodného postoje k sexuálnímu styku. Označuje jej jako *„chladný sex, který má verbální vyjádření ve výrazu dělat sex“* (SAK, 2001, s. 163). Částečně to dává za vinu médiím, která, zdá se, opomíjejí různé podoby lásky. *„Mladí lidé, kteří se v honbě za sexem ochudí o období zamilovanosti, platonické lásky a citového přibližování, se ochuzují na celý život, protože sexu si budou užívat celý život, ale pouze mládí je se svou citovou neotřelostí schopno prožitků první lásky ...“* (tamtéž, s. 163) Tato myšlenka opět klade nároky na sexuální výchovu, jež pomáhá utvářet postoje dospívajících. V tomto případě, kdy se zmiňujeme o „zneužívání“ milostného vztahu dvou partnerů médii, můžeme využít průřezového tématu mediální výchova. Tak poučíme žáky o tom, že jakkoliv často a necitlivě se kupříkladu v televizi objevuje slovo sex, nelze tyto vzorce bezvýhradně přebírat, naopak – musíme je podrobit jakési osobní „cenzuře“.

Tento sociolog přinesl také zajímavé postřehy ohledně zahájení sexuálního života delikventní mládeže. Výsledkem jeho výzkumu (1996) je, že „normální“ (nebo snad raději bezproblémoví) jedinci prožívají první pohlavní styk přibližně o jeden až dva roky později než delikventi a narkomani, popřípadě dospívající z diagnostických

ústavů. Průměrným věkem těchto skupin při koitálním debutu je čtrnáct let, což sám autor řadí mezi sociálně deviantní jevy mládeže. (SAK, 2001, s. 235)

Nesmíme zapomenout zmínit, že i tak zásadní okolnost ovlivňující koitální debut, jako je věk, podléhá určitým individuálním odlišnostem, které se mezi lidmi mohou vyskytnout. Tyto odlišnosti se týkají již výše zmíněné psychické a sociální vyzrálosti, která přichází mnohem později než vyzrálost fyzická.

4.1.2 Hranice stanovená zákonem

To, v kolika letech je zákonné na základě svobodného rozhodnutí souložit, aniž by přitom docházelo k pohlavnímu zneužívání stanoví zákon uvedený ve Sbírce zákonů České republiky. Konkrétně se jedná o zákon č.40/2009 Sb., který je znám pod názvem trestní zákoník. Ten upravuje vše, co se týká trestných činů a přestupků, tedy protiprávního jednání. Zde je vymezena trestní odpovědnost člověka, která v současné době zůstává na patnácti letech. Zákon obsahuje přes čtyři sta paragrafů, nás však bude zajímat především § 187 Pohlavní zneužití. Účinnosti nabyl prvním lednem 2010 a jeho znění je dle veřejně dostupných zdrojů legislativy následovné (URL 8). Pro lepší orientaci je nejdůležitější informace v textu podtržena.

Pohlavní zneužití

(1) Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

Jak můžeme vidět, hranice pro koitus stanovená zákonem činí patnáct let. Je tedy úplně stejná jako věk, kdy začíná trestní odpovědnost. Provázanost obou těchto důležitých životních předělů v naší zemi je třeba mít na paměti i dále v této práci.

Pohlavní zneužití se stává trestným činem, pokud k němu dle zásady teritoriality došlo na území České republiky. Zásada personalit a univerzality ještě doplňuje tato slova tím, že říká, že trestnost činu je posuzována i v případě, kdy jej spáchal občan České republiky v zahraničí, nebo naopak – pokud byl tento trestný čin mimo naší zemi spáchán na něm. (URL 8)

Je třeba zdůraznit, že role tohoto zákona je vnímána jako ochránce dětí mladších patnácti let před osobami staršími (i pouze mladistvými, tzn. mezi patnácti a osmnácti lety), které by je chtěly využít k sexuálním aktivitám. Svědčí o tom i jeho formulace – „kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let, bude potrestán...“. Zákon je orientován na možného pachatele, nikoliv na případnou „oběť“, tedy kupříkladu na čtrnáctiletého dospívajícího.

O čtrnáctiletých a jejich případné trestní odpovědnosti se zabýváme hlouběji v následujícím pododdíle, kde nahlížíme pod pokličku historie trestní odpovědnosti.

4.1.2.1 Návrh na změnu zákona

Trestní odpovědnost je na stejné věkové hranici již od roku 1950. Stanovení patnácti let jako závazné normy platí v našem státě tedy více než půl století. Tato svého druhu „tradice“ nám může posloužit jako prozatímní, byť poněkud povrchní konstatování, že zákonodárci – podle některých se zvláštní dávkou vehemence – odolávají pokusům o prosazení návrhu zákona snižujícího tento předěl o jeden rok.

V podstatě je česká společnost rozdělena na dva tábory. Jedním z hlasů, který zastupuje názory jak odborné, tak laické veřejnosti, je ten, jenž volá po (znovu)zavedení čtrnáctileté trestní odpovědnosti. Odůvodňuje jej mnoha argumenty, jako první jmenujme například ten historický. Uvádí, že před již zmiňovaným rokem 50 tu tato hranice byla a její jedinou nevýhodou byl fakt, že neexistovalo žádné období „pozvolného přestupu“ jako dnes.

To znamená, že ve věku mezi patnácti a osmnácti lety jsou mladiství potrestáni mnohem mírnějšími tresty, než by byli po spáchání stejných trestných činů v úplné dospělosti. Příznivci těchto hlasů tvrdí, že jelikož je už výše popsané přechodné období v právním řádu pevně zakotveno, důvod pro patnáctiletou hranici tím padl a ona sama zůstává v zákoně pouze nelogickou setrvačností. (URL 9)

Lidé také často v duchu těchto snah podrobují naší hranici trestní odpovědnosti srovnání s těmi, které platí v ostatních evropských zemích. Nemluvíme nyní o Irsku, jenž je v této věci extrémem; trestní odpovědnost zde platí od sedmi let. (tamtéž) Nejčastěji skloňovanými státy jsou Německo, Rakousko a Slovensko, jedná se totiž o země, s nimiž kromě hranic máme společné velké množství věcí. Po akceptaci čtrnácti let bychom pak měli ještě o jednu navíc.

Zvláště někteří právníci a odborníci na legislativu razí názor, že by hranice snížena být měla. Kladou tu však požadavek tzv. relativní trestní odpovědnosti, což znamená, že by míru vědomého provinění v případě mladistvého posuzoval vždy případ od případu soud. Ten by musel vzít v úvahu specifika trestného činu a zejména individualitu obviněného.

S těmito dvěma odstavci souvisí i to, že podle Císařové je přetrvávání patnáctileté hranice v trestním zákoně i po jeho přepracování a následném vydání v roce 2009 nežádoucím krokem zpět. Hovoří doslova o nesmyslnosti tohoto kroku, který nemohl mít nic co do činění s rozhodováním fundovaných odborníků. Podle ní se jedná o narušení již dříve schválených principů, kterými by se měla česká legislativa ubírat. Tyto principy jsou nazývány europeizací práva, kdy „základem je koncepce stejných základů trestní odpovědnosti jednotlivých států EU“. (URL 10)

Faktem je, že právě rok 2009 mohl znamenat přelom. A sice ve smyslu, že se podařilo návrh změny na čtrnáct let „protlačit“ až do nejfinálnějšího stádia schvalování zákonů. Již zmiňovaný zákon č.40/2009 Sb. totiž vyšel k osmému lednu toho roku a obsahoval mimo jiné následující (URL 11):

(1) Kdo vykoná soulož s dítětem mladším čtrnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let.

Co je však důležité – dříve než zákon započal svou účinnost, byl novelizován. Tato novela, mnohými označovaná jako nešťastná pak obsahovala zpětné (!) posunutí hranice trestní odpovědnosti na patnáct let. Prezidentem byla podepsána sedmého srpna 2009, tak aby se účinnou stala k prvnímu lednu roku 2010, což nás přivádí zpět do současnosti.

Jedním z důvodů bylo nejspíše náhlé převládnutí argumentů odpůrců návrhu. My jsme ten nejdůležitější již zmínili, je uveden výše (viz citace v úvodu kapitoly 4). Jedná se o nedostatečnou psychickou vyzrálост čtrnáctiletých dětí. Jak Pondělíčková uvádí, mezi dokončením fyzického a duševního zrání se dostala proluka, která může trvat klidně několik let. Během tohoto období je více než pravděpodobné, že si z předčasného zahájení pohlavního života jedinec odnese následky. Těmi mohou být například nevratné psychické změny či osvojení nesprávných postojů a vzorců chování, které mohou vést jen namátkově k promiskuitě, citovému strádání, neschopnosti udržet si trvalý partnerský vztah, atd.

Proti návrhu hovoří též předpoklad, že by se v momentě, kdy by mělo dojít k reálnému posunutí této hranice, začaly množit zprávy obsahující případy sexuálních styků čtrnáctiletých s výrazně staršími partnery. Nemusíme je hned pokládat za pedofilně deviantní jedince, nicméně fakt, že by ještě před určitou dobou byli za totéž trestně stíháni, může v širší veřejnosti vyvolávat silnou nevoli a podezření ze zneužívání.

Pokusme se tuto kapitolu uzavřít zamyšlením nad tím, jak z tohoto střetu názorů vybrat to podstatné. Snahou obou stran by patrně mělo být pokusit se o odstup a objektivní náhled na věc. Je více než jasné, že každá změna přinese svá pozitiva spolu s negativy. Důležité je, abychom se pokusili předejít uvedeným negativním důsledkům a vzali v úvahu to, jaký názor mají právě dospívající. Náš výzkum, který následuje, se obrací právě na ně. Bude se ptát, jak by oni sami naložili s pravomocí stanovit si hranici koitálního debutu. Věříme, že se nám dostane hodnověrných a upřímných odpovědí, na jejichž základě budeme moci učinit odpovídající závěry a změnu zákona tak buďto doporučit, nebo zavrhnout.

5 Vlastní šetření

Následující kapitola je praktickou částí diplomové práce. Zde se zabýváme praktickým výzkumem, což zahrnuje mimo jiné formulování cílů a předpokladů. Popisujeme zde použité metody a prezentujeme výsledky šetření. Pomocí těchto výsledků potvrdíme či vyvrátíme stanovené hypotézy a nakonec vyslovujeme závěry šetření.

Výzkum iniciovala, provedla a zpracovala autorka této práce na základě zpracování čtyř dále členěných kapitol teoretické části, která předchází kapitole obsahující vlastní šetření.

5.1 Cíle a předpoklady výzkumu

Nejdříve je třeba zamyslet se nad cíli, kterých bychom chtěli šetřením dosáhnout. Zajímají nás postoje 14letých žáků k sexualitě; konkrétně pak jejich jednotlivé postoje k zahájení sexuálního života z hlediska věku, vhodného protějšku, použití antikoncepce, rozhodnutí o odsunutí prvního pohlavního styku po uzavření manželství, komunikace o možnosti pohlavního styku s rodiči a kamarády, a zákonem stanovené hranice. Cíle bychom stylizovali takto:

1. Prvním cílem je sestavit dotazník na základě určitých předpokladů tak, abychom tyto postoje mohli pomocí sběru dat v osmých a devátých třídách základních škol zjistit.
2. Dále je třeba vyplněné dotazníky roztřídit, data zanalyzovat a názorně prezentovat. Budeme přitom porovnávat zjištěné postoje 14letých a 15letých žáků.
3. A na závěr bychom rádi stanovené předpoklady na základě konkrétních zjištění potvrdili či vyvrátili a v závislosti na tom vynesli závěr výzkumu. Ten nám sdělí, zdali je předmětné uvažovat o změně trestního zákona ve smyslu posunutí věkové hranice při prvním pohlavním styku na čtrnáct let z důvodu trendu časnějšího zahajování sexuálního života.

Předpoklady k výzkumu nám budou sloužit k tomu, abychom se neodklonili od cílů stanovených výše. Jejich formulace proběhla na základě poznatků prezentovaných v teoretické části práce a výsledků existujících výzkumů v dané oblasti. Stanovené předpoklady odpovídají jednotlivým otázkám v dotazníku (viz příloha) a pro účely naší práce znějí takto:

- Předpoklad č.1: Největší část dotazovaných plánuje zahájit svůj sexuální život ve věku, který se shoduje s průměrným věkem první soulože zjištěným v celostátním výzkumu uskutečněným Weissem a Zvěřinou (1993, 1998).
- Předpoklad č.2: Návrh na změnu zákona stanovující věkovou hranici při prvním pohlavním styku na čtrnáct let nebude opodstatněný, neboť z dotazníkového šetření vyplyne, že menší část žáků koitální debut prožila před dosažením hranice 15 let.
- Předpoklad č.3: Nejméně 80% dotazovaných 14letých má představu, že by svůj sexuální život měli započít s osobou, se kterou je bude pojit vztah založený na pocitech zamilovanosti či lásky.
- Předpoklad č.4: Na základě výsledků výzkumu uvedeného v hypotéze č.1 předpokládáme, že více jak 75% žáků chce při svém prvním koitu použít jako antikoncepční prostředek kondom.
- Předpoklad č.5: Z provedeného výzkumu vyplyne, že i když sami žáci plánují prožití prvního pohlavního styku ve věku nižším než 18 let, přibližně třetina z nich by zvolila možnost zahájení sexuálního života až po uzavření manželství.
- Předpoklad č.6: Z výzkumu se vyjeví, že téměř všichni 14letí mluvili o možnosti svého prvního pohlavního styku spíše s přáteli než s rodiči.
- Předpoklad č.7: Menšina dotazovaných sdělí, že si není vědoma důsledků uskutečnění pohlavního styku před dosažením věku patnácti let.
- Předpoklad č.8: Nejméně polovina oslovených uvede, že by stanovila věkovou hranici při koitálním debutu na čtrnáct let.

5.2 Použitá metoda

Praktická část práce vyžaduje aplikaci patřičného nástroje výzkumu. V tomto případě byl zvolen dotazník, který byl distribuován v osmých a devátých třídách autorkou namátkově vybraných základních škol a také v blízkém okolí rodiny a přátel iniciátorky výzkumu. Sběr dat proběhl v měsících březnu a dubnu roku 2010. Školy byly osloveny emailovou žádostí obsahující stručný popis teoretické části práce a jejích cílů. Přiložen byl také dotazník v elektronické podobě, aby se ředitelé škol, jimž byla žádost adresována, mohli s jeho obsahem tvořeným jednotlivými otázkami seznámit.

Z oslovených devíti ředitelů odpověděla kladně pouze část z nich, a sice základní školy v Zásmukách, Kouřimi, Plaňanech, Praze – ZŠ Litvínovská 500, a v Liberci U Soudu. S odmítnutím se samozřejmě počítalo a počet škol, které s výzkumem souhlasily, jeho rozsahu vyhovoval. Mezi důvody neumožnění sběru dat zástupci škol uváděli nejčastěji příliš časté provádění podobných výzkumů mezi žáky a jejich časovou náročnost. Tyto výtky samozřejmě chápeme a o to více oceňujeme pomoc škol, jež nám svým souhlasem umožnily výzkum uskutečnit. Čas potřebný k vyplňování dotazníku studenty se nakonec ukázal mnohem kratší než předpokládaných dvacet minut. Většina z dotazovaných jej dokončovala již po uplynutí deseti minut, spolu s instrukcemi výzkum v jedné třídě nakonec zabral maximálně čtvrt hodiny. Během jedné vyučovací hodiny bylo tedy možné uskutečnit sběr ve třech třídách.

Samotný dotazník, jenž jsme použili ke sběru dat, obsahuje třináct otázek, z nichž tři jsou sociodemografické - tázají se na pohlaví, věk a bydliště (město či obec) žáků. Zbýlých deset otázek bylo konstruováno tak, aby vyhovovaly naším hypotézám stanoveným výše a také, aby bylo možné naplnit cíl stanovený jak v zadání diplomové práce, tak v jejím úvodu. Žáci byli instruováni, aby správnou odpověď buďto zakroužkovali, či v případě volné odpovědi do prázdných řádků vepsali svá vlastní slova.

Obecně můžeme říci, že metoda sběru dat pomocí dotazníku je efektivní technikou, která umožňuje postihnout dost obsáhlý vzorek respondentů vybraný

autorem výzkumu. Lze získat informace v poměrně krátkém čase, ačkoliv je třeba stanovit si způsob, jak maximalizovat návratnost dotazníků. V tomto případě byla 100% návratnost zajištěna tím, že autorka na jejich distribuci v každé třídě osobně dohlížela. Jediné, co by mohlo absolutní věrohodnost výzkumu ohrozit, je pravděpodobnost toho, že dospívající nebudou brát konkrétní otázky vážně a sníží se k nepravdivým a rádoby zábavným odpovědím. Předejít tomu lze ujištěním o naprosté anonymitě dotazníku a patřičným motivováním žáků. Zde autorka upřednostnila osobní přístup a apel na ochotu kolektivu pomoci vysokoškolskému studentovi s realizací praktické části práce, jež mu pomůže zakončit jeho studia.

Co se týče procesu vyhodnocování dat získaných touto metodou, tak nejjednodušší můžeme pracovat s uzavřenými otázkami, kdy má respondent možnost odpovědět pomocí výběru pouze jedné z nabízených variant. Z deseti otázek zaměřených na námi zvolené téma jich je v našem dotazníku většina, konkrétně zde nalezneme devět uzavřených dotazů. 10% prostoru, tedy jednu otázku, zabírá druhá možnost, tedy otevřené dotazy na něž musí dotazovaný odpovědět vlastními slovy.

5.3 Výsledky šetření

V této podkapitole publikujeme stěžejní část zjištěných dat, která byla zanalyzována, abychom je mohli pomocí různých grafů a užitečných tabulek kvantitativně vyjádřit. Grafické znázornění jednotlivých výsledků našeho zkoumání členíme podle struktury otázek v dotazníku. Nebudeme je rozdělovat do dalších oddílů a pododdílů, přehlednost nám zaručují dílčí nadpisy, které se shodují s jednotlivými otázkami.

Celkem zpracováváme 306 vyplněných dotazníků, 151 z nich odevzdali 14letí žáci. Zbýlé množství, tedy 155 dotazníků, bylo vyplněno chlapci a dívkami, kterým bylo v den realizace výzkumu patnáct let. Grafy níže uvedené znázorňují postoje pouze první skupiny respondentů; to proto, abychom se drželi názvu a zadání této práce.

Srovnání některých odpovědí s 15letými jedinci, kterých jsme se také dotazovali, lze nalézt v příloze B, jež obsahuje přídatné grafy. Tyto grafy nejsou v samotné práci uvedeny proto, že nám neodpovídají na otázku postojů 14letých žáků.

Otázka č. 4: První pohlavní styk považuji za ideální prožít ve věku...

Ke zhodnocení této otázky využijeme kromě našich podkladů také tabulku č.3, která zobrazuje výsledky výzkumu analyzovaného Weissem a Zvěřinou (1993, 1998). Zde se dozvíme, jaký byl průměrný věk reprezentativního vzorku obyvatelstva při první souloži. Údaje jsou vyjádřeny v procentech a my s nimi budeme porovnávat postoje 14letých žáků k věku při zahájení sexuálního života – žáci odpovídali na otázku První pohlavní styk považuji za ideální prožít ve věku ... let.

Tab. č. 2: Věk při první souloži (v procentech)

věk (v letech)	muži		ženy	
	1993	1998	1993	1998
13 a méně	1,1	2,2	0,6	0,5
14	4,1	3,1	1,4	0,8
15	7,4	5,8	5,7	5,6
16	13,2	13,3	13,2	15,1
17	19,9	19,7	24,4	23,1
18	21,5	22,2	23,4	23,8
19	9,7	10,5	12,4	12
20	9,2	9,5	7,8	7,5
21	5,1	3,1	5,2	4
22	2,8	3,8	1,6	1,9
23 a více	5,9	6,8	4,4	5,9

Zdroj: Weiss, P., Zvěřina, J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: 2001. S. 38.

Tab. č. 3: První pohlavní styk považuji za ideální prožít ve věku... (v procentech)

věk (v letech)	14letí chlapci	14leté dívky
12 a méně	1,8	0
13	1,8	0
14	17,5	4,5
15	45,6	22,7
16	12,3	44,3
17	10,5	17
18	8,8	9,1
19	1,8	1
20 a více	0	1

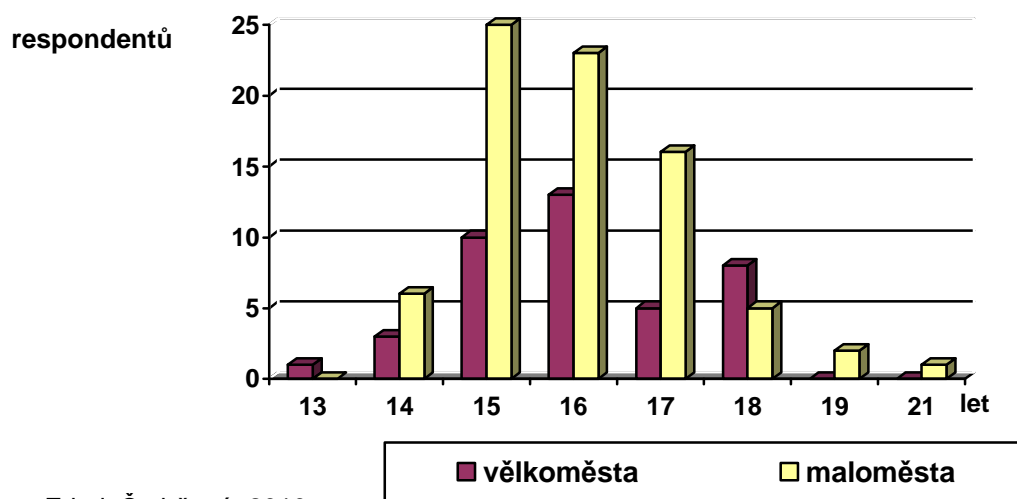
Zdroj: Štubňová: 2010.

Pokud začneme obě tabulky porovnávat, vyplyne nám vcelku zřetelně, že průměrný věk vzorku obyvatelstva při první souloži se podle Weisse a Zvěřiny (1993, 1998) pohyboval nejčastěji mezi sedmnácti a osmnácti lety (u mužů i u žen vždy

více než 40%). Oproti tomu se při našem výzkumu ukázalo, že 14letí žáci dnes považují za ideální věk pro prožití koitálního debutu u chlapců nejčastěji patnáct a u dívek šestnáct let (obě hodnoty opět přesahují 40%). Nesmíme však zapomenout podotknout, že věk, který dotazovaní považují za ideální, se nemusí za každých okolností shodovat se stářím, kdy svůj první pohlavní styk skutečně realizují.

Odpovědi na tuto otázku jsme také posuzovali z demografického hlediska. Zajímala nás bydliště dotazovaných, která jsme rozdělili do dvou kategorií – velkoměsto a maloměsto. *Velkoměsto* zahrnuje obyvatele Prahy a Liberce, kteří navštěvují školu ZŠ Litvínovská 500 nacházející se v městské části Praha 9 a ZŠ U Soudu v Liberci. Naproti tomu skupina *Maloměsto* sestává z žáků navštěvující školy v Zásmukách, Kouřimi a Plaňanech, přičemž je jasné, že nemusí žít pouze v těchto malých městech, která mají do 2000 obyvatel, ale mohou být obyvateli přilehlých spádových obcí. Graf č. 1 tedy ilustruje to, kolik respondentů z dvou různých kategorií bydlišť označilo daný věk jako ideální k zahájení sexuálního života.

Graf č.1: První pohlavní styk považují za ideální prožít ve věku ... let

Zdroj: Štubňová: 2010.

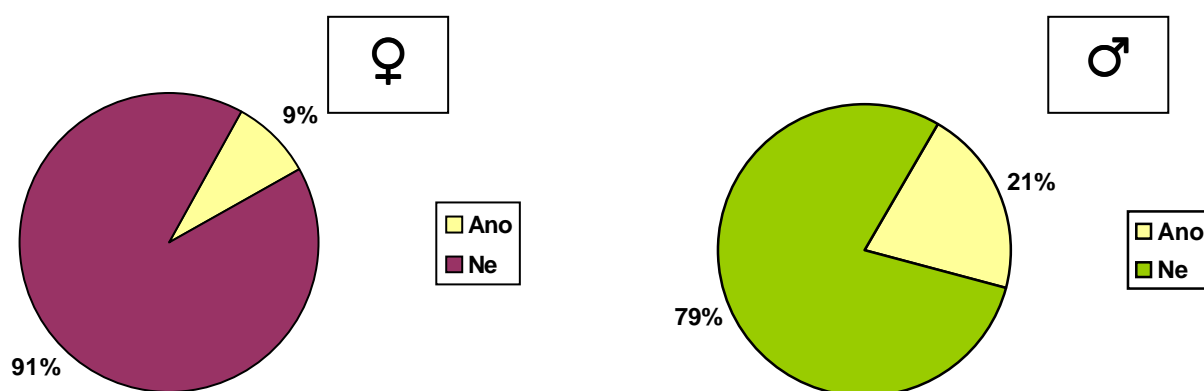
Zde je patrný rozdíl, že žáci žijící ve velkých městech považují za ideální věk šestnáct let, zatímco ti z maloměst a obcí se nejvíce shodli na patnácti. Faktem je, že obě tyto volby jsou nejčastější odpovědi a rozdíl mezi nimi je natolik těsný, že z něj nelze vyvozovat žádné zásadní závěry. Můžeme jen konstatovat, že srovnání žáků z velkoměst a malých měst a obcí nepotvrdilo, že se tito žáci ve svých postojích liší.

Otázka č. 5: Svůj první pohlavní styk jsem již prožil/a...

Zde bychom rádi kvantitativně vyjádřili, jaký je poměr mezi čtrnáctiletými žáky, kteří svůj první pohlavní styk již prožili a naopak. Graf č. 1 se procentuálně vyjadřuje poměr dívek a graf č. 2 potom poměr chlapců. Tabulka nacházející se pod těmito grafy pak rozvádí pocity těch, kteří již sexuální život prožili. Zajímá nás, zdali tohoto kroku litují a počkali by s ním, pokud bys stejnou situaci prožívali znovu.

Graf č. 2: První pohl. styk jsem již *prožila*...

Graf č. 3: První pohl. styk jsem již *prožil*...

Zdroj: Štubňová: 2010.

Tab. č. 4: Kdybych byla ve stejné situaci znovu, raději bych s prvním pohlavním stykem ještě počkal/a

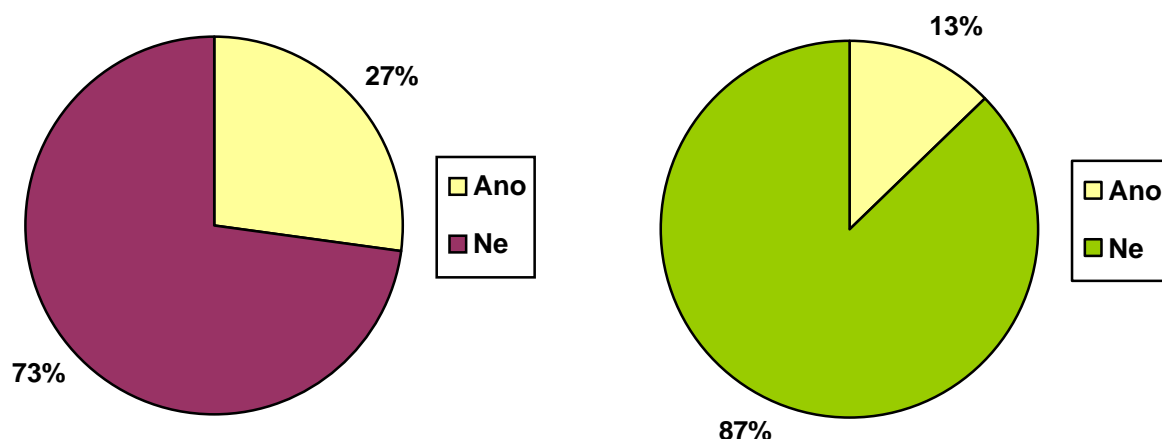
kdybych byl/a ve stejné situaci znovu	raději bych počkal/a		první pohlavní styk prožilo celkem
	ano	ne	
chlapci	0	14	14
dívky	6	2	8

Zdroj: Štubňová: 2010.

Z grafů a tabulky můžeme vyčíst, že svůj první pohlavní styk prožilo již 9% dívek a 21% chlapců. Dohromady to činí 14,6% z celkového počtu 151 čtrnáctiletých žáků. Vyšší procenta u chlapců bychom mohli zdůvodnit pravděpodobností jejich menší rozvážnosti či urputnější snahou zapůsobit a vyrovnat se svým kamarádům v partě. Zajímavý údaj z tabulky č. 5, totiž že žádný z chlapců by prožití své první soulože nevrátil, kdyby mohl, může souviset s tím, že příslušníci mužského pohlaví dávají mnohem méně najevo slabost či lítost nad svými předešlými rozhodnutími.

I tady vyjádříme rozdíly, které mohly vzniknout demografickými faktory. Rozdíl budeme opět hledat mezi kategoriemi *Velkoměsto* a *Maloměsto*, jejichž vymezení lze nalézt výše. Graf č. 4 a 5 nám napoví, jaká část oslovených dospívajících z velkých a malých měst a obcí má již zkušenost s koitálním debutem.

Graf č. 4: První pohl. styk jsem již prožil/a - *Velkoměsto*   Graf č. 5: První pohl. styk jsem již prožil/a - *Maloměsto*

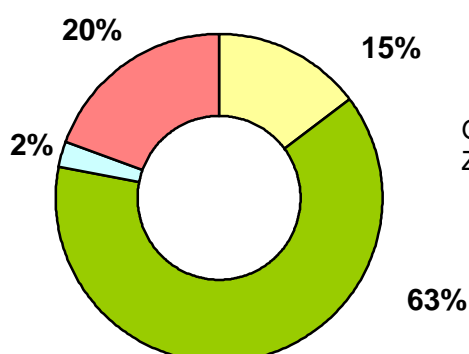
Zdroj: Štubňová: 2010.

Jak je ilustrováno, 27% respondentů spadajících do kategorie *Velkoměsto* svůj sexuální život před určitým časem zahájilo. Procentuálně jsme vyjádřili čtvrtinu z celkového množství 44 žáků s bydlištěm v Praze 9 nebo v Liberci. Počet žáků z malých měst a obcí, jenž mají tuto zkušenost je skoro o polovinu nižší, z celkového počtu 79 dotazovaných hovoříme o pouhých 13%. Zde se nám tedy demografický rozdíl prokázal poněkud výrazněji než v předešlém případě.

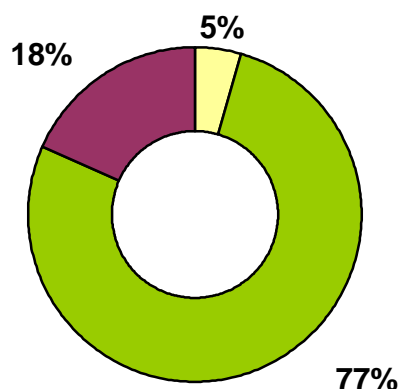
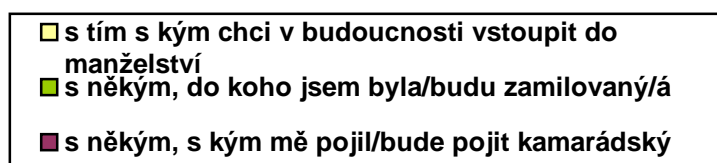
Můžeme se jen domnívat, z jakých důvodů tomu tak je. Nabízí se například tvrzení, že na venkově, čili v malých městech a obcích, žije společnost poněkud „tradičnějším“ způsobem, například co se týče morálky a etických hodnot. Je zde také větší podíl věřících lidí, jenž se snaží dodržovat Desatero a Bibli prikazující sexuální zdrženlivost. Naopak pro město je typická jakási uspěchanost, rodiče často mohou zanedbávat komunikaci s dítětem a tím může docházet k tomu, že nevědí, s kým se stýká a jaké party je součástí. Snaha vyrovnat se ostatním v takové partě pak determinuje většinu aspektů chování takto zanedbávaného jedince.

Otázka č. 6: Svůj první pohlavní styk bych chtěl/a prožít nebo jsem prožil/a s...

Tuto otázku bychom rozdělili na dvě mnohem jednoznačnější: *Svůj první pohlavní styk bych chtěl/a prožít s...* a *Svůj první pohlavní styk jsem prožil/a s...* Budeme porovnávat dva grafy, které nám naznačí, s kým by si přáli prožít tento významný okamžik ti, kteří tak ještě neučinili a na druhé straně – s kým souložili poprvé ti, které svůj koitální debut již mají za sebou.

Graf č. 6: První pohl. styk bych chtěl/a prožít s...
Zdroj: Štubňová: 2010.

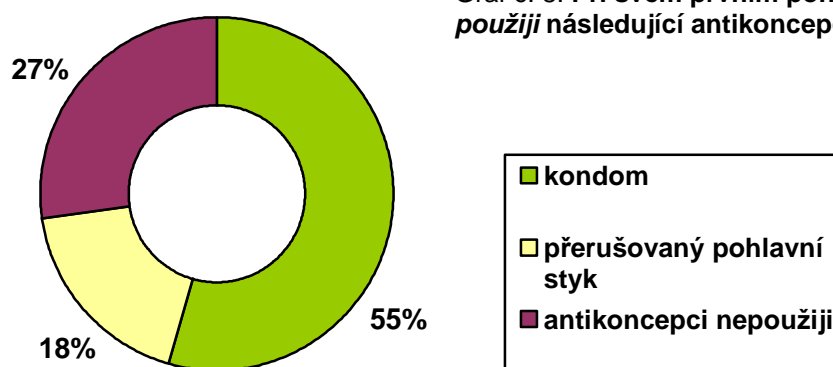
Graf č. 7: První pohl. styk jsem prožil/a s...
Zdroj: Štubňová: 2010.

Jak můžeme vidět, v obou grafech značně převažuje zelená barva, která označuje osobu, do které byl/bude daný jedinec zamilovaný. Z toho vyplývá, že většina dospívajících stále považuje první pohlavní styk za něco, co by mělo být spojeno s pocity lásky a zamilovanosti. Z grafu č. 3 vypočítáme, že 20% respondentů, kteří sexuální život zatím nezahájili, ještě nepřemýšlelo nad tím, s kým by tak chtělo učinit.

Otázka č. 7: Při svém prvním pohlavním styku použiji nebo jsem použil/a následující antikoncepci...

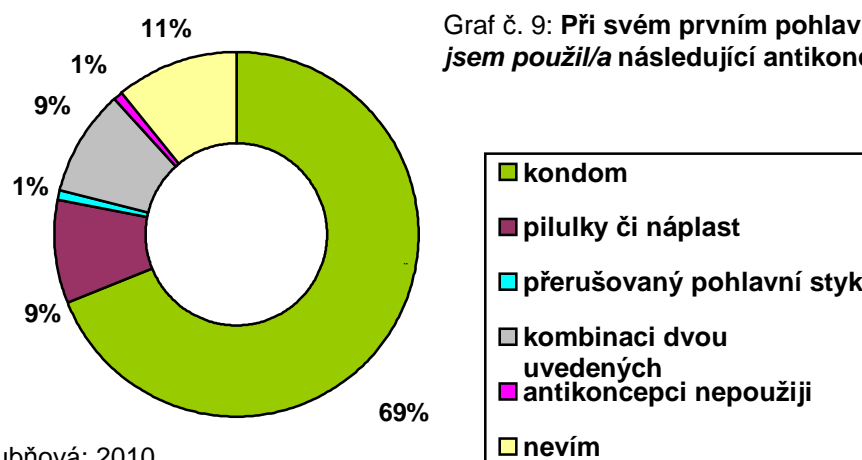
Opět budeme kvůli přehlednosti členit do dvou podotázek. Zajímá nás, jaké antikoncepční prostředky plánují použít žáci, jež ještě nikdy nesouložili, a jaké zkušenosti s použitím antikoncepce mají ti, co svůj sexuální život již zahájili. První možnost prezentuje graf č. 5, druhá je ilustrována grafem č. 6.

Graf č. 8: Při svém prvním pohlavním styku *použiji* následující antikoncepci...

Zdroj: Štubňová: 2010.

Graf č. 9: Při svém prvním pohlavním styku *jsem použil/a* následující antikoncepci...

Zdroj: Štubňová: 2010.

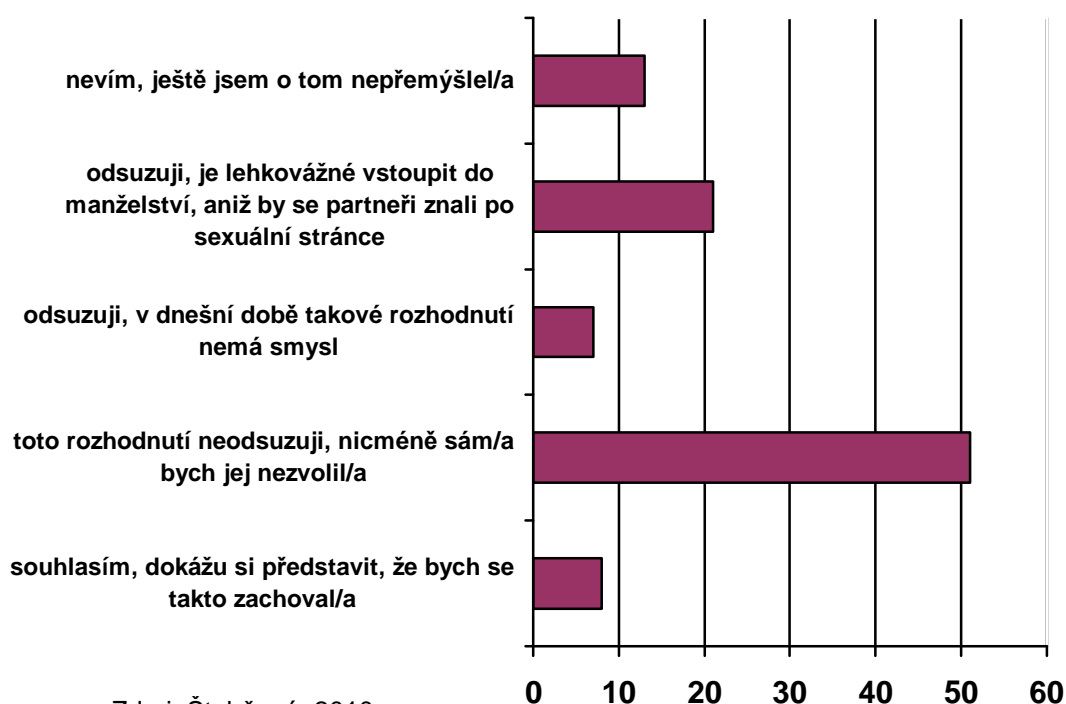
Jak se dalo předpokládat, vítězným antikoncepčním prostředkem u jedinců, jež mají i nemají zkušenost s pohlavním stykem, se stal prezervativ. Při svém prvním pohlavním styku jej použilo skoro 70% procent čtrnáctiletých, což je dobrý ukazatel. Nevyhovujícím se však zdá být spoléhání 18% dospívajících na přerušovaný pohlavní styk jako na účinnou antikoncepci. Je k neuvěření, že ještě v dnešní době, kdy jsou všechny informace týkající se prostředků zabraňujících otěhotnění dostupné z více zdrojů (rodina, škola, značně rozšířená média, kamarádi) mohou žáci zaujímat

takto lehkovážný postoj k ochraně před nechtěným početím. To se týká i faktu, že 27% žáků se domnívá, že při prvním pohlavním styku nepotřebuje použít žádnou antikoncepci, neboť otěhotnění nehrozí.

Otázka č. 8: S rozhodnutím člověka, který odsouvá prožití prvního pohlavního styku až po uzavření manželství...

V osmé otázce jsme se tázali na postoj žáků k odsouvání prvního pohlavního styku až po uzavření manželského svazku. Dotazovaní měli na výběr celkem pět odpovědí.

Graf č. 10: Rozhodnutí člověka, který odsouvá prožití prvního pohl. styku až po uzavření manželství... (v procentech)

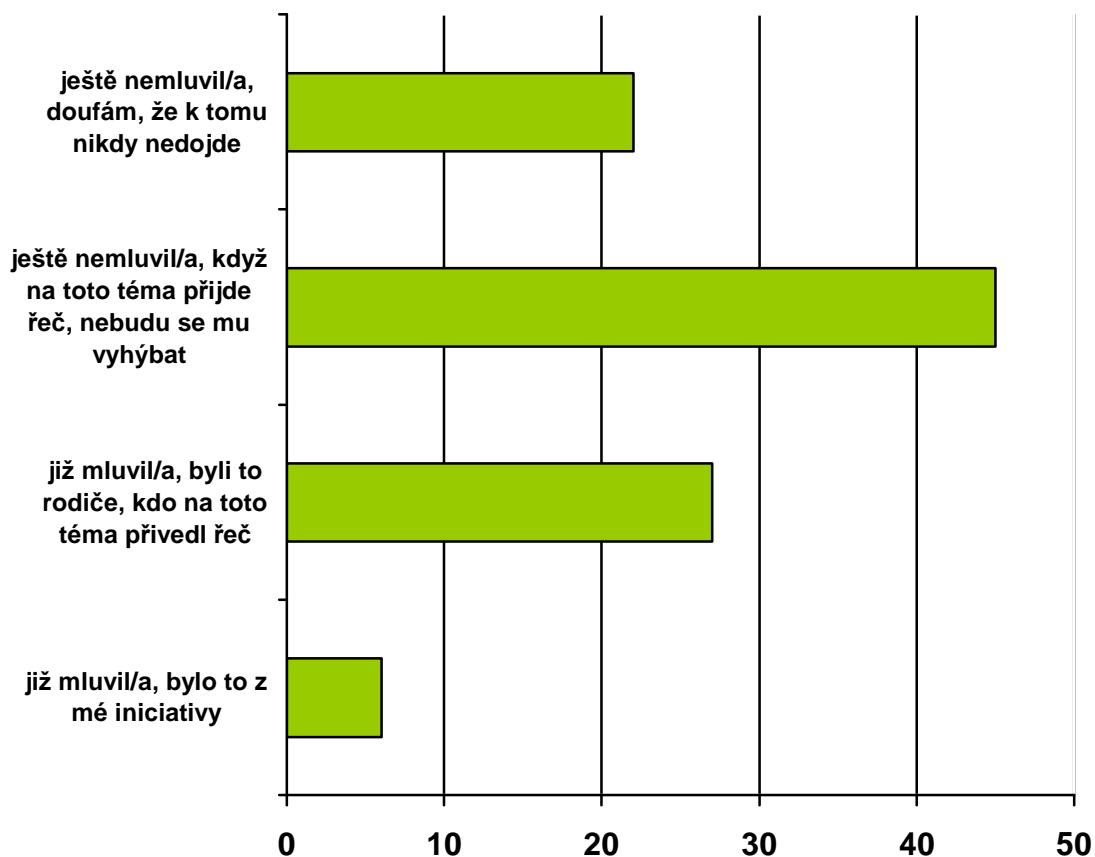
Zdroj: Štubňová: 2010.

Ukázalo se, že celých 51% 14letých respondentů rozhodnutí osob, které by rády prožili svůj první sexuální styk až se svým manželem/manželkou, neodsuzuje. Tato mírná nadpoloviční většina se v tomto směru projevuje tolerantně i přesto, že se uvedeným způsobem sama zachovat nehodlá. Naopak 8% žáků tento postoj sdílí. 21% dotazovaných souhlasilo s tvrzením, že je lehkovážné vstoupit do manželství, aniž by partneři znali svou souhru po sexuální stránce.

Otázka č. 9: S rodiči jsem o prvním pohlavním styku...

Tuto větu měli žáci doplnit jednou ze čtyř odpovědí, která nám napoví, zdali o prvním pohlavním styku již s rodiči mluvili či nikoliv. Dotazovali jsme se také na to, kdo tento rozhovor inicioval – jestli rodiče nebo dítě, viz graf č. 8.

Graf č. 11: S rodiči jsem o prvním pohlavním styku... (v procentech)

Zdroj: Štubňová: 2010.

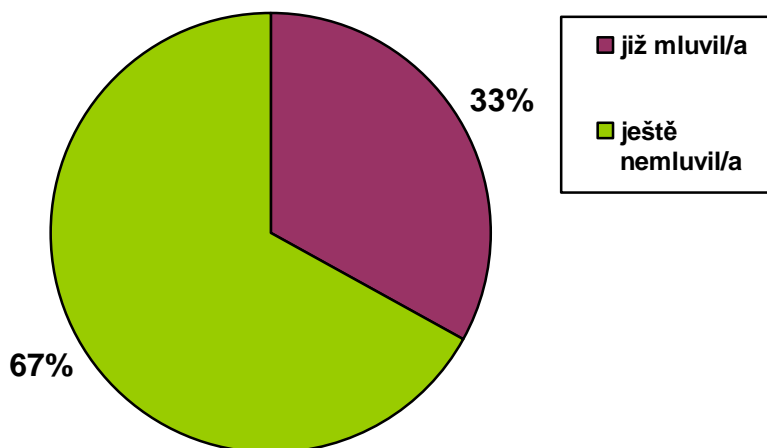
Nejzásadněji graf ilustruje, že největší část dotazovaných, celkem 45% z celku, s rodiči do svých čtrnácti let o možnosti pohlavního styku (počet zahrnuje i ty co jej již prožili) ještě nemluvila a přitom nemají zájem se tomu vyhýbat. Číslo je to významné, naznačuje nám totiž, že skoro polovina rodičů čtrnáctiletých mladistvých se na sexuální výchově svých potomků pravděpodobně velmi málo podílí. Jedná se o to horší výsledky, že dospívající tento hovor často očekávají, uvítali by možnost zeptat se svých rodičů na otázky týkající se zahájení sexuálního života. Jak už jsme zmínili v kapitole

věnované sexuální výchově, role rodiny je při tomto procesu nezastupitelná, tudíž není v žádném případě žádoucí, aby počet, který jsme výzkumem získali, byl tak vysoký.

Graf č. 9, jenž následuje, nám umožňuje sloučit vždy dvě varianty odpovědí tak, abychom získali zjednodušenou vizualizaci odezvy na otázku, kolik % 14letých se s rodiči o prvním pohlavním styku (o jeho možnosti či realizaci) již bavilo a naopak. Nazýváme ho grafem souhrnným, neboť sčítá hodnoty podobných možností uvedených v grafu č. 8 bez toho, aby se zajímal o to, kdo rozhovor inicioval či zda se mu dospívající vyhýbají.

Graf č. 12: **Souhrnný graf - S rodiči jsem o prvním pohlavním styku...**

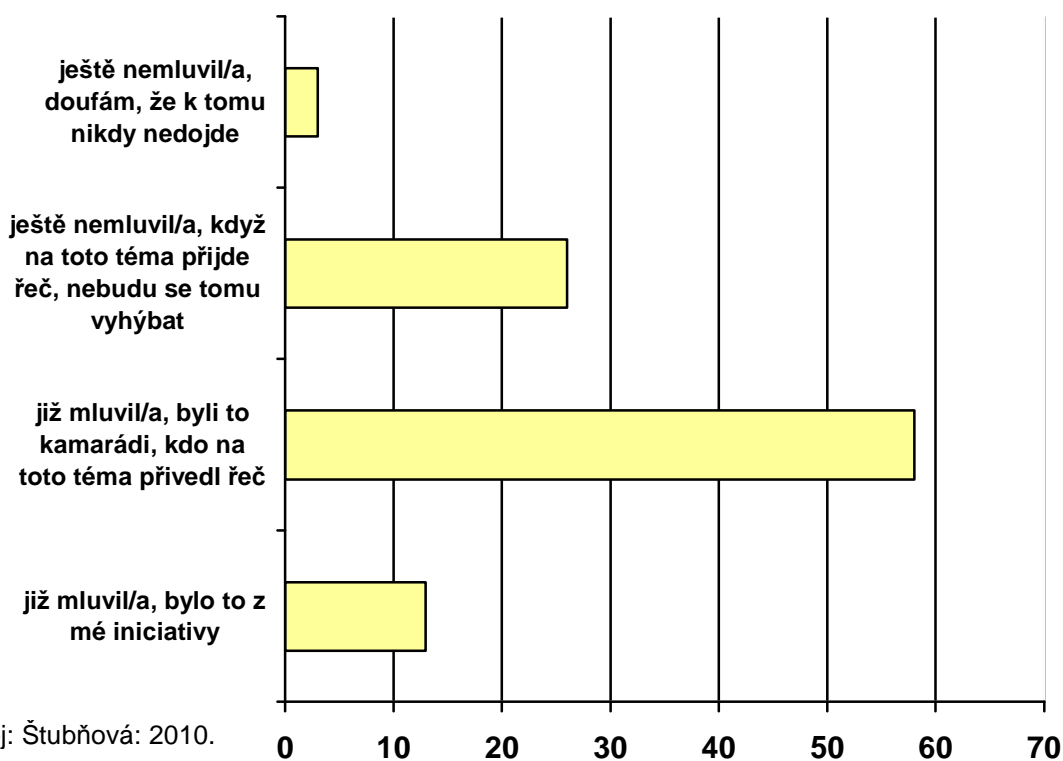
Zdroj: Štubňová: 2010.

Výsledky nám opět mohou připadat šokující, neboť se tu dozvídáme, že plné dvě třetiny 14letých dospívajících s rodiči o pohlavním styku v minulosti vůbec nemluvily. Můžeme si klást otázku, nakolik je na prožití tohoto důležitého okamžiku v životě každého připravení či připravila sexuální výchova realizovaná pouze školou, nicméně faktem je, že rodiče by měli rozhovory na toto téma zapřádat s dospívajícími mnohem častěji.

Otázka č. 10: S kamarády jsem o prvním pohlavním styku...

Otázka č. 10 se v mnohém neliší od otázky č. 9, namísto rodičů tu však figurují kamarádi 14letých žáků. Nabízené odpovědi se neliší, proto přejdeme rovnou ke grafu č. 10.

Graf č. 13: S kamarády jsem o prvním pohlavním styku... (v procentech)

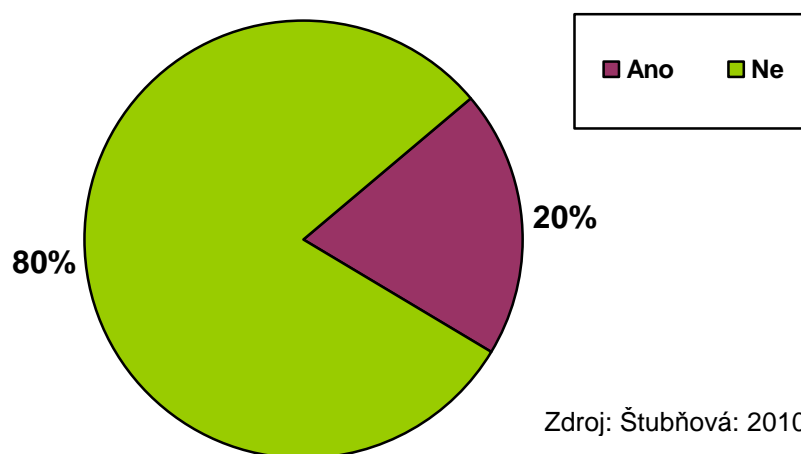
Prezentované výsledky našeho výzkumu dokazují, že s kamarády se o prvním pohlavním styku bavilo mnohem více žáků než s rodiči. 58% respondentů se daného rozhovoru zúčastnilo, i když to nebyli oni, kdo na toto téma zavedl řeč. Tento počet ostře kontrastuje s 27% 14letých, kteří tuto odpověď zvolili v otázce č. 9, jež se zabývala jejich rozhovoru s rodiči.

Z grafů č. 8 a 10 jasně vyplývá tendence, že dvakrát více 14letých žáků mluvilo o možnosti či prožití koitálního debutu s kamarády nežli s rodiči. Důvodem může být pocit rodičů, že se jejich potomek dozví vše potřebné ve škole. Jak jsme uvedli v teoretické části, to může fungovat stoprocentně pouze v oblasti poznatků, správné postoje má dítě přejímat určitým podílem i od svých rodičů. Tento proces nemůže být 100% suplován školou.

Otázka č. 11: Je zákonné mít pohlavní styk před dosažením věkové hranice 15 let?

Při sestavování dotazníku pro výzkum byla vyřčena rovněž pozoruhodná otázka vztahující se k tomu, jestli mají 14letí žáci povědomí o tom, jaká je současná hranice pro první pohlavní styk stanovená v trestním zákoníku naší země. Možné odpovědi byly koncipovány jednoduše – ano či ne; přičemž respondenti měli zodpovědět otázku, zdali je zákonné mít pohlavní styk před dosažením věkové hranice 15 let.

Graf č. 14: Je zákonné mít pohl. styk před dosažením věkové hranice 15 let?

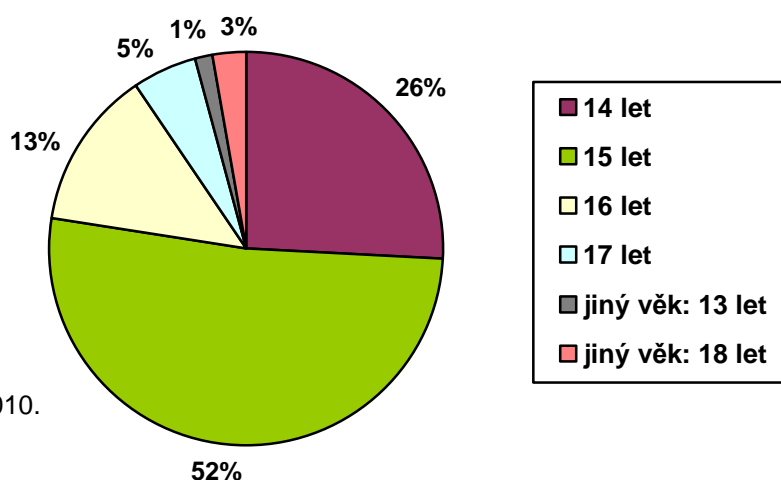
Zde se prokázalo, že věková hranice, která je zákonem stanovena, aby dospívající chránila před předčasným zahájením sexuálního života, není ve vědomí žáků zakotvena tak samozřejmě, jak by se snad dalo očekávat. Správně zde sice odpověděla většina dotazovaných, přesněji 80%; my si ale myslíme, že procentuální zastoupení těch 14letých, kteří zvolili špatnou možnost, je vyšší než lze tolerovat. Představa 20% 14letých žáků, kteří svolí k souloži, aniž by tušili, že tím porušují zákon, není ideální. Naším cílem by mělo být zvýšení informovanosti dospívajících v tomto směru a vytvoření patřičného postoje a hodnot, a to například pomocí metod, jejichž podrobnější popis může být nalezen v jedné z kapitol této práce, konkrétně v podkapitole, jež se zabývá didaktickými metodami sexuální výchovy.

Problematiky stanovení věkové hranice se dotýká taktéž následující otázka a graf s pořadovým číslem 12.

Otázka č. 12: Minimální věkovou hranici při prvním pohlavním styku bych stanovil/a takto...

Poptali jsme se žáků, jak by stanovili věkovou hranici při zahájení pohlavního života, kdyby měli zcela volnou ruku. Mohli si vybrat z několika předvolených variant, či doplnit vlastní odpověď dle svého uvážení. Většina z respondentů zvolila první možnost z výše uvedených, takže se jejich odpovědi z větší části shodovaly.

Graf č. 15: Minimální věkovou hranici při prvním pohlavním styku bych stanovil/a takto...

Zdroj: Štubňová: 2010.

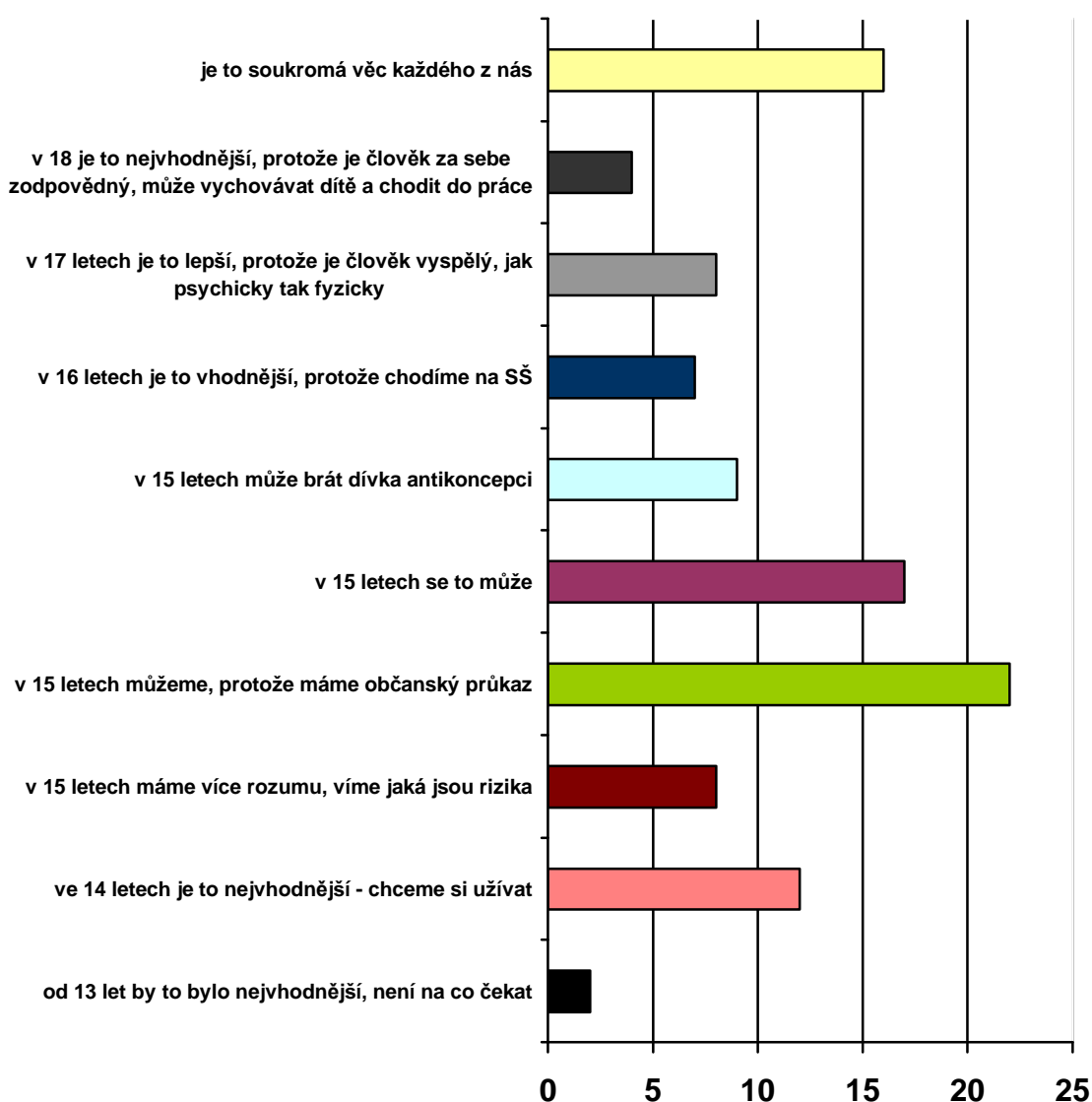
Z grafu vyplývá, že 52% 14letých respondentů by zachovalo stejnou věkovou hranici, jaká je stanovena dnes. To znamená, že více než polovina tedy souhlasí se zákonným opatřením, které udává, že sexuální život je možné zahájit po dosažení minimálně patnácti let. Naopak 25% dotazovaných by si přálo snížit hranici o jeden rok tak, aby zákon respektoval svobodné rozhodnutí těchto žáků, zdali prožijí pohlavní styk, už dnes. Zbýlá čtvrtina odpovědí zahrnuje 13% pro šestnáct let, 5% pro sedmnáct a ještě menší hodnoty pro jiný věk, kde se objevoval protipól - třináct a osmnáct let.

Otázka č. 13: Tuto věkovou hranici považuji za ideální z následujícího důvodu...

Náš dotazník byl zakončen otevřenou otázkou s číslem 13, jež také souvisí s předchozími dvěma dotazy. Žádali jsme žáky, aby nám sdělili argumenty podporující jejich výběr v otázce č. 12. Měli tedy svou volbu věkové hranice pro první pohlavní styk odůvodnit, a to libovolným způsobem v rozsahu několika řádků. Dvě třetiny

respondentů tuto otázku pojali jako dobrovolnou, tudíž na ní neodpověděli. Pravděpodobně nepovažovali za nutné svůj výběr podpořit, nebo si nebyli jistí formulací svých názorů. Graf č. 13 nás stručně seznamuje s argumentací těch 14letých žáků, kteří patřili do třetiny dotazovaných, jenž na tuto otázku odpověděli. Některé z odpovědí jsme museli mírně upravit, aby se daly snáze zobecnit. Smysl tvrzení jsme však v žádném případě neměnili.

Graf č. 16: **Tuto věkovou hranici považuji za ideální z následujícího důvodu...**

Zdroj: Štubňová: 2010.

Nejčastější odpovědí byl argument zmiňující souvislost dosažení věkové hranice patnácti let a obdržení občanského průkazu. 14letí respondenti toto vnímali jako převratnou událost v životě, která jim patrně dovolí se svým životem nakládat svobodněji než dosud. Faktem je, že člověk, který dosáhl patnácti let a je tedy držitelem občanského průkazu, je trestně postižitelný (hranice pro zahájení sexuálního života je stejná jako hranice trestní odpovědnosti), tudíž z této odpovědi můžeme soudit, že povědomí žáků o smyslu existence takové hranice přeci jen nějaké je.

Trochu nesmyslně vyznívá druhé nejhojnější tvrzení – totiž že od patnácti se „to prostě může“. Tato formulace nám totiž vůbec nezdůvodňuje volbu patnácti let jako hranice, spíše pouze poukazuje na současný stav věci.

Velké množství dotazovaných uvedlo ve dvanácté otázce určitou hranici věku, kterou by pro zahájení pohlavního života v zákoně stanovili, a přitom do otázky č. 13 ti samí žáci vypsali, že na ní vlastně vůbec nezáleží. Považují rozhodnutí člověka, kdy k tomuto kroku přistoupí, za ryze soukromou záležitost, do které nikomu nic není.

Pro čtvrtou nejběžnější odpověď je charakteristická určitá bezstarostnost, jež z její formulace vyznívá. Vcelku významné množství žáků napsalo, že koitální debut by měl být zákonný od čtrnácti let, aby si mohli „užívat“. My toto tvrzení považujeme za projev silné psychické nevyzrálости, který tím spíše mluví proti reálnému posunutí věkové hranice směrem dolů.

Často bylo možné vyčíst, že žáci různé stáří považují za jakýsi zlomový okamžik, kdy většina jedinců tzv. dostává či má rozum. To patrně znamená, že jeho rozhodovací schopnosti jsou plně ovlivněny systémem získaných správných poznatků a postojů, a také že daná osoba oplývá smysluplným žebříčkem hodnot.

Dotazníky obsahovaly i zmínky o psychické a fyzické vyspělosti, což ukazuje na poměrně inteligentní pisatele, kteří vědí, že něco takového je bezpodmínečně zapotřebí k tomu, aby byl jakýkoliv člověk schopen prožít sexuální styk bez následných negativních následků. Nejvýznamnější věkovou hranicí související s tímto zdůvodněním bylo sedmnáct let, což je zhruba průměrný věk uskutečněných prvních pohlavních styků v České republice dle výzkumu Weisse a Zvěřiny (1993,1998).

5.4 Potvrzení a popření předpokladů

- Předpoklad č.1: Největší část dotazovaných plánuje zahájit svůj sexuální život ve věku, který se shoduje s průměrným věkem první soulože zjištěným v celostátním výzkumu uskutečněným Weissem a Zvěřinou (1993, 1998). (**viz tab. č. 2 a 3**)

⇒ **předpoklad popřen; věk se neshoduje, reálně je o jeden až dva roky nižší**

- Předpoklad č.2: Návrh na změnu zákona stanovující věkovou hranici při prvním pohl. styku na čtrnáct let nebude opodstatněný, neboť z dotazníkového šetření vyplýne, že menší část žáků koitální debut prožila před dosažením hranice 15 let. (**viz graf č. 2 a 3**)

⇒ **tento předpoklad byl potvrzen**

- Předpoklad č.3: Nejméně 80% dotazovaných 14letých má představu, že by svůj sexuální život měli započít s osobou, se kterou je bude pojít vztah založený na pocitech zamilovanosti či lásky. (**viz graf č. 6 a 7**)

⇒ **popřen, zde se vyjevil podíl 63%**

- Předpoklad č.4: Na základě výsledků výzkumu uvedeného v hypotéze č.1 předpokládáme, že více jak 75% žáků chce při svém prvním koitu použít jako antikoncepční prostředek kondom. (**viz graf č. 8 a 9**)

⇒ **předpoklad byl popřen, zjištěný podíl žáků činí 55%**

- Předpoklad č.5: Z provedeného výzkumu vyplýne, že i když sami žáci plánují prožití prvního pohlavního styku ve věku nižším než 18 let, přibližně třetina z nich by zvolila možnost zahájení sexuálního života až po uzavření manželství. (**viz graf č. 10**)

⇒ **také popřen, tuto možnost by zvolilo pouze 8% dotazovaných**

- Předpoklad č.6: Z výzkumu se vyjeví, že téměř všichni 14letí mluvili o možnosti svého prvního pohlavního styku spíše s přáteli než s rodiči. (**viz graf č. 11, 12 a 13**)

⇒ **předpoklad byl potvrzen**

- Předpoklad č.7: Menšina dotazovaných sdělí, že si není vědoma důsledků uskutečnění pohlavního styku před dosažením věku patnácti let. (**viz graf č. 14**)

⇒ **tento předpoklad byl také potvrzen**

- Předpoklad č.8: Nejméně polovina oslovených uvede, že by stanovila věkovou hranici při koitálním debutu na čtrnáct let. (**viz graf č. 15**)

⇒ **předpoklad byl popřen**

5.5 Závěry šetření

Cílem šetření bylo pomocí dotazníku sestaveného na základě hypotéz uvedených výše zjistit postoje žáků osmých a devátých tříd k sexualitě, získaná data zanalyzovat a učinit konkrétní ověřené závěry.

Z výzkumu v první řadě vyplynulo, že většina čtrnáctiletých svůj koitální debut ještě neprožila. Pokládáme to za pozitivní ukazatel, v který jsme doufali. Z 15% těch, kteří nám sdělili opak, je pouze třetina dívek; tento údaj bychom mohli zobecnit v tvrzení, že se celkově chlapci uchylují k předčasnému zahájení sexuálního života častěji než opačné pohlaví. Ještě výraznější rozdíl z hlediska genderu nám vyšel v případě, kdy jsme se tázali na to, zdali by ti, kdo s prvním pohlavním stykem mají zkušenost, jí raději dnes „vzali“ zpět. Větší část děvčat by tak učinila, zatímco z chlapců neoznačil odpověď „ano“ nikdo.

Bohužel se nepotvrdil předpoklad, který jsme vyslovili hned v první hypotéze. Ta počítala s tím, že věk, který respondenti budou udávat jako ideální pro první soulož se bude shodovat s průměrným věkem při prvním styku dle výzkumu Weisse a Zvěřiny (1993, 1998). Ve skutečnosti nejhojnější odpovědi tento věk předbíhaly o jeden až dva roky. Je zajímavé pozorovat toto srovnání, protože tím pádem podle názorů respondentů prožilo nejvyšší procento generace blízké jejich rodičům svoje „poprvé“ později, než oni sami považují za ideální.

Když jsme porovnávali již zmíněné odpovědi z hlediska místa bydliště dotazovaných, vyšel nám zajímavý, leč zřejmě těžko odůvodnitelný paradox. Přesto, že v maloměstech je menší počet těch, kteří první pohlavní styk již uskutečnili, při výběru příhodného stáří pro koitální debut volila většina těchto čtrnáctiletých o rok nižší hodnotu než jejich vrstevníci ve velkých městech. Myslíme si, že zmíněná oblast by zasloužila hlubší zkoumání, aby bylo možné dobrat se toho, co ovlivňuje tuto tendenci.

V oblasti zaměřené na osobu, s níž by žáci chtěli prožít nebo prožili své intimní spojení, dostalo jedno konkrétní tvrzení velmi vysoké shody. Jednoznačně většinovou volbou bylo „s chlapcem/dívkou, do které/ho jsem byl/a nebo budu zamilovaný/á“.

Toto nelze než považovat za pozitivní výsledek, jehož interpretací je závěr, že žáci mají představu pohlavního spojení styku převážně s pocity zamilovanosti a lásky.

Pozitivní zprávou je také, že opět zhruba dvě třetiny *plánujících / těch, co prožili, vyřešili / mají představu, že budou řešit* ochranu před početím při prvním pohlavním styku použitím kondomu. Je tomu tak pravděpodobně proto, že v celostátním reprezentativním vzorku obyvatelstva byla také prokázána převaha tohoto antikoncepčního prostředku nad ostatními (Weiss, Zvěřina, 1993, 1998). Důvodem bude nejspíše jeho snadná dostupnost na trhu a finanční nenáročnost. Naopak nečekaně na nás zapůsobilo, že v průměru 14% z počtu všech dotazovaných se vyslovilo pro naprosto nespolehlivou metodu přerušovaného styku. Zde nelze než apelovat na sexuální výchovu, která by o (ne)účincích tohoto způsobu ochrany intenzivněji informovala.

Dále nás zajímal postoj žáků k zahájení pohlavního života až po vstupu do manželství. Zde z výzkumu plyne, že nejméně polovina z nich rozhodnutí, že tak někdo učiní, toleruje, ale sama by jej nezvolila. Následovala odpověď vymezující se vůči němu ostřeji, necelá čtvrtina chlapců a dívek ho odsuzuje jako něco lehkovážného a nesmyslného. Pouhých 8% si dokáže představit, že by se tak zachovali ve skutečném životě.

V ohledech, zda převažuje rozebírání citlivého tématu prvního pohlavního styku s rodiči či kamarády, jsme se dočkali předpokládaného výsledku. Vyšlo nám, že dospívající probírají tyto otázky raději se svými přáteli než s matkou a otcem, což může být vzhledem k období jejich přirozeného vzdoru vůči nim pochopitelné. Větší pozornost zaslouží, že žáci sdělili, že 67% rodičů se na problematiku prvního sexu ještě ani nepokusilo zavést řeč. Pokud vnímáme výstupy šetření jako hodnověrné, je výsledek dosti alarmující. Opět bychom se měli ptát po sexuální výchově, tentokrát probíhající v rodině. Dostávat se k jejím dílčím tématům později než je vhodné může být dítěti na škodu.

Poslední tři otázky obsažené v dotazníku se týkaly věkové hranice, jež je stanovena zákonem. O tom, že je v současné době vymezena na patnáct let vědělo 80% žáků. Není to málo, nicméně považujeme znalost za natolik zásadní, že se dala očekávat větší úspěšnost odpovědí. S pravomocí stanovit tuto hranici sám/a

si respondenti poradili následovně. O málo víc než polovina úhrnu všech odevzdaných dotazníků obsahovala věkovou hranici patnáct let. Nejčastějším odůvodněním tu bylo, že v tomto věku žáci obdrží občanské průkazy, k čemuž my dodáváme, že začnou být trestně odpovědní. My soudíme, že žáci mají správnou asociaci, pokud si spojují věk koitálního debutu povoleného zákonem a trestní odpovědnosti. Druhým nejčastějším číslem je čtrnáct, více než čtvrtina čtrnáctiletých by si přála mít možnost zahájit sexuální život již nyní, a to proto, aby si „mohli užívat“. V této formulaci se ukazuje touha po oproštění se od zakazujících norem, která je typická pro toto životní období. Za zmínku už pak stojí pouze odpověď šestnáct let, což byla volba 13% žáků.

Z výzkumu tedy vyplynulo, že většina čtrnáctiletých žáků nemá zkušenost s prvním pohlavním stykem, ani si nepřeje posunout hranici koitálního debutu a trestní odpovědnosti tímto směrem. To nás přivádí k závěru, že kdybychom se měli řídit pouze dle názorů a postojů této věkové kategorie, tak by ke změně zákona spíše nedošlo. Tento závěr považujeme za pozitivní z hlediska vyvarování se rizik spojených s obdobím nezralé sexuality.

Všechny cíle našeho výzkumu byly naplněny, otázky zodpovězeny a návrhy pro další zkoumání, které by šlo více do hloubky, formulovány. Věříme, že postoje k sexualitě nabízejí ještě spoustu oblastí, které je nutné pokrýt výzkumem a doufáme, že jsme k osvětlení části z nich přispěli kvalitními poznatky.

Závěr

Problematika postojů dospívajících k sexualitě je předmětem mnoha výzkumů a publikací. My jsme se v této práci zabývali čtrnáctiletými jedinci, neboť existuje diskuze, zda a za jakých okolností by mělo dojít k legalizaci koitálního debutu v jejich věku. Rozebrali jsme, co vlastně sexualita je a že svými funkcemi prostupuje všemi oblastmi lidského života. Lze se setkat s jejími různými projevy, nás zajímalo především sexuální chování a postoje k zahájení pohlavního života. Co se týče vlivu sexuální výchovy, tak se ukazuje, že její nedostatky, ať už zapříčiněné absencí pozitivního příkladu rodičů či učitelů, se vždy projeví právě v této oblasti. Zde míníme kupříkladu předčasný první pohlavní styk či volbu přerušovaného koitu jako antikoncepčního prostředku.

Naše šetření ukázalo, že ve většině případů si čtrnáctiletí „šetří“ své poprvé na to, až budou minimálně o rok starší. To lze považovat za užitečný ukazatel, zvláště pokud ještě dodáme, že se vyjevilo, že jej v přesvědčivé většině případů chtějí prožít (nebo prožili) s člověkem, ke kterému je budou vázat pocity zamilovanosti. Nejčastěji jmenovaným antikoncepčním prostředkem se ukázal být prezervativ, což jsme v podstatě očekávali již před započítáním výzkumu.

Přínosem této práce je, že ukazuje, jak málo rodičů mluví se svými dětmi na téma zahájení sexuálního života. Nazvali bychom to hrubým pochybením, jenž má dnes bohužel své místo ve výchovném procesu. Cílem se musí stát maximální úsilí na vyvarování se této chyby. Účinkem se dle našeho názoru nemine poukázání na tento stav odborníky v rámci společenské diskuze. Pomohlo by také, kdyby byly základní školy vyzvány k tomu, aby iniciovaly jakási setkání s rodiči svých žáků, na kterých by byli informováni o obsahu sexuální výchovy, který je vyučován, a rovněž také například o výsledcích aktuálních výzkumů. Proškolení pedagogové by mohli doporučit rodičům různé formy komunikace s jejich dětmi tak, aby tento negativní trend ustoupil a dospívající jedinci mohli snadněji přejímat pozitivní postoje svých vychovatelů. Uvedený problém považujeme za vhodný k případnému dalšímu zkoumání.

Celkově z šetření vyplynulo, že na základě postojů čtrnáctiletých žáků k sexualitě není třeba trvat na návrhu změny trestního zákona ve smyslu posunutí věkové hranice při prvním pohlavním styku z patnácti na čtrnáct let.

Seznam zdrojů

- ANCHELL, Melvin. *Sexuální výchova s otazníkem*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996.
- ANTONOV, Vladimír. *Sexuologie. Vývoj a regulace pohlavního systému*. Brno: Oaza, 1993. ISBN 80-90-1041-5-0.
- FELDMANN, Harald. *Kompéndium lékařské psychologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-67-8.
- HAJNOVÁ, Růžena; KLEINOVÁ. *Průvodce sexuální výchovou pro základní a střední školy*. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2002. ISBN 80-7013-359-7.
- JANIŠ, Kamil; TÄUBNER, Vladimír. *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-902-4.
- JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.
- KERN, Hans et al. *Přehled psychologie*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-426-5.
- MOHAPL, Přemysl. *Úvod do sexuální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1975.
- PONDĚLÍČKOVÁ, Jaroslava. *Nezralá sexualita. O sexuální výchově a sexuálních projevech dětí a mládeže*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0008-3.
- PŠENIČKA, Oldřich. *Sexuální výchova v rodině*. Pardubice: Hnutí rodina, 1994. ISBN: 80-901524-1-4.
- SAK, Petr. *Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- MARÁDOVÁ, Eva. *K novému pojetí rodinné a sexuální výchovy v programech pro základní vzdělávání. In 11. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: sborník referátů*. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovy, 2003. ISBN 80-86559-23-8.
- MAŠEK, Jan. *Čtrnáct let psychologického a právního zrání*. [s.l.], 2010. 45 s. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/144930/pravf_b/Bakalarska_prace.pdf>.
- MITLÖHNER, Miroslav. *Sexuální výchova a právo. In 11. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice : sborník referátů*. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 2003. ISBN 80-86559-23-8.
- SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0249-1.
- ŠILEROVÁ, Lenka. *Sexuální výchova. Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-247-0291-6.

UZEL, Radim. *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut dětí, 2006. ISBN 80-86991-69-5.

WEISS, Petr; ZVĚŘINA, Jaroslav. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-558-X.

URL 1: PASTOR, Zlatko. *Gona* [online]. 16.12.2006 [cit. 2010-04-03]. Co dělají sexuologové.

Dostupné z WWW: <<http://www.gona.in/?pg=13&idclanku=43>>.

URL 2: *Sexuologická společnost* [online]. 2005 [cit. 2010-04-03]. Koncepce sexuologie - definice oboru. Dostupné z WWW:

<<http://www.sexuologickaspolecnost.cz/KoncepceSexuologie/bdefinice>>.

URL 3: *Sexuologická společnost* [online]. 2005 [cit. 2010-04-03]. Koncepce sexuologie - právní normy. Dostupné z WWW:

<<http://www.sexuologickaspolecnost.cz/cz/KoncepceSexuologie/dnormy>>.

URL 4: *Sexuologická společnost* [online]. 2005 [cit. 2010-02-27]. Poruchy u žen - sexuální poruchy u žen. Dostupné z WWW:

<<http://www.sexuologickaspolecnost.cz/cz/PoruchyZeny/>>.

URL 5: UZEL, Radim. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovy* [online]. 9.1.2006 [cit. 2010-02-28]. Antikoncepční kuchařka. Dostupné z WWW:

<<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2006010921>>.

URL 6: JANIŠ, Kamil. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovy* [online].

26.10.2008 [cit. 2010-02-28]. Partnerství jako atribut středoškolského života. Dostupné z WWW: <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2008102601>>.

URL 7: TÄUBNER, Vladimír. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovy* [online]. 9.3.2006 [cit. 2010-04-03]. Sexuální výchova jako předmět sexuální pedagogiky. Dostupné z WWW:

<<http://www.planovanirodiny.cz/clanky/sexualni-pedagogika>>.

URL 8: *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2010 [cit. 2010-04-12]. Trestní zákoník. Dostupné z WWW:

<http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411?PC_8411_name=trestn%C3%AD%20z%C3%A1kon%C3%ADk&PC_8411_l=40/2009&PC_8411_ps=10#10821>.

URL 9: *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovy* [online]. 14.12.2009 [cit. 2010-04-12]. Několik poznámek k trestní odpovědnosti mladistvých. Dostupné z WWW:

<<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2009121401>>.

URL 10: MITLÖHNER, Miroslav. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovy* [online]. 9.11.2009 [cit. 2010-04-12]. Lidská sexualita v novém trestním zákoníku.

Dostupné z WWW:

<<http://www.planovanirodiny.cz/comment.php?akce=viewcislocclanku=2009110903>>.

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam obrázků:

Obr. č.1: Přebal knihy prvního vydání Kinseyho „Reportů“.....	15
Obr. č.2: Struktura kompendia sexuální výchovy.....	55
Obr. č.3: Model pohlavních orgánů ženy.....	57

Seznam tabulek:

Tab. č. 1: Očekávané výstupy vzdělávacího oboru Člověk a zdraví.....	40
Tab. č. 2: Věk při první souloži.....	73
Tab. č. 3: První pohlavní styk považuji za ideální prožít ve věku.....	73
Tab. č. 4: Kdybych byl/a ve stejné situaci znovu, raději bych ještě počkal/a.....	75

Seznam grafů:

Graf č.1: První pohlavní styk považuji za ideální prožít ve věku ... let.....	74
Graf č. 2: První pohl. styk jsem již <i>prožila</i>	75
Graf č. 3: První pohl. styk jsem již <i>prožil</i>	75
Graf č. 4: První pohl. styk jsem již prožil/a – Velkoměsto.....	76
Graf č. 5: První pohl. styk jsem již prožil/a – Maloměsto.....	76
Graf č. 6: První pohl. styk <i>bych chtěl/a prožít s</i>	77
Graf č. 7: První pohl. styk <i>jsem prožil/a s</i>	77
Graf č. 8: Při svém prvním pohlavním styku <i>použiji</i> následující antikoncepci.....	78
Graf č. 9: Při svém prvním pohlavním styku <i>jsem použil/a</i> následující antikoncepci....	78
Graf č. 10: Rozhodnutí člověka, který odsouvá prožití prvního pohl. styku až po uzavření manželství.....	79
Graf č. 11: S rodiči jsem o prvním pohlavním styku.....	80
Graf č. 12: Souhrnný graf - S rodiči jsem o prvním pohlavním styku.....	81
Graf č. 13: S kamarády jsem o prvním pohlavním styku.....	82
Graf č. 14: Je zákonné mít pohl. styk před dosažením věkové hranice 15 let?.....	83
Graf č. 15: Minimální věkovou hranici při prvním pohlavním styku bych stanovil/a takto.....	84
Graf č. 16: Tuto věkovou hranici považuji za ideální z následujícího důvodu.....	85

Seznam příloh

Příloha A: Dotazník využitý při šetření.....	I
Příloha B: Přídavné grafy.....	III
Graf A: Počet 14letých a 15letých respondentů.....	III
Graf B: Počet respondentů chlapců a dívek.....	III
Graf C: Svůj první pohl. styk jsem již prožil/a - 14letí.....	III
Graf D: Svůj první pohl. styk jsem již prožil/a - 15letí.....	III
Graf E: Věkovou hranici při koitálním debutu bych stanovil/a takto...- 14letí.....	III
Graf F: Věkovou hranici při koitálním debutu bych stanovil/a takto...- 15letí.....	III

Příloha A: Dotazník využitý při šetření

Prosím o zodpovězení následujících otázek. Tento dotazník je anonymní, vyplňuj ho pravdivě a na základě své zkušenosti.

Eva ŠTUBŇOVÁ, Technická univerzita v Liberci, dotazník pro diplomovou práci

Postoje žáků k sexualitě

únor 2010

Jednu správnou odpověď zakroužkuj a do prázdných řádků vepiš své odpovědi!!!

1. Jsem :

A) chlapec

B) dívka

2. Bydlím v (město/obec) : _____

3. Kolik je ti let? : _____

4. První pohlavní styk považuji za ideální prožít ve věku: _____ let

5. Svůj první pohlavní styk jsem již prožil/a:

A) ano, ve věku _____ let *

B) ne

* Kdybych byl/a ve stejné situaci znovu, raději bych s prvním pohlavním stykem ještě počkal/a.

A) ano

B) ne

6. Svůj první pohlavní styk byl chtěl/a prožít NEBO jsem prožil/a:

- A) s chlapcem/dívkou, s kterým/ou chci v budoucnu vstoupit do manželství
- B) s chlapcem/dívkou, do které/ho jsem byl/a nebo budu zamilovaný/á
- C) s chlapcem/dívkou, s kterým/ou by mě pojil kamarádský vztah
- D) je jedno s kým, důležité je nebýt poslední ze třídy, kdo neměl pohlavní styk
- E) ještě jsem o tom nepřemýšlel/a

7. Při prvním pohl. styku použiji NEBO jsem použil/a se svým partnerem/kou tuto antikoncepci:

- A) kondom
- B) hormonální pilulky či náplast
- C) metodu přerušovaného styku
- D) spermicidní gely a čípky
- E) kombinaci dvou a více výše uvedených antikoncepčních prostředků
- F) antikoncepci nepoužiji/ jsem nepoužil/a, protože při prvním pohlavním styku otěhotnění nehrozí
- G) nevím, ještě jsem o tom nepřemýšlel/a

8. S rozhodnutím člověka, který odsouvá prožití prvního pohlavního styku až po uzavření manželství :

- A) souhlasím, dokážu si představit, že bych se takto zachoval/a
- B) toto rozhodnutí neodsuzuji, nicméně sám/a bych jej nezvolil/a
- C) odsuzuji, v dnešní době takové rozhodnutí nemá smysl
- D) odsuzuji, myslím si, že je lehkovážné vstoupit do manželství, aniž by partneři znali svou souhru po sexuální stránce
- E) nevím, ještě jsem o tom nepřemýšlel/a

9. S rodiči jsem o prvním pohlavním styku:

- A) již mluvil/a, bylo to z mé iniciativy
- B) již mluvil/a, byli to rodiče, kdo na toto téma přivedli řeč
- C) ještě nemluvil/a, když na toto téma přijde řeč, nebudu se tomu vyhýbat
- D) ještě nemluvil/a, doufám, že k tomu nikdy nedojde

10. S kamarády jsem o prvním pohlavním styku :

- A) již mluvil/a, bylo to z mé iniciativy
- B) již mluvil/a, byli to kamarádi, kdo na toto téma přivedli řeč
- C) ještě nemluvil/a, když na toto téma přijde řeč, nebudu se tomu vyhýbat
- D) ještě nemluvil/a, doufám, že k tomu nikdy nedojde

11. Je zákonné mít pohlavní styk
před dosažením věkové hranice

15 let?

- A) ano
- B) ne

12. Minimální věkovou hranici při prvním
pohlavním styku bych stanovil/a takto:

- A) 14 let
- B) 15 let
- C) 16 let
- D) 17 let
- E) jiný věk, a sice _____ let

13. Tuto věkovou hranici považuji za ideální z následujícího důvodu:

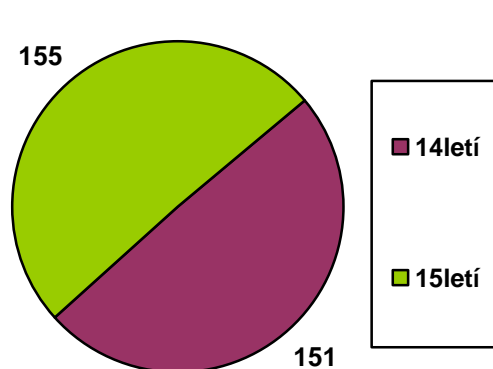

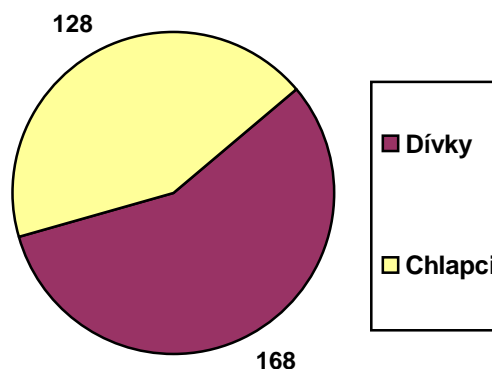
Děkuji ti za vyplnění dotazníku.

Příloha B: Přídavné grafy

Graf A: Počet 14letých a 15letých respondentů

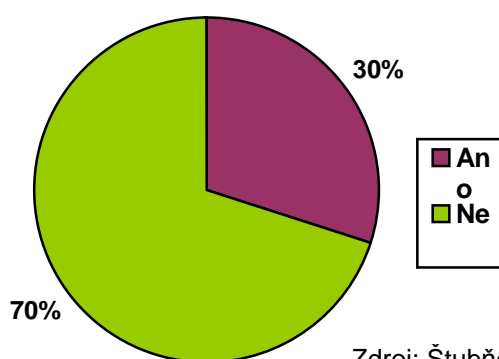

Graf B: Počet respondentů chlapců a dívek

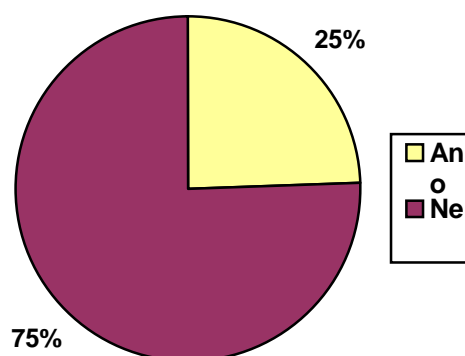
Zdroj: Štubňová: 2010.

Graf C: Svůj první pohl. styk jsem již prožil/a - 14letí

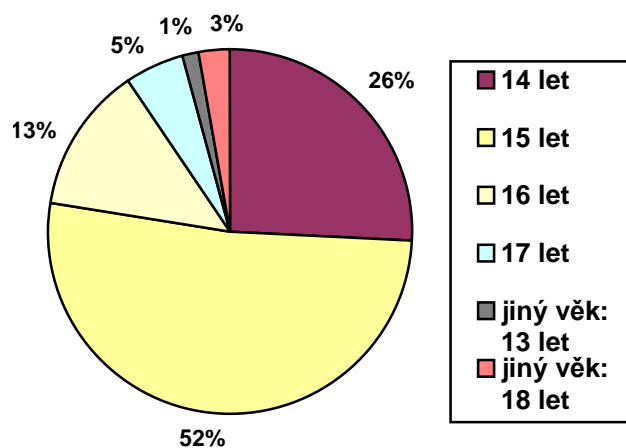

Zdroj: Štubňová: 2010.

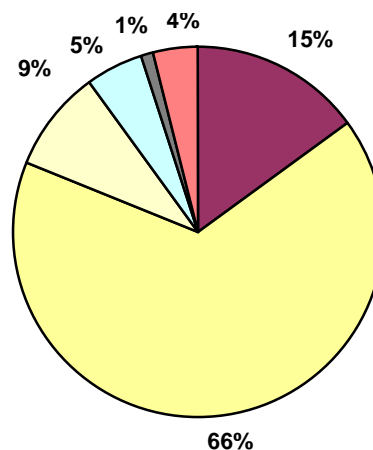
Graf D: Svůj první pohl. styk jsem již prožil/a - 15letí

Graf E: Věkovou hranici při koitálním debutu bych stanovil/a takto... - 14letí

Graf F: Věkovou hranici při koitálním debutu bych stanovil/a takto... - 15letí

Zdroj: Štubňová: 2010.